

Advies

02-10-2023

Versterking Recreatief Netwerk

Laag Holland

en de 'Recreatieparadox' bespreekbaar gemaakt

Eindrapport

Eindrapportage
Dd 02-10-2023

Rapport in opdracht van
Recreatieschap Twiske-Waterland,
mede namens Recreatieschap
Alkmaarder- en UitgeesterMeer

Mede mogelijk gemaakt dankzij financiële bijdrage van Provincie Noord-Holland in het kader van het interbestuurlijk programma vitaal platteland Laag Holland, kortweg IBP-VP LH.

Opdrachtgever: Alex Rohof, Recreatie Noord-Holland NV

Opgesteld door
SMARTLAND landscape architecture
Klaas Jan Wardenaar
klaasjan.wardenaar@smartland.nl
Kastrupstraat 11G
1043 CR Amsterdam

In samenwerking met
Bureau BUITEN - Economie & Omgeving
Joost Hagens
joost.hagens@bureaubuiten.nl
Wittevrouwensingel 100
3514 AM UTRECHT

INHOUD

1. Samenvatting	5
2. Inleiding, doel en opbouw rapport	10
2.1 Project Recreatief Grid - Recreatief Netwerk Laag Holland	10
2.2 Groeiende vraag	10
2.3 Doelen	10
2.4 Doelgroepen en scope	11
2.5 Optimalisatie	12
2.6 Actualisatie	12
2.7 Gedragen totaalbeeld	12
2.8 Kaart hogere ambitie	13
2.9 Recreatieparadox	13
	14
3. Gebied en visies	16
3.1 Gebiedstypering	16
3.2 Bestaand Recreatief Netwerk	16
3.3 Veranderend landschap; Maatschappelijke opgaven basis voor Optimalisatie Recreatief Netwerk	16
3.4 Concrete beleidsambities Optimalisatie Recreatief Netwerk	17
3.5 Interviews relevante stakeholders	21
	28
4. Bestemming Laag Holland & Ontwikkeling Toeristisch-Recreatieve vraag	30
4.1 Toeristisch-recreatief profiel en doelgroepen Laag Holland	30
4.2 Huidige toeristische vraag	30
4.3 Trends en ontwikkelingen wijzen op verdere toename recreatiebehoefte in de toekomst	32
4.4 Ook veranderend recreatiegedrag leidt tot noodzaak investeringen in recreatieve structuur	33
	36
5. Voorstel versterking Recreatieve Structuur	39
5.1 Zonering	39
5.2 Impressie zonering en Zoom-ins recreatieve typen	39
5.3 Verbetering Recreatief Netwerk door gerichte toevoegingen	45
5.4 Ruimte voor een andere benadering van recreatie	47
5.5 Impressies Totaalbeeld Recreatief Netwerk Laag Holland	49
	55
6. Beheer en onderhoud Recreatieve structuur	61
6.1 Huidige situatie	61
6.1.1 Beheer van gebieden en recreatieve infrastructuur in Laag Holland	61

6.1.2	Middelen voor beheer	62
6.1.3	Beheertekort	63
6.2	Recreatieparadox recreatieve infrastructuur	65
6.2.1	Belang van recreatie	65
6.2.2	Economisch belang vrijetijdssector	65
6.2.3	Recreatieparadox	65
6.3	Mogelijkheden voor verwerven van extra middelen	67
6.3.1	Mogelijkheden voor extra bijdrage recreanten	67
6.3.2	Mogelijkheden voor extra bijdrage bedrijven	69
6.3.3	Mogelijkheden voor extra bijdrage overheden	70
6.3.4	Kansrijke mogelijkheden, maar er blijft grote financiële rol overheden	71
6.3.5	Inspirerende voorbeelden	72
7.	Bestemmingsontwikkeling, Bestemmingsmanagement en Marketing	75
7.1	De bestemming Laag Holland centraal	75
7.1.1	Bestemmingsmanagement	75
7.1.2	Bestemmingsontwikkeling	77
7.1.3	Bestemmingsmarketing	77
7.2	Aanbevelingen organisatie Recreatief Netwerk	77
7.2.1	Investeer in een regionale netwerk samenwerking	77
7.2.2	Zorg voor een sterk merk en een duidelijke positionering	78
7.2.3	Zet in op productontwikkeling en arrangementen	79
7.2.4	Doorbreek recreatieparadox, maar grotere overheidsbijdrage nodig	80
8.	Investerings	82
8.1	Verbetervoorstellen in soorten en maten	82
8.2	Kentallen als basis	82
8.3	Onzekerheden, risico's en enkele verschillen aan de voorkant	82
8.4	Investeringsraming	83
8.5	Beheerkosten	84
8.6	Prioritering	84
8.7	Concrete projecten voor de korte termijn	85
9.	Bronnen	93
10.	Bijlagen	94

1

SAMENVATTING

Recreatie als onderdeel van een kwalitatieve regio en vitaal landelijk gebied

In het uitgestrekte landelijk gebied ten noorden van Amsterdam, tot aan Hoorn en Alkmaar, Laag Holland, wordt al lange tijd gebouwd aan een excellent recreatief netwerk. Dit bepaalt mede de hoge leefkwaliteit van deze regio, maar is ook een zelfstandige economische sector als onderdeel van een vitaal platteland. Blijven bouwen aan en verbeteren van dit recreatieve netwerk blijft steeds een actuele opgave. De bebouwing neemt toe, wat automatisch zorgt voor een toenemende bevolking. Daarnaast vergrijst de bevolking, waardoor gemiddeld steeds meer vrije tijd ontstaat. De opkomst van de e-bike en andere vervoersmiddelen zorgen daarbij voor veel meer mobiliteit en een grotere actieradius onder recreanten. Alles bij elkaar genomen ontstaat hierdoor een substantieel groeiende vraag naar recreatieve ruimte, structuren en voorzieningen, naar kwalitatieve bestemmingen en naar goede en gevarieerde netwerken. Dit advies 'Recreatief Netwerk Laag Holland' is het resultaat van een met de

regio gezamenlijk uitgevoerde zoektocht naar verbeteringen op al deze punten. Concreet, zoals bijvoorbeeld realisatie van ontbrekende schakels of voorstellen voor nieuwe paden of recreatiezones, maar ook wat betreft de financiering van het beheer en onderhoud van de bestaande structuur.

Om aan de groeiende vraag te kunnen voldoen is een aantal doelen opgesteld, waarbij rekening is gehouden met verschillende doelgroepen en is uitgegaan van een scope tot 2050. De optimalisatie van het aanbod van voorzieningen en netwerken staat daarin centraal. Daarbij is rekening gehouden met een logische zonering, waarin ook de belangen van natuur en landschap zijn meegewogen. Feitelijk is dit advies een actualisatie en vervolg op de eerdere recreatieplannen, zoals die iedere 10 jaar uitgevoerd wordt en steeds leidt tot een totaalplan en uitvoeringsprogramma. De basis hiervoor moet een gedragen totaalbeeld zijn. Om deze reden is ook nu veel tijd gestoken in een reeks gesprekken met relevante partijen, waarvan de uitkomsten zijn vertaald in een samenhangend streefbeeld. Hierbij zijn twee ambitieniveaus uitgewerkt, een basisambitie en een hogere ambitie. Dit gaat vooral over haalbare investeringen om deze recreatiestructuur te realiseren. Maar daarnaast is het beheer en onderhoud van het netwerk van minstens even groot belang. In de regio heerst echter, wat wij noemen, de Recreatieparadox: een alom zeer hoge waardering voor het landschap en de recreatieve beleving daarvan, maar tegelijk een zeer gering draagvlak voor financiering van het onderhoud van deze paden en voorzieningen. Recreatievoorzieningen als vanzelfsprekendheid, zonder daarvoor verantwoordelijkheid te willen nemen.

Recreatieparadox: middelen een structureel probleem, ondanks positieve betekenis recreatie

Veel partijen (o.a. gemeenten, provincie, recreatieschappen, Staatsbosbeheer, agrariërs) zijn betrokken bij het beheer en

onderhoud van de recreatieve structuur in Laag Holland. Recent hebben Staatsbosbeheer en de deelnemers in de schappen een afspraak gemaakt, dat voor alle groene recreatieve gebieden in de MRA die in eigendom zijn van Staatsbosbeheer, de provincie Noord-Holland of de deelnemende gemeenten van de recreatieschappen, de verantwoordelijkheid voor beheer en onderhoud samen gedeeld wordt. Daarmee wordt vooral een efficiëncyslag in het beheer beoogd. Deze efficiëncyslag in het beheer is noodzakelijk vanuit twee constatering: het wordt drukker waardoor de kosten toenemen, en de beschikbare middelen blijven achter bij het gewenste niveau (er is in de huidige situatie al sprake van een 'beheertekort'). En wat voor het beheer en onderhoud geldt, is evenzeer van toepassing op de noodzakelijke investeringen in kwaliteitsverbetering en uitbreiding. Want hoewel in verschillende onderzoeken de positieve maatschappelijke betekenis en waarde van groen en recreatie wordt aangetoond, blijkt het in de praktijk lastig om de bekostiging te regelen. We noemen dit de recreatieparadox: 'Iedereen' noemt het belangrijk, maar 'niemand' wil ervoor betalen. Dit terwijl iedereen weet dat realisatie en beheer en onderhoud gewoon geld kosten.

Twee hoofdlijnen van financiering

Voor het verwerven van extra middelen kan in hoofdlijnen langs twee lijnen worden gedacht, die beide zijn gebaseerd op de gedachte dat wie gebruikt of wie er profijt van heeft, er ook voor moet betalen. De ene lijn gaat uit van bijdragen van recreanten ('de gebruiker betaalt'). Het kan dan bijvoorbeeld gaan om toegangskaartjes, zoals bijvoorbeeld al toegepast door PWN in het Noord-Hollands Duinreservaat. Andere voorbeelden zijn betaald parkeren bij hotspots, zoals al toegepast in het Twiske, of een mountainbike- of fietsvignet voor het gebruik van recreatieve infrastructuur in Laag Holland. Er kleven ook maatschappelijke nadelen aan het toepassen van 'de gebruiker betaalt': zo kan de toegankelijkheid van recreatie onder druk komen te staan voor lage inkomens en ook principieel kunnen er vragen bij worden geformuleerd.

De tweede lijn kijkt naar de vrijetijdsector, als sector die direct of indirect profiteert van verbetering van de recreatieve infrastructuur. Die

sector is in Laag Holland van behoorlijke economische betekenis en er is alleen al door de bevolkingsgroei en de wens tot spreiding van het internationaal toerisme een behoorlijk perspectief op groei. De sector kan aan de recreatiestructuur bijdragen door bijvoorbeeld recht op uitbreiding te koppelen aan een bijdrage aan verbeteringen, of door exploitatierecht te koppelen aan beheerplicht voor een gebied. Verhoging van toeristenbelasting of 'vermakelijkheidsretributie' (een heffing voor dagrecreatie, o.a. toegepast bij de Zaanse Schans) is een vorm van de eerste financieringslijn, maar wordt geïnd via de vrijetijdsector.

In het rapport zijn inspirerende voorbeelden van zowel de eerste als de tweede lijn opgenomen. Dergelijke mogelijkheden bieden enig financieel perspectief, maar daarnaast blijft een structurele rol voor de overheid onvermijdelijk. Ook past versterking van de recreatieve infrastructuur goed bij het ontwikkelen van alternatieve verdienmodellen voor het platteland, wat noodzakelijk is vanuit de stikstof- en andere opgaven. Op die manier kan recreatie een logisch onderdeel uitmaken van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG). Dit rapport biedt daarvoor concrete programma-ingrediënten.

Bestemmingsontwikkeling, -management en (regio)marketing

Bij de verdere ontwikkeling van toerisme en recreatie in Laag Holland past ook een structurele aanpak voor bestemmingsontwikkeling, bestemmingsmanagement en regiomarketing. Er is daarin nog winst te boeken. Meer samenwerking – er is nog sprake van een enigszins versnipperde aanpak – waarbij de bestemming Laag Holland centraal staat, wordt aanbevolen. Met een sterk merk en een duidelijke positionering kan de recreatieve kracht van het gebied beter worden benut. Hierdoor zullen meer recreanten gebruik maken van de verbeterde fijnmazige recreatieve structuren, conform de lijnen in dit rapport, en worden kansen geboden voor de vrijetijdsector in brede zin. Dit versterkt daarmee de basis om ook de (financiële) recreatieparadox te verzachten dan wel te doorbreken. Met 'Laag Holland arrangementen' en gerichte productontwikkeling grijpen deze lijnen nog verder op elkaar in.

Raming investerings- en beheerkosten

Uitgaande van een vergelijking tussen de huidige en een beoogde verbeterde situatie met hoge ambitie, is in dit rapport een forse lijst van verbetervoorstellen ontwikkeld voor de wandel-, fiets- en vaarinfrastructuur. Voorbeelden hiervan zijn toevoegingen van boerenlandpaden voor een figuurlijk 'doorwaadbaar' landschap, nieuwe fietspaden, of kleinschalige aanlegplaatsen voor sloepen en kano's inclusief het koppelen van vaargebieden met een doorsteek met sluis of met een overhaal. Ook worden al ontwikkelde routes voorzien van kleinschalige recreatievoorzieningen (bijvoorbeeld plaatsen van bankjes), worden natuurgebieden op locaties waar dat ecologisch kan gecombineerd met extensieve recreatie, of worden recreatiegebieden van een rijkere natuur voorzien waardoor de recreatieve variëteit toeneemt, evenals de biodiversiteit. Op zichzelf veelal bescheiden en daarmee realistische ingrepen of toevoegingen. Een samenvattend overzicht van deze verbetervoorstellen is te vinden op het kaartbeeld op pagina 53 en de groslijst projectvoorstellen in de kaart en tabel in hfst 8.

Voor deze verbetervoorstellen, die grofweg betrekking hebben op de periode tot ca. 2045, zijn de investeringskosten geraamd evenals de daaraan verbonden beheerkosten. De ramingen zijn gebaseerd op kentallen van onder meer het bouwkostenkompas, veelal geijkt op de investerings- en beheerpraktijk van RNH. Ramingen zijn in prijzen van 2022. Omdat het over een behoorlijk groot gebied gaat en een periode van ruim 20 jaar, gaat het in dit soort ramingen al snel over behoorlijk grote bedragen. De totaal geraamde investeringen voor deze hoge ambitie komen neer op een bedrag van ca € 140 mln. Aan beheerkosten zou hieraan een bedrag verbonden zijn van € 1 mln per jaar. De kosten zijn voor de natuurinclusieve zones exclusief grondverwerving. Als grondverwerving voor die 1.100 ha noodzakelijk is, dan nemen de investeringskosten toe met ruim € 120 mln naar € 227 mln. Ook de beheerkosten stijgen dan mee. Specificaties van deze bedragen zijn te vinden in Hfst 8. Bedragen zijn exclusief btw. Bij deze bedragen is een aantal opmerkingen te plaatsen. In de eerste plaats gaat het om ramingen op basis van kentallen. Specifieke situaties kunnen

leiden tot onvoorziene meerkosten. De cijfers zijn inclusief verwerving, voorbereiding, administratie en toezicht, maar gaan wel uit van een standaard implementatie. Met name voor projecten bij natuur en/of waar voorzieningen op weerstand stuiten, kunnen dergelijke vte-kosten flink oplopen. Vergunningenprocedures en omgevingsmanagement vragen dan veel meer tijd en kosten. Verder wordt opgemerkt dat de bedragen per jaar en kijkend naar het grote aantal betrokken partijen (gemeenten en recreatieschappen, provincie, waterschap, private partijen en recreatieve gebruikers in allerlei soorten en maten) al veel overzichtelijker en haalbaarder worden.

Ook wordt opgemerkt dat de echte financiële problematiek zich vooral toespitst op de beheerkosten en dat daarbij vooral ook naar structurele oplossingen moet worden gekeken. Een incidentele baat – bijvoorbeeld: middelen voor een groeninvesteringen gefinancierd uit nabije nieuwe woningbouw - is (eigenlijk) geen goed antwoord op een structurele dekkingsbehoefte.

Prioritering investeringen

Het totale geraamde investeringsbedrag is weliswaar aanzienlijk, maar niet alles kan en hoeft gelukkig ook niet tegelijkertijd of slechts in de komende jaren. Het is zaak om structureel en gestructureerd te werken aan de versterking van de recreatieve netwerken. Dit rapport bevat het visiebeeld waarnaar stapsgewijs toegewerkt kan worden. Voor de prioritering is er een aantal logische overwegingen:

- Sluit aan op lopende programma's en projecten, onder meer in de verschillende recreatieschappen in het gebied.
- Geef prioriteit aan die initiatieven en investeringen, in betere structuren maar ook in nieuwe bestemmingen, die nodig zijn in gebieden waar de recreatieve vraag als gevolg van woningbouw sterk gaat toenemen, en/of waar nu al sprake is van een tekort in recreatieve opvangcapaciteit. Voorbeelden hiervan zijn: de omgeving van Amsterdam-Noord, dus met name in Waterland (met woningbouw in Noord zelf, maar ook op Zeeburgereiland en IJburg); en het gebied De Omzoom ten zuiden

van Saendelft/Assendelft waar de realisatie van geplande recreatieve voorzieningen sterk is achtergebleven bij de inmiddels reeds geruime tijd gerealiseerde woningbouw; en de oostelijke Purmer, waar het eerder aangelegde groen deels wordt ingevuld met woningbouw en waar bovendien Edam-Volendam nog een flinke stedelijke ontwikkeling gepland heeft.

- Koppel het ritme van investeringen aan de daadwerkelijke programmering van de woningbouw. Er ontstaan dan samenhangende pakketten voor, zeg, vijfjaarsperioden (tot 2030, 2035, 2040, 2045) waarbij recreatieve vraag en verbetering van het aanbod gelijk op kunnen lopen.
- Kijk waar werk-met-werk valt te maken, zoals nu bijvoorbeeld is/wordt gedaan bij de versterking van de Markermeerdijken. Koppel op een soortgelijke wijze in de investeringen in natuur en landschap, en in de aan het PPLG-verbonden herstructurering van de agrarische sector, de versterking van het recreatieve netwerk mee. En zodanig dat het ook vergunnings- en bestemmingsplan-technisch efficiënt en niet vertragend kan worden meegenomen.
- Geef ten slotte prioriteit aan die investeringen die een multifunctioneel karakter hebben of die kleinere gebieden of gefragmenteerde structuren aan elkaar koppelen. Zoals de verdieping+verondieping van delen van het Alkmaardermeer, mede ten behoeve van natuur en waterkwaliteit, of de relatief eenvoudige doorkoppeling van de Zeddeweg Katwoude naar de Oosterweg Purmer.

Vervolg

Deze inhoudelijke verbetervoorstellen, concrete ramingen en beredeneerde prioritering, leggen een basis voor een uitvoeringsagenda, deels als implementatie in lopende gebiedsprogramma's, deels als separate recreatieve projecten. Het concreet verder brengen van deze ideeën in een eerste 5(7)-jaren-plan zal het vervolg moeten zijn van dit advies. Daarnaast zal de verantwoordelijkheid voor financiering van beheer en onderhoud door alle partijen concreet omarmd moeten worden, bijvoorbeeld concreet in bestuurlijke besluiten over de bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen, om de Recreatieparadox te doorbreken. Alleen zo kan deze prachtige landschappelijke regio Laag Holland effectief

blijven bijdragen aan een hoge leefkwaliteit en vitaal landelijk gebied.

2 INLEIDING, DOEL EN OPBOUW RAPPORT

2.1 Project Recreatief Grid - Recreatief Netwerk Laag Holland

Het voorliggende rapport Recreatief Netwerk Laag Holland komt voort uit, en is onderdeel van het Perspectief Amsterdam Wetlands uit 2018, waarin de gebiedspartijen Landschap Noord-Holland, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer en Recreatie Noord-Holland hun ambities voor Laag Holland met scope 2050 hebben gebundeld en afgestemd. Deze ambitie is kortgezegd het realiseren van 12.000 ha gebiedskarakteristieke natte natuur, samen met toekomstbestendige landbouwbedrijven, en met een onvergetelijke beleving van die karakteristieke natuur en dit landschap. De ontwikkeling van het landschap krijgt onder andere vorm in een zestal projecten uit het IBP-VP (Interbestuurlijk Programma - Vitaal Platteland). Het hierin benoemde 'Recreatief Grid' dient er vooral op gericht te zijn

deze projecten en gebieden expliciet beleefbaar te maken en daarmee het integrale doel van Amsterdam Wetlands, ook voor de identiteit en woonkwaliteit van de gehele regio, te dienen. In het proces is enige discussie ontstaan over de benaming 'grid', door de modelmatige en orthogonale uitstraling daarvan. In dit rapport kiezen we er daarom voor 'Grid' te vervangen door 'Netwerk', aangezien dit prima dekt waar dit project over moet gaan.

2.2 Groeiende vraag

Recente studies hebben aangetoond dat het gebruik van Laag Holland door mensen zal intensiveren. Vanuit de MRA (Metropoolregio Amsterdam) door flinke groei van de bevolking in de steden Amsterdam, Zaanstad, Purmerend (+ 11% in 2030 in vergelijking tot 2019) én daarnaast dat het bezoek aan Amsterdam en metropoolregio door binnen- (+21% in 2030 in vergelijking tot 2019) en buitenlandse toeristen (+38% in 2030 in vergelijking tot 2019) naar verwachting sterk stijgt. (Druk en Draagkracht-onderzoek MRA, Bureau Buiten/Ruimte en Vrije tijd, 2022). Een vergelijkbare procentuele bevolkingsgroei is in de regio Alkmaar te verwachten. In het bijzonder de woningbouwprojecten Zandzoom (Limmen-Heiloo) en kanaalzone Alkmaar, zullen extra recreatiedruk leggen op Laag Holland en het Noordhollands Duinreservaat. De plannen van Edam-Volendam, Waterland en Purmerend in en om de Purmer zullen een groot effect gaan hebben op de interne recreatiedruk in het oostelijk deel van Laag Holland.

Gebiedspartijen willen dit niet zomaar laten gebeuren, maar willen de extra recreanten gericht door het gebied leiden naar draagkracht van de specifieke bestemmingen binnen de regio. De draagkracht is daarbij in drie factoren te kenschetsen: infrastructureel, sociaal maatschappelijk en ecologisch. De bestemmingen in het landschap van Laag Holland

zijn divers; stadjes, dorpen, natuur- en recreatiegebieden, attracties, verblijfsaccommodaties. Vanuit Amsterdam Wetlands is vooral de natuurkwaliteit of de kwaliteit van het natuurrijk cultuurlandschap belangrijk en een essentiële factor in de identiteit van het gebied. Het Recreatief Grid of Netwerk moet deze geleiding van bestaande en nieuwe bezoekers in goede banen leiden en op een goede manier bijdragen aan de unieke kwaliteit van de regio Laag Holland.

2.3 Doelen

Belangrijk doel van het optimaliseren van het 'Recreatief Netwerk' is daarmee het verbeteren van de belevingsmogelijkheden en de bereikbaarheid van het gebied, passend bij en ondersteunend aan de natuurdoelen. Het Recreatief Netwerk bestaat feitelijk uit twee componenten. Een fysieke component in de vorm van infrastructuur, paden, plekken en diverse voorzieningen. Daarin niet alleen de fietspaden, maar bijvoorbeeld ook het OV netwerk en delen opengesteld boerenland. Daarnaast bestaat het Recreatief Netwerk uit een organisatorische component in een goed samenspel tussen publieke en private partijen, als beheerders van het netwerk en als aanbieders van mogelijkheden voor vrijetijdsbesteding. Vanuit dit ruimtelijke raamwerk kunnen verschillende recreatieve en toeristische projecten en programma's opgestart worden. Zoals bijvoorbeeld het reactiveren van voormalige melkschuitroutes voor het verknopen van vaarroutes en fietsroutes van en naar de stad, het versterken van de recreatieve infrastructuur langs de Markermeerdijk, en het verder ontwikkelen van een aantal strategisch gelegen toeristisch/recreatieve landschapspoor, als bijvoorbeeld de Waterlandse Poort in de stadsrand Amsterdam Noord, Het Twiske en Recreatiegebieden Zwaansmeer en De Buitenlanden. Het Recreatieve Netwerk ondersteunt een optimale recreatieve beleving, stimuleert productontwikkeling en zorgt voor een optimale balans tussen natuurdoelstellingen en recreatief gebruik.

Tweede doel van dit rapport is, naast beschrijving van het bestaande netwerk en de kansen voor optimalisatie daarvan als basis voor verschillende uitvoeringsprogramma's, om meer bekendheid te geven

Eerdere Recreatieplannen Waterland en Laag Holland

aan de organisatie en de beheerlast van het Recreatief Netwerk. Reden hiervoor is de geringe bekendheid van het Recreatief Netwerk bij besluitvormers, vooral gemeenteraden, die veelal via bijdragen aan gemeenschappelijke regelingen verantwoordelijk zijn voor de duurzame financiering daarvan. Dit leidt ondanks de populariteit van recreëren in het buitengebied tot een voortdurend probleem van financiering van de recreatieve voorzieningen. We noemen dit de 'Recreatieparadox', waarover later meer.

2.4 Doelgroepen en scope

Het Recreatief Netwerk is gericht op bewoners in de regio, landelijk en stedelijk, maar ook op de toerist (regionaal, nationaal en internationaal als uitloop van de stad Amsterdam). Daarbij gaan we ervan uit dat de corona-problematiek van de afgelopen jaren deels een blijvende verandering teweeg heeft gebracht, zoals het waarderen van het nabije landelijk gebied in de vorm van lokale ommetjes, maar deels ook dat de pre-corona trend van toenemend bezoek door toeristen aan Laag Holland weer zal terugkeren. Daarnaast spelen de genoemde stedelijke uitbreidingen die zullen leiden tot een grotere recreatieve behoefte. Ten slotte spelen er ook sterk verschillende doelgroepen in leeftijd, maar ook in leefstijlen en daarmee recreatieve wensen en voorkeuren. Studies geven grote verschillen aan in de 'demografische druk' tussen de grote steden en plattelandsgemeenten. Ook laten studies forse verschillen zien in de typeringen volgens de 'leefstijlvinder'. Het is ondoenlijk en ook niet gewenst om heel specifiek op al deze verschillen te reageren, maar het vinden van een algemene goede balans tussen deze toenemende recreatieve behoefte, lokaal en regionaal/nationaal/internationaal, en het unieke karakter van Laag Holland, is de belangrijkste opgave bij de optimalisering en actualisering van het Netwerk. Dat doen we concreet met een scope op 2030, maar geven ook een doorkijk naar een mogelijke verdere optimalisatie richting 2050.

2.5 Optimalisatie

We noemen optimalisering en actualisering omdat er natuurlijk al heel veel ligt. De afgelopen vier decennia is via diverse visies, plannen,

Eerdere Recreatieplannen Waterland en Laag Holland

uitvoeringsprogramma's en projecten gestaag gebouwd aan dit recreatieve netwerk. Onderdeel hiervan was een zoneringsprincipe, bestaand uit een wat drukker gebruikte recreatieve hoofdstructuur van goed bereikbare en verbonden stadsranden, recreatiegebieden en hoofdroutes, naast kwetsbare open landschappen en natuur als tussenliggende rustige gebieden. Met deze zoneringsfilosofie en daaruit volgende hoofdstructuur en padennetwerken is de recreatiedruk op een effectieve manier opgevangen en verdeeld. Deze recreatieve structuur heeft her en der nog knelpunten of zwakke schakels die we weer op het netvlies brengen om in de komende uitvoeringsperiode zo mogelijk op te lossen.

2.6 Actualisatie

Maar daarnaast verandert ook de recreatieve behoefte, zoals we beschrijven in H.4 De opkomst van de snelle e-bikes en andere vervoermiddelen, samen met bijvoorbeeld vergrijzing, heeft consequenties voor het fysieke netwerk, in uitgebreide routes, wijdere paden,

grotere bochtstralen, oplaadpunten, sanitaire voorzieningen etc. Maar ook de ontwikkeling van het thuiswerken heeft zijn weerslag in de recreatieve behoeften. Een explosieve stijging van (auto)bezoeken aan recreatiegebieden zoals het Twiske wordt waargenomen, maar ook van wandelen en recreatieve ommetjes in het landschap, direct vanuit huis via een groene dooradering in het stedelijk gebied. Dit sluit aan bij wat Staatsbosbeheer het 'Groen als Nutsvoorziening' noemt. Daarnaast is ook een meer actieve spreiding van recreanten en toeristen aan de orde. Met name door de ontwikkeling van 'Buitenpoorten', een initiatief van Provincie Noord-Holland, Metropool Regio Amsterdam en de Nederlandse Spoorwegen, waarop ook natuurbeheerorganisaties en anderen zijn aangehaakt. Goed bereikbare OV locaties, met karakteristieke landschapskwaliteiten en recreatieve voorzieningen binnen handbereik. Paden en voorzieningen nabij deze Buitenpoorten, en in expliciete doelbestemmingen in de natuur zoals de zes IBP-VP projecten, zijn daarmee ook actualisaties van het bestaande netwerk. Al deze nieuwe behoeften en ontwikkelingen leiden tot uitbouw van het gehanteerde zoneringsprincipe in een geactualiseerde en meer genuanceerde vorm die past bij de huidige en toekomstige vraag en recreatiedruk. Dit zoneringsprincipe is vervolgens de leidraad voor actualisatie van het Netwerk.

2.7 Gedragen totaalbeeld

Nadrukkelijk is dit document echter geen volledig nieuwe visie. Zoals gezegd zijn vele ontwikkelingen al gaande of in beleid uitgeschreven. Via een uitvoerige analyse van een groot aantal beleidsstukken, vastgestelde visies en plannen hebben we samengebracht wat er in de Provincie en de gehele regio Laag Holland op het gebied van recreatieve netwerken voor het komende decennium is voorgenomen. Dit zijn echter vaak globale doelen, voornemens of wensen. Door deze te vertalen in meer concrete voorstellen op het niveau van het netwerk komen ze dichterbij richting uitvoering en realiteit, passend bij de scope van dit project 2030. Deze analyse en vertaling in concrete versterkingen is op hoofdlijnen gepresenteerd en besproken op het symposium Recreatie en Toerisme Laag Holland, november 2021. Deze nog ruwe werkkaarten zijn

vervolgens voorgelegd en in meer detail besproken met een aantal van de belangrijkste stakeholders, wat heeft geleid tot aanpassingen waarmee een in principe breed gedragen totaalbeeld is ontstaan, de 'Kaart Optimalisatie Recreatief Netwerk Laag Holland'.

2.8 Kaart hogere ambitie

Naast het optimaliseren en actualiseren van het bestaande netwerk en de betere organisatie van beheer en financiering op basis van eerdere stukken, zijn in de gesprekken ook vele nieuwe ideeën geopperd, met het verzoek deze mee te nemen in deze rapportage. Om hieraan gevolg te geven hebben we deze nieuwe ideeën verwerkt en opgenomen in een 'Kaart hogere ambitie recreatieve ontwikkeling'. Feitelijk beschrijft dit een mogelijk perspectief richting 2050. Deze kaart heeft dus nadrukkelijk een totaal andere status, maar draagt wel bij aan de discussie om te komen tot een recreatie in Laag Holland die nog beter past bij de huidige ontwikkelingen in het landschap.

2.9 Recreatieparadox

Dit bestaande en geoptimaliseerde netwerk moet uiteraard onderhouden worden. Hierbij speelt echter de 'Recreatieparadox', het fenomeen dat iedereen landschappelijke recreatievoorzieningen hooglijk waardeert, maar niemand zich echt geroepen voelt het beheer ervan voldoende te financieren. In het tweede deel van deze studie (H8-9) gaan we nader in op de organisatie van dit beheer. Daaraan ook gekoppeld het financieringsvraagstuk, wat de problemen zijn, hoe dit beter te organiseren is en of er goede voorbeelden zijn van regionaal beheerde recreatieve netwerken. Onderdeel van de waardering en het functioneren van het gebied als recreatief landschap, is ook de ontwikkeling van nieuwe of betere bestemmingen, het management hiervan en de marketing van het gebied als geheel, als Laag Holland of Amsterdam Wetlands. Het is wenselijk om, met zo veel mogelijk actieve spelers in het gebied, te komen tot een vernieuwd en effectief samenspel. Om hiermee de groeiende stroom bezoekers met eigentijdse informatie- en vrijetijdsbehoeften op een gebalanceerde wijze door het gebied te geleiden, zowel fysiek als virtueel en mogelijk gecombineerd.

3

GEBIED EN VISIES

3.1 Gebiedstypering

Basis voor recreatie is het voornamelijk open maar toch zeer gevarieerde landschap van Laag Holland. Een lappendeken van sferen en verkavelingen, ieder met hun eigen historie, die de recreant in grote afwisseling kan tegenkomen. Meest oorspronkelijk zijn de strandwallen en -vlaktes aan de westzijde van het gebied, de voormalige zandige kustlijnen. Deze hebben door hun vorming en aaneengeslotenheid het ontstaan van het grote hoogveen in wat nu Laag Holland heet in gang gezet. In het zuidwesten is deze kustlijn eerst nog doorsneden geweest door het Oer-IJ, maar nadat de uitstroom hiervan rond het begin van de jaartelling verzandde, rest alleen nog haar kleiige estuarium. Daarop volgen de duizend jaar oude veenverkavelingen van dit oorspronkelijke hoogveen, nu veelal 'ingezakt' tot laag veenweidegebied, natte eilandenrijken of vaarland centraal in het gebied, of droger agrarisch rijland naar de randen van Laag Holland. Daaromheen de beschermende dijken met hun gemalen en historie van geheelde doorbraken. En daarbinnen oude veenrivieren als de Zaan en de Dieën, en vele door stroming en wind ontstane gaten in het veen. Soms zijn deze nog als veenmeer behouden zoals het Alkmaarder- en Uitgeestermeer, maar vaker zijn ze weer drooggelegd als droogmakerijen zoals de grote Beemster en Schermer en de vele kleinere poldertjes. Binnen deze lappendeken ligt een groot aantal karakteristieke lintdorpen, kuststadjes en enkele grotere steden. Maar ook structuren als de verdedigingslinie Stelling van Amsterdam met haar forten en dijken, oude trekvaarten en trambanen. Alles met veel historie en zeggingskracht en daarmee van grote recreatieve betekenis.

3.2 Bestaand Recreatief Netwerk

Van oudsher bestaat al een relatie tussen stad en dit landschap op basis van voedselproductie (melk, vlees, groenten), maar het gebied werd in de 2e helft 20ste eeuw pas echt bewust als recreatieruimte ingezet.

Veenweidegebied

Droogmakerijen

Markermeeroever met dijkversterking

Binnenduinzoom

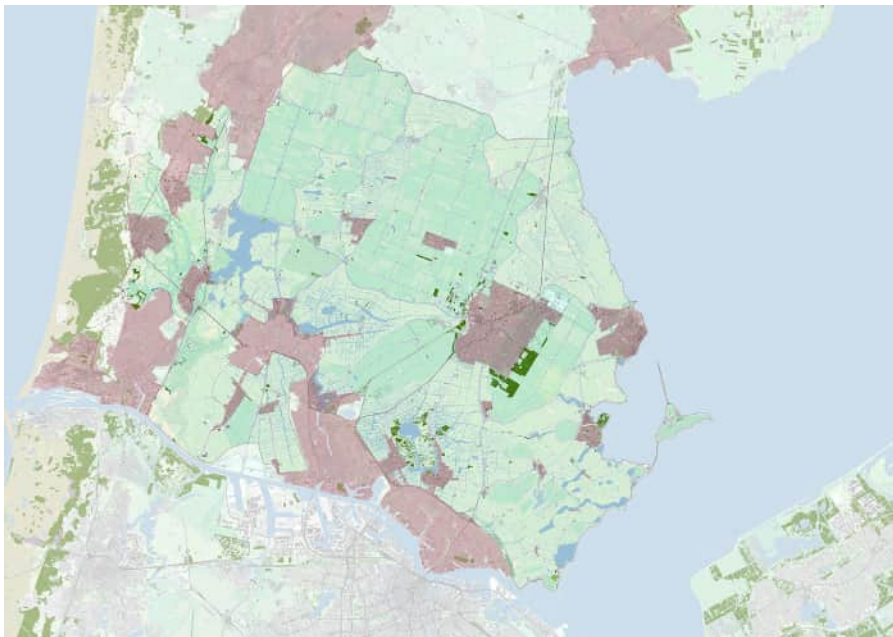
Alkmaardermeer

Bunker uit de Stelling van Amsterdam

Eerst als onderdeel van landinrichtingsprojecten, maar vervolgens via recreatieplannen en uitvoeringsprogramma's verder uitgebouwd. Ook begrenzings en bestuurlijke eenheden hebben zich steeds verder ontwikkeld. Van Bufferzone Amsterdam Purmerend naar Landschap Waterland, naar Regio Waterland, naar Nationaal Landschap Laag Holland en Groene Long naar Regio Laag Holland. In 2018 is daar als laatste het Perspectief Amsterdam Wetlands overheen gelegd, om de ontwikkeling van nog meer gebiedsspecifieke identiteit en nog meer integrale kwaliteit te stimuleren en initiatieven te geleiden. Vervolgens is de naam Amsterdam Wetlands veranderd in 'Veen- en Poldercoalitie'.

Deel van dit perspectief van de Veen- en Poldercoalitie is het ontwikkelen van een 'Recreatief Grid', omschreven als: 'Een raamwerk voor een beleving van natuur, landschap en erfgoed in de context van de sterk groeiende metropool regio. Het ruimtelijk raamwerk van het Recreatieve Grid noemen we het Recreatief Netwerk, routes, plekken en zones. Het bestaat uit inmiddels behoorlijk intensieve en goed georganiseerde

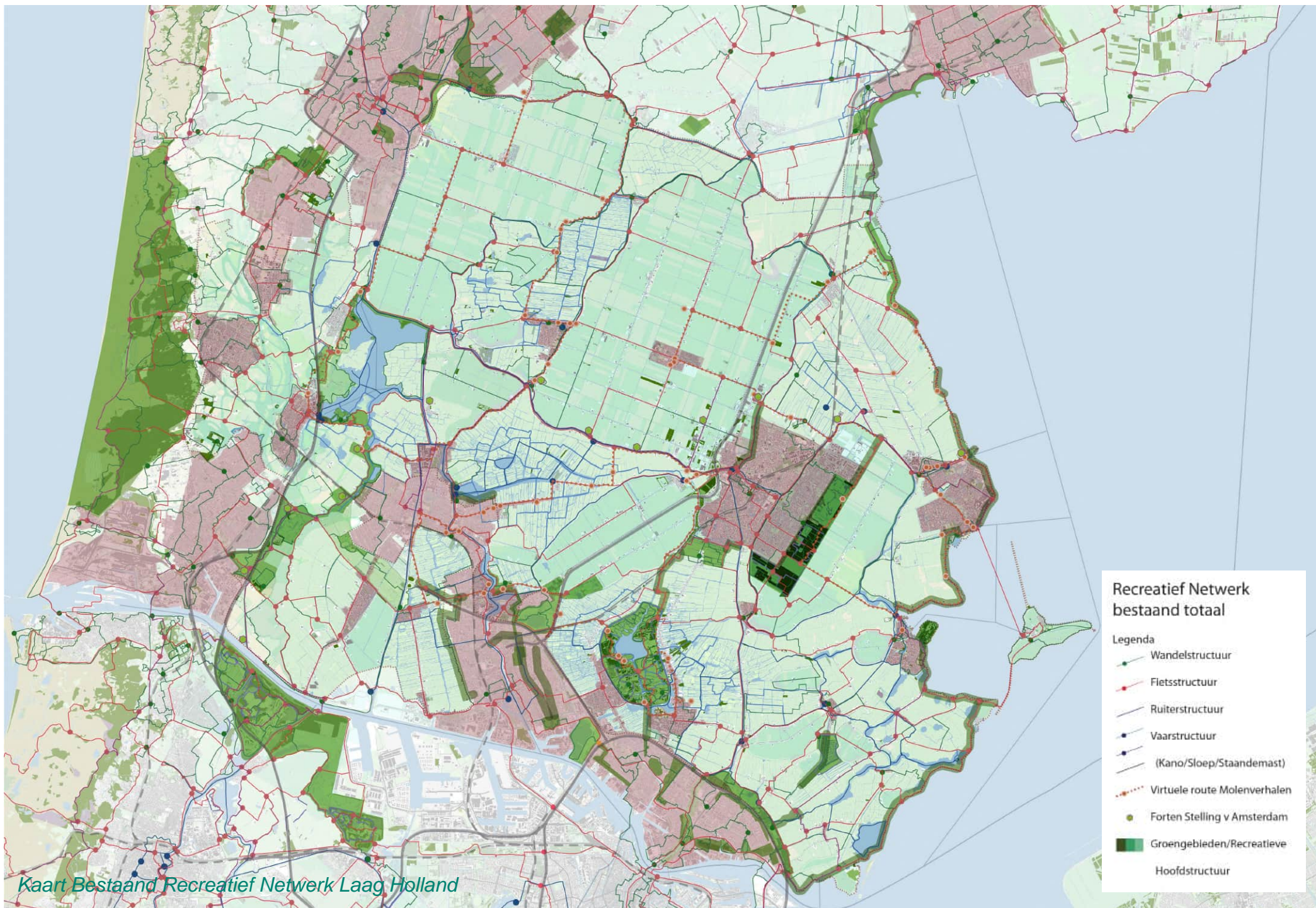
Kaart Noord Holland Midden inclusief begrenzing Laag Holland obv Landschap en Geomorfologie

netwerken voor wandelen, fietsen, paardrijden, kanoën, sloepvaren. Vaak vrijliggend in het landschap, soms gebundeld tot recreatieve hoofdroutes, met route aanduiding via knooppuntensystemen, en een aantal doorgaande landelijke routes. Maar ook virtuele beleving is inmiddels een laag in het netwerk, via app's en locatiegebonden podcasts, virtuele exposities etc. De kaart Bestaand Recreatief Netwerk geeft een overzichtsbeeld van deze huidige situatie. Het vormt de basis voor verdere optimalisatie.

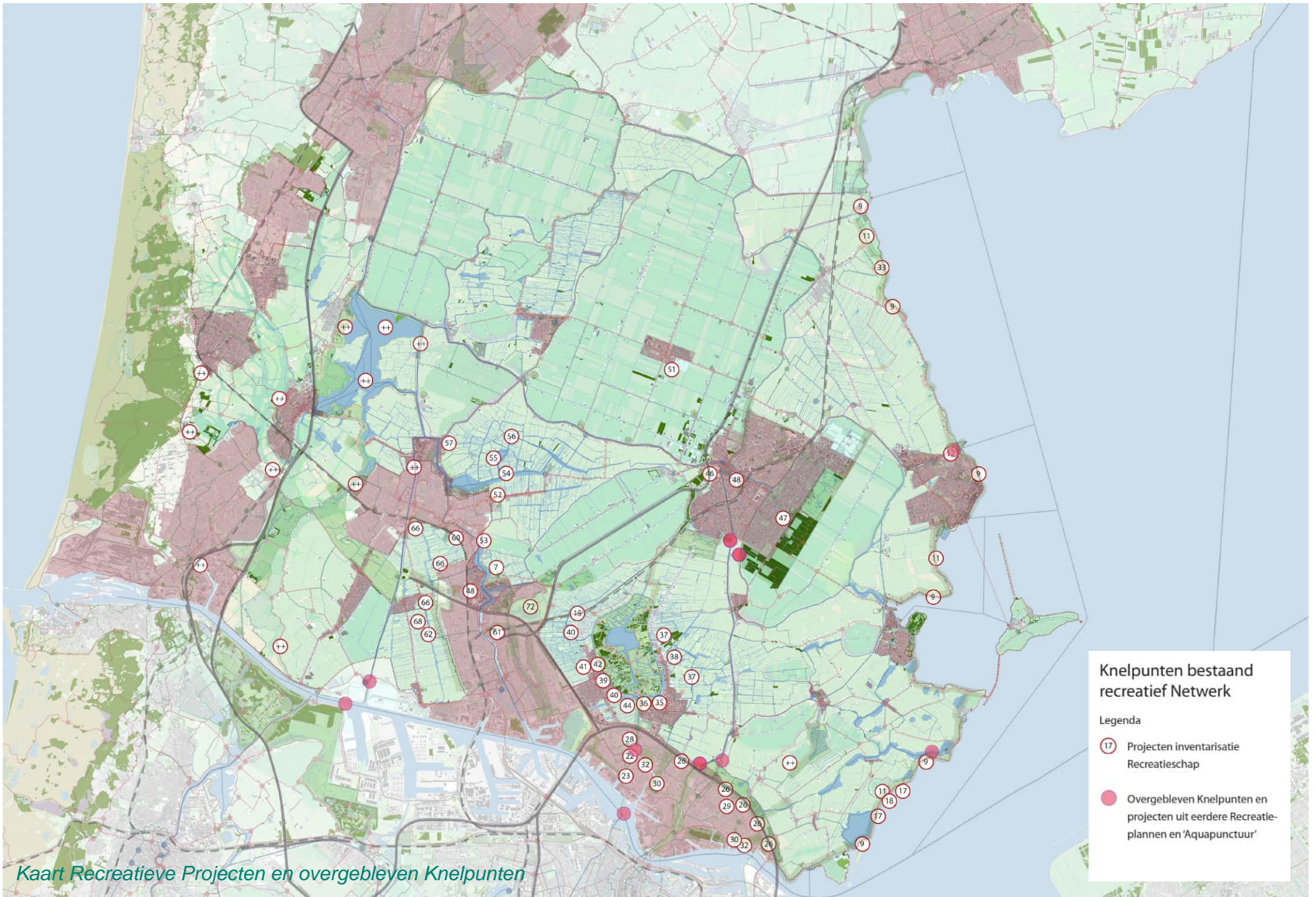
3.3 Veranderend landschap; Maatschappelijke opgaven als basis voor Optimalisatie Recreatief Netwerk

Nederland, en ook Laag Holland, staat opnieuw aan het begin van een ingrijpende verbouwing. Klimaatverandering, energietransitie, demografische ontwikkelingen liggen daaraan ten grondslag. De klimaatverandering – en gerechtelijke uitspraken – zet de overheid aan tot ingrijpende maatregelen op het gebied van stedenbouw, energie infrastructuur, natuur, milieu, landbouw, bouw en mobiliteit. Daarnaast is er is een migratiestroom in de wereld gaande door klimaatverandering en oorlogsvoering. Nederland is een netto ontvanger van migrantenstromen. De geografische ligging, bestuurlijke stabiliteit, de fysieke en sociale veiligheid en het hoge welvaartsniveau trekt mensen van overal aan. Migratie voorziet ook in vervulling van vacatures in alle sectoren die door bestaande inwoners niet vervuld kunnen worden, mede door de sterke uitstroom van de pensionerende beroepsbevolking. Met deze ontwikkelingen neemt de druk op het gebied toe. Ook zal de druk op de groene gebieden sterk gaan toenemen door de sterk stijgende en vergrijzende bevolking (in 2030 +11% tov 2019) en de verwachte stijgende toeristenstroom (+38% in 2030 tov 2019). Het recreatieve netwerk zal verbouwd moeten gaan worden om die toenemende en veranderende vraag aan vrijetijds mogelijkheden te geleiden en tegelijk te werken aan versterking van de natuur- en milieukwaliteit in de regio.

Daarnaast wordt het landschap optisch steeds kleiner, en daarmee het gevoel van weidsheid. Niet alleen door ontwikkelingen Laag Holland zelf,

Kaart Bestaand Recreatief Netwerk Laag Holland

Kaart Recreatieve Projecten en overgebleven Knelpunten

Voorbeelden van forse stedelijke ontwikkelingen, boven IJburg 2, rechts Sluisbuurt, beide Amsterdam en grenzend aan Laag Holland.

Het landschap diversificeert. Enerzijds levend veen met meer beslotenbeleving. Anderzijds grootschalige landbouw die leidt tot doodse raai grasweiden en ontbreken van weidevogels. Met deze ontwikkelingen verandert ook de landschappelijke beleving voor de recreant.

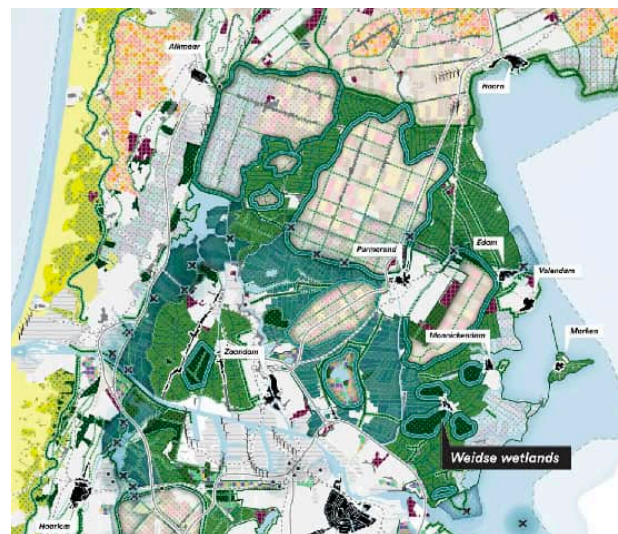

maar ook daar omheen.

Oorzaken daarvan zijn 1. de hoogbouw in steden en uitbreiding van het bebouwd oppervlak in dorpen en steden. 2. De energieproductie en transport, mn van elektriciteit. Hoge windmolens en 380 kV transportleidingen. 3. Natuurontwikkeling, met name de transformatie van veenweide naar 'levend veen', zoals in Amsterdam Wetlands voor een aantal gebieden als doel is beschreven. Riet en moerasbosjes leveren een totaal andere ruimtebeleving en een grotere recreatieve opvangcapaciteit. 4. Landbouwbeleid vanuit EU en Rijk.

De effecten van dit beleid zullen impact hebben op het landschap. Enerzijds diversificatie en de transitie naar duurzame landbouw met meer landschappelijke kwaliteit, anderzijds het nog sterker doorgroeien van grootschalige landbouw, met uitgestrekte doodse raai grasweiden als 'green deserts', naast bloemrijke weiden als schril contrast, en de oorverdovende stilte bij het ontbreken van de weidevogels in het voorjaar. Recreatie is als functie niet sterk genoeg om landschappelijke verrijking af te dwingen, het zal het moeten doen en mee moeten liften op het beleid en de ontwikkelingen in het landschap. In het kader van dit project zijn beleidsplannen en -visies gescand op de voor recreatie relevante voorstellen. Dit is niet eenvoudig. De huidige tijd kenmerkt

Voorbeelden van Integrale landschappelijke ontwikkelingen, boven impressie van de 'Precisie-productiepolder', rechts de 'Weidse Wetlands', uit 'De Cirkel Rond?' (het PON en Telos/Studio Marco Vermeulen, 2021)

Kaart van 'De Cirkel Rond?' met daarin zowel de stedelijke ontwikkelingsprojecten als de integrale ontwikkeling van nieuwe productielandschappen, (het PON en Telos/Studio Marco Vermeulen, 2021),

zich door een groot aantal fundamentele ontwikkelingen, die vrijwel allen een invloed hebben op landschap en op de beleving daarvan. Dit betreft aan de ene kant de ontwikkelingen die de recreatieve opgave beïnvloeden, zoals bevolkingstoename die zich vertaalt in vele concrete bouwprojecten, trends in thuiswerken en daardoor meer recreatief gebruik van het landschap, maar ook nieuwe ontwikkelingen in nieuwe modaliteiten als e-bikes, steps en dergelijke die de actieradius vergroot en de eerdere leeftijdsbeperkingen verkleint. Aan de andere kant spelen er grote ontwikkelingen in het landschap die invloed gaan hebben op de recreatieve mogelijkheden daarin. Zo zijn er een aantal grote opgaven, zoals klimaat, biodiversiteit, waterkwaliteit, stikstof, landbouw, energie en wonen.

De meest urgente opgave betreft het veranderend klimaat, waardoor de zeespiegel stijgt en neerslagpieken toenemen, langduriger droogtes voorkomen en regelmatig periodes van stedelijke hitte. De maatregelen hiervoor bieden allen kansen voor meer recreatieve voorzieningen en kwaliteiten, zoals bredere duinen, natte natuur- en waterbergingsgebieden en nieuwe klimaatbossen.

Daarnaast de minstens zo veelomvattende opgave voor herstel van biodiversiteit, als waarde en graadmeter van een gezond wereld-ecosysteem. Hierin concrete voornemens voor uitbreiding van natuurareaal, herstel van natuurrijke natte of gradiëntsituaties in landbouwgebied, herstel van waterkwaliteit door nieuwe natuuroevers, natuurinclusieve landbouw en natuurinclusieve stedelijke ontwikkeling, en nieuwe bos- en recreatiegebieden als compensatie voor de toegenomen recreatiedruk in de bestaande natuurgebieden.

Ten derde de landbouw. Met hierin als hoofdlijn de transitie naar 'regeneratieve' landbouw. Deze zal mogelijk kleinschaliger zijn, gevarieerder, en meer gericht op plantaardig voedsel. Met de bodem weer als centrale waarde in het proces, en daarmee de koppeling aan de positie in het landschap, met tuinbouw op de kleigronden en natte teelten in de veengebieden. Daarin ook meegenomen de oplossingen van de stikstofproblematiek, biodiversiteitsherstel, en het principe van circulariteit. Energie is ook relevant, met bijvoorbeeld biodiverse zonneakkers die een

historische kleinschaligheid en recreatieve dooradering in het landschap kunnen terugbrengen. Maar aan de andere kant ook windturbines die de landschappelijke beleving zullen veranderen.

Ten slotte ook wonen, waarbij voor een groeiende bevolking (door zowel autonome groei als (klimaat)migratie) fors bijgebouwd zal worden, maar waarin ontwikkelen volgens de huidige inzichten zal leiden tot een betere groene dooradering en recreatieve mogelijkheden.

Er gaan stemmen op om deze nu nog vaak sectoraal benaderde opgaven meer integraal te gaan benaderen, gebiedsgewijs, als feitelijk de enig realistische route om de noodzakelijke vooruitgang op al deze thema's te boeken. In deze 'gebiedsontwikkeling' is het zeer goed mogelijk om recreatie als 'zachte waarde' integraal mee te nemen. Dus ontwikkelen van integrale recreatieve natuurlandschappen op cruciale plaatsen in de natuurstructuur. Of ontwikkelen van integrale recreatieve landbouwlandschappen, naar Engels voorbeeld. Of recreatieve en natuurgerichte klimaatbuffers rond de bestaande steden, voor waterberging, rietlandnatuur en groene uitloopmogelijkheden. In de optimalisatie van de recreatieve structuur doen we, mede op basis van interviews met stakeholders, een aantal concrete voorstellen hiervoor. Daarnaast hebben we zoals gezegd een grote hoeveelheid beleidsplannen en -visies gescand op de voor recreatie relevante concrete voorstellen. In de volgende paragraaf geven we hiervan een samenvatting.

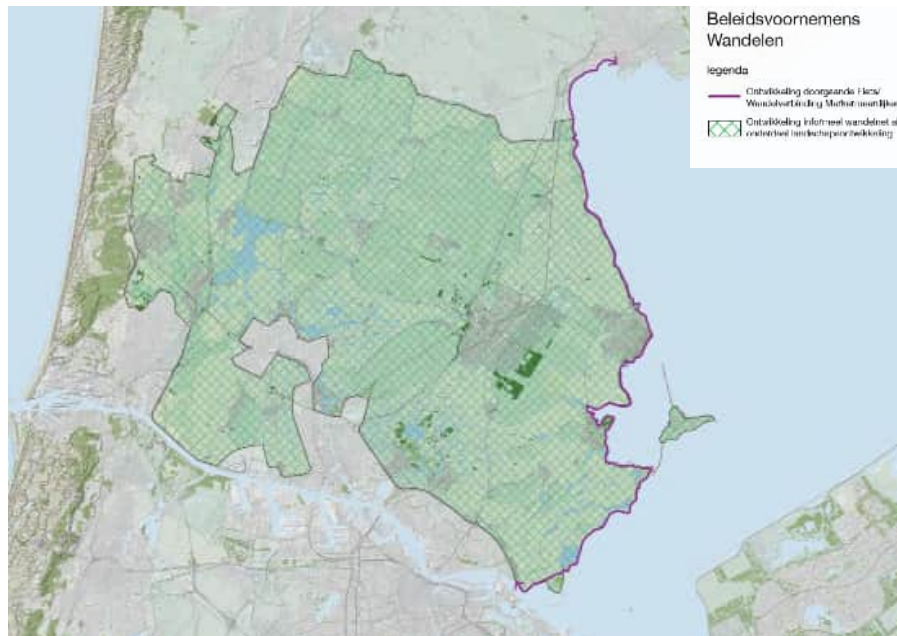
3.4 Concrete beleidsambities Optimalisatie Recreatief Netwerk

Wat betreft verdere optimalisatie van recreatie is de afgelopen jaren een groot aantal beleidsnotities, visies en plannen opgesteld. In samenspraak met de opdrachtgever zijn hiervan de meest relevante regionale stukken geïnventariseerd en samengevat. Hoofdstuk 8 Bronnen toont de volledige lijst aan geïnventariseerde stukken. Hierin een grote variëteit aan abstractieniveau, van globale voornemens tot concrete padenvoorstellen. De belangrijkste punten uit de provinciale en regionale input is themagewijs in beeld gebracht in de kaartjes op de volgende pagina's. Daarnaast zijn ook de meer lokale visies en plannen gescand op elementen voor een verbeterd recreatief netwerk. In de kaart Voorstel

Optimalisatie Recreatief Netwerk zijn al deze punten zo goed mogelijk verwerkt.

Wandelrecreatie

Wandelen was altijd al populair, maar door vergroting van de mogelijkheden, veroudering van de bevolking én Corona, blijft wandelen naar verwachting booming. Het netwerk is goed. Laag Holland is de regio waar gestart is met de inrichting van regionale routenetwerken tot uiteindelijk een provincie-dekkend wandelnetwerk. De portal www.wandelnetwerk-noordholland.nl is met 1 miljoen bezoeken per jaar de best gebruikte wandelwebsite en app van Nederland. In het netwerk zijn veel boerenlandpaden opgenomen, in Laag Holland nu 14 kilometer, doorgaans open, maar soms gesloten. Deze paden dienen twee doelen: voorzien in behoeften van bevolking en kans voor neveninkomsten voor de agrarische grondgebruikers. Er speelt wel de problematiek van de boerenlandpadregeling, die door de provincie weinig duurzaam

Aanbeveling Verbetering Wandelrecreatienetwerk Laag Holland

wordt onderhouden en daardoor tot afbreuk van deelname leidt. Er zou meer ruimte gecreëerd kunnen worden, met name in de integrale landschapszones. Hiernaast bestaan nog andere informele paden. Zoals beschreven kan dit formele of informele padennet nog verder toenemen als onderdeel van de integrale landschapstransities. Verdere versterking van wandelrecreatie kan ontwikkeld worden gekoppeld aan woningbouw- of infraprojecten, zoals in Limmen Heiloo. Hetzelfde geldt voor andere stads- en dorps vernieuwingsgebieden in alle gemeenten. Daarnaast speelt nog de ontwikkeling van de doorgaande Fiets/Wandelverbinding als onderdeel van de dijkversterking Hoorn-Amsterdam die binnen enkele jaren gereed zal zijn.

Fietsrecreatie

Na wandelen is fietsen het meest populair. Dit fietsen is zowel utilitair als recreatief, een scheiding is niet te maken. Voor veel fietsers is de rit van en naar werk ook bedoeld voor ontspanning en vrijetijdsbesteding. De gewenste versterking van fietsstructuur volgt met name uit de volgende bronnen: Perspectief Fiets - Provincie Noord-Holland, en Visie Fietsersbond. De focus ligt vooral op woon-werkverkeer, met 'Doorfietsroutes' tussen alle grotere kernen binnen Laag Holland. Daarvan heeft de Doorfietsroute langs de Zaan via Castricum naar Alkmaar prioriteit. Daarnaast is weer de doorgaande Fiets/Wandelverbinding in de dijkversterking Hoorn-Amsterdam belangrijk en een aantal andere sterker recreatieve routes, zoals door Waterland-Oost, tussen Zaanstad en Heiloo en tussen Hoorn en Alkmaar. Tenslotte worden vanuit de Fietsersbond een aantal concrete aanvullingen aangegeven, met name rondom Uitgeest en Castricum, parallel aan de spoorlijnen aldaar. Aandachtspunt vormt het medegebruik van fietspaden door nieuwe vervoersmiddelen zoals e-bikes, bakfietsen, brommers, scootmobielen, hoverboards, die makkelijk tot 25 km/uur halen in plaats van de circa 15 km/uur door normale fietsen.

Het fietsknooppuntennetwerk is nu zo'n 15 jaar oud. Het is vanaf 2006 uitgerold in NL en rond 2010 in NH afgekomen. Een partiële herziening van het netwerk is wel gewenst gelet op de bijgebouwde nieuwbouwwijken en stadsgroenstructuren, waaronder nieuwe fietspaden, die nog niet

aangesloten zijn op het fietsknooppuntennetwerk. De aanzet daartoe is in 2023 gezet door het Routebureau van RNH. Concrete voorstellen voor aanpassing van dit netwerk volgen richting de opdrachtgevers, recreatieschappen, provincie en gemeenten. Naast de genoemde wensen voor nieuwe paden moet het gehele bestaande netwerk beoordeeld worden op waar maatvoering hiervoor moet worden aangepast. Dit dient in ieder geval te gebeuren in het kader van groot onderhoud/ vernieuwing die eens in de twintig tot veertig jaar speelt. We adviseren om daarbij te variëren met inrichtings- en onderhoudsniveaus van paden, passend in de gewenste zonering van recreatieve druk. Op die manier kan de infrastructuur bijdragen aan de gewenste spreiding en de verschillende snelheden van het fietsverkeer, zowel utilitair als recreatief. Deze gedifferentieerde verbetering van het padennetwerk kan mede gefinancierd worden uit de investeringsprogramma's fiets van de

Aanbeveling Versterking Fietspadennetwerk Laag Holland

Vervoerregio Amsterdam en van Provincie NH.

Mountainbiken

Mountainbiken is een populaire tak van fietsrecreatie. Het duingebied is populair onder MTB-ers, maar is ook kwetsbaar. Het heeft een tijdslot, van zonsopkomst tot 10:30 mogen onverharde paden bereden worden door MTB-ers. In het Twiske en rond de Noorder-IJ-plas zijn drie MTB parcoursen gerealiseerd. Dit moet goed worden bijgehouden en zou verder kunnen worden doorontwikkeld. Ook het Geestmerambacht en Park van Luna hebben MTB tracks. Het Aagtenpark bij Beverwijk heeft nog geen MTB track, maar is daar door haar reliëf wel geschikt voor.

Wielrennen

Wielrenners kunnen baat hebben bij de doorfietsroutes voor het utilitaire of recreatieve netwerk, uitgaand van een kruissnelheid tussen 25 en 40 km/u. Daarnaast kunnen zij gebruik maken van plattelandswegen. In de Groenboog Amsterdam ligt het parcours voor/van ARC Ulysses. Alkmaar heeft net buiten Laag Holland op Olympiapark een overdekte wielervedbaan. Aagtenpark heeft een parcours voor BRC Kennemerland.

Waterrecreatie

Een diverse recreatievorm die hoort bij Laag Holland. Verschillende vormen passen het meest bij bepaalde deelgebieden.

- 1.- Zeilen op grotere plassen: Alkmaardermeer, Stootersplas, Jagersplas, Aeën en Dieën en uiteraard op de Gouwzee en Markermeer.
- 2.- Recreatietoervaart, categorieën A t/m D en sportieve roeiboten op het BRTN netwerk, het Basisvisie Recreatie Toervaartnet Nederland (NH kanaal, Zaan, Nauernasche vaart, Broekervaart, De Where, ringvaarten Beemster, Schermer, Purmer, Wijde Wormer, Alkmaarder- en Uitgeestermeer).
- 3.- Sloepenvaart, informele categorieën E, F op BRTN netwerk en de grotere en diepere tochten en vaarten in de 'velden': Eilandspolder, polder Westzaan, Wormer en Jisperveld, Oostzaner en Ilperveld, Varkensland en Waterland oost.
- 4.- Kleine waterrecreatie (fluisterpunters, kano's, sup's) categorie G in de velden.
- 4.- Durfsporten: Kiten, windsurfen, foilen,

wakeboard waterski en duiken op specifiek daarvoor aangewezen locaties.
 5.- Zwemmen: op specifiek daarvoor aangewezen en ingerichte locatie.
 6.- Vissen: volgens toewijzing van visrechten voor sportvissers, met bijna 10% van de bevolking een belangrijke vrijetijdsbesteding. Op de volgende pagina wat beelden van deze typen.

Versterking van waterrecreatie volgt met name vanuit de bronnen: Visie Waterrecreatie Provincie Noord Holland, Diverse gemeentelijke plannen, en het Recreatieplan Laag Holland. In vrijwel alle gemeentelijke plannen wordt het stimuleren van waterrecreatie genoemd. Van sloepenroutes en betere doorvaarbaarheid tot het bevorderen van actieve watersporten. Provinciaal wordt ingezet op zonering en scheiding van verschillende gebruikersgroepen, met name sturing van kite-surfen naar 'durf-spots', onder andere om ook rustiger waterrecreatie mogelijk te houden. In het eerdere recreatieplan wordt een aantal knelpunten benoemd. Een deel is of wordt opgelost in het programma Aquapunctuur, zoals herstellen van een aantal beweegbare bruggen, overhalen en realiseren van veilige

oversteken. Ten slotte spelen een aantal mogelijke te herstellen vaarroutes. Zoals de Haarlemmertrekvaart of de doorvaart en dam bij Marken, om Monnikendam beter aan het IJmeer te koppelen.

Maar voor de meeste van de bovenstaande categorieën is vooral het baggeren van watergangen de belangrijkste opgave voor de komende periode. Dit speelt vooral in de veengebieden, de 'velden'. Het veen breekt door verzoeting steeds sneller af tot bagger, dat zich ophoopt op de slootbodems. Vele watergangen zijn hierdoor feitelijk onbevaarbaar, de kleine watergangen zeker, maar ook de grotere wateren als doorgaande vaarroutes. In opdracht van de gemeenten in de Zaanstreek-Waterland is in 2021 een inventarisatie gedaan van de baggerproblematiek voor de waterrecreatie, waaruit een heldere opgave volgt. De verantwoordelijkheid voor het onderhoud aan de sloten door de eigenaren en gebruikers van het aangrenzende land is moeilijk af te dwingen. Daarnaast speelt ook de beperkte financiële middelen en menskracht bij grootgrondbeheerders zoals de natuurbeheerorganisaties en sommige kleine grondbeheerders, mensen met eigen percelen in de velden die zij hobbymatig gebruiken. Het Hoogheemraadschap houdt zelf planmatig de vaarten op diepte, waarbij de maatvoering voor goed waterpeilbeheer leidend is. Uitdiepen

Aanbeveling Verbetering Waterrecreatienetwerk Laag Holland

Sportvisserij op en aan het water

Zeilen op binnen- en buitenwater (Alkmaardermeer en Markermeer IJmeer)

of verbreden van vaarten en sloten voor recreatie wordt bij gemeenten of recreatieschappen neergelegd, waarna het wel in de legger wordt opgenomen om vervolgens door hen of derden in het regulier beheer te kunnen worden opgenomen.

Naast baggerproblematiek speelt ook de relatie tussen natuurwaarden en waterrecreatie. Bouwprojecten, zoals bv Kanaalzone Alkmaar en de nieuwe woonwijken aan het water van Maak Noord Zaanstad, zijn steeds meer gekoppeld aan water, en leiden tot toename van recreatievaart. Ook wonen op het water, en ontwikkeling van drijvende recreatiewoningen maken de druk op water en oevers steeds groter. Project vitaal AUM zoekt naar nieuwe balans tussen natuur- en recreatiewaarden. De opgave die er voor HHNK ligt om in 2027 aan de doelstellingen van KaderRichtlijn Water te voldoen zullen resulteren in meer natuuroevers en meer watervegetaties. Deze beide opgaven moeten worden afgestemd, waarbij een goede zonering het meest effectief lijkt. Ook in het Markermeer en IJmeer speelt dit, met name door opkomen van de (ecologisch positieve) vegetaties van de drijvende fonteinkruiden. In het project Panorama Markermeer-IJmeer is in verband hiermee een dergelijke zonering voor de oeverzone voorgesteld, afgestemd op verschillende natuurpotenties en op de bestaande recreatieve voorzieningen aan de Markermeerkust.

Openbaar Vervoer

Versterking van het OV systeem volgt met name vanuit de volgende bronnen: Regionaal OV toekomstbeeld 2040; Handboek buitenpoorten; Strategie programma OV-knooppunten. Hierin wordt ingezet op

Recreatie toerisme: A t/m D: Varen door cultuur en natuur!

I: Sloepen: categorieën E en F

Kano's, SUPs en kleine fluisterpunten: categorie G

Durfwatersport: wakeboarden en waterski. Skieef: Park van Lunie en Dellings Alkmaardermeer

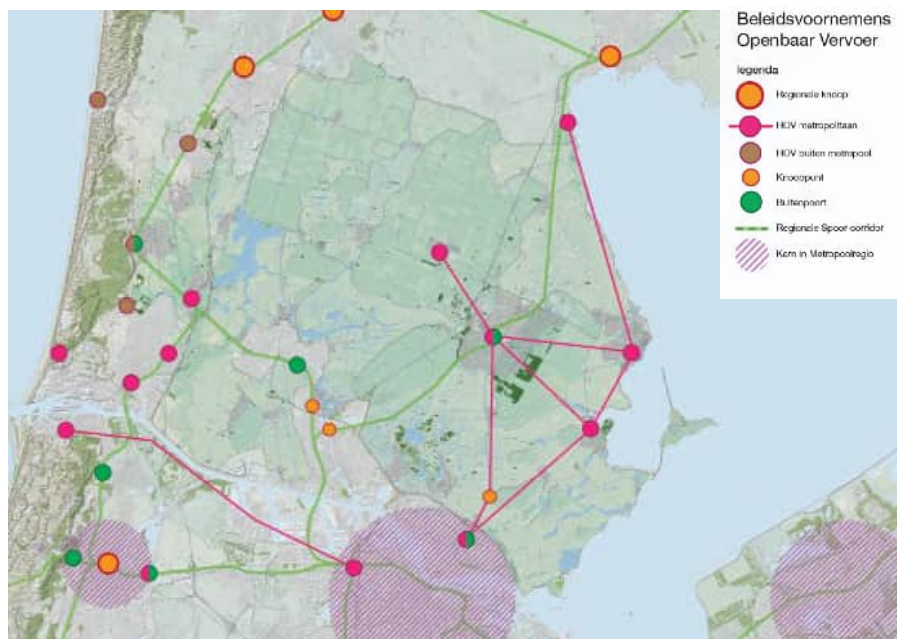
Durfwatersport: Kitesurfen locatie Odem

versterking van de grotere regionale knooppunten gekoppeld aan het sneltrein spoornetwerk, daarnaast diverse kleinere knooppunten in het metropolitane spoor- en HOV netwerk, in Zaanstad in combinatie met oa woningbouw, en met versterking van het HOV busnetwerk in de kuststreek. In de oostflank van Laag Holland inzetten op fiets-HUBS aan de randen. Ten slotte speciale aandacht voor de Buitenpoorten, knooppunten met een directe ligging aan groen, voor laagdrempelige natuurbeleving. In Laag Holland zijn dit Wormerveer, Purmerend-Tramplein en Station Noord Amsterdam.

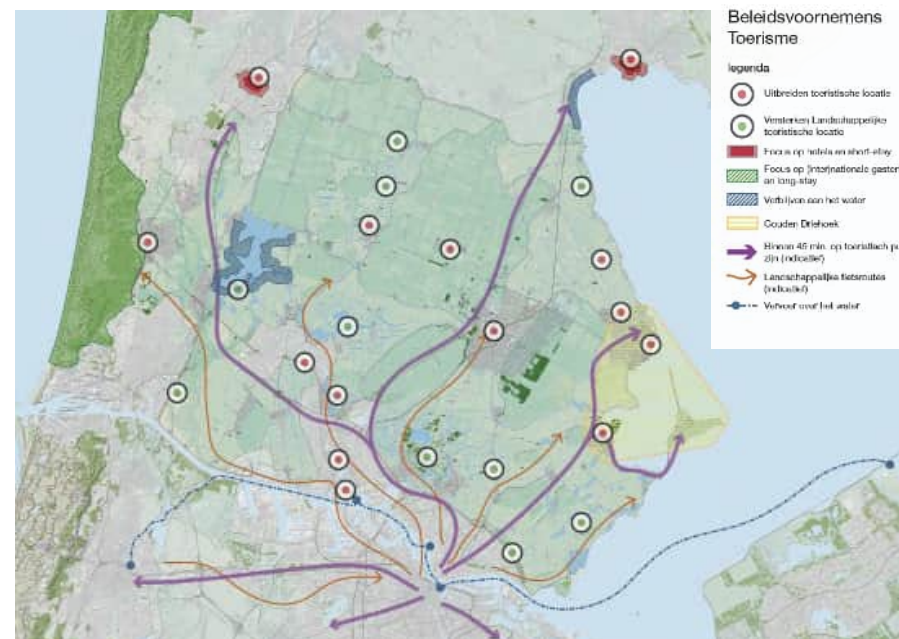
Toerisme

Versterking van toerisme volgt met name vanuit de volgende bronnen: MRA; Regionale visie verblijfsrecreatie Noord Holland Noord; en Diverse gemeentelijke visies. Hierbij wordt ingezet op het aantrekken van toeristen door het uitbreiden van toeristische locaties, met name in de gemeente Edam-Volendam en Zaanstad, en ook Castricum. Daarnaast ook door het versterken van toeristische attracties in het groen: Museummolen

Schermerhorn, Etersheimerbraak, Wormer- en Jisperveld, Waterland-Oost - Waterlandse Poort, Twiske en Ilperveld/Varkensland, Eilandspolder, Zwaansmeer/Erfgoedpark De Hoop, Buitenlanden/Landgoed Rorik/ Stelling v Amsterdam. Uitbreiden gebouwde toeristische locaties (rood): Alkmaar (Kaasstad), De Rijk (werelderfgoed Beemster, Leeghwater) en Middenbeemster (werelderfgoed) beide voor fijnproevers, Purmerend (centrum, Koemarkt), Gouden driehoek met Monnickendam, Volendam, Edam, Marken voor zowel massa als fijnproevers. Hoorn (net buiten Laag Holland). In Hoorn en Alkmaar als oude steden focus op hotels en Short Stay, en in het duin- en kustgebied focus op internationale gasten en Long Stay. Verder wordt verblijven aan het water gestimuleerd in het Alkmaardermeergebied en de nieuwe oeverdijk en stadsstrand bij Hoorn. Vanuit de MRA, met name Amsterdam, is er juist de ambitie toeristen te verspreiden, door te organiseren dat toeristen binnen 45 min op een toeristisch punt kunnen zijn, en door realisatie van landschappelijke fietsroutes.

Aanbeveling Versterking recreatieknooppunten OV-netwerk Laag Holland

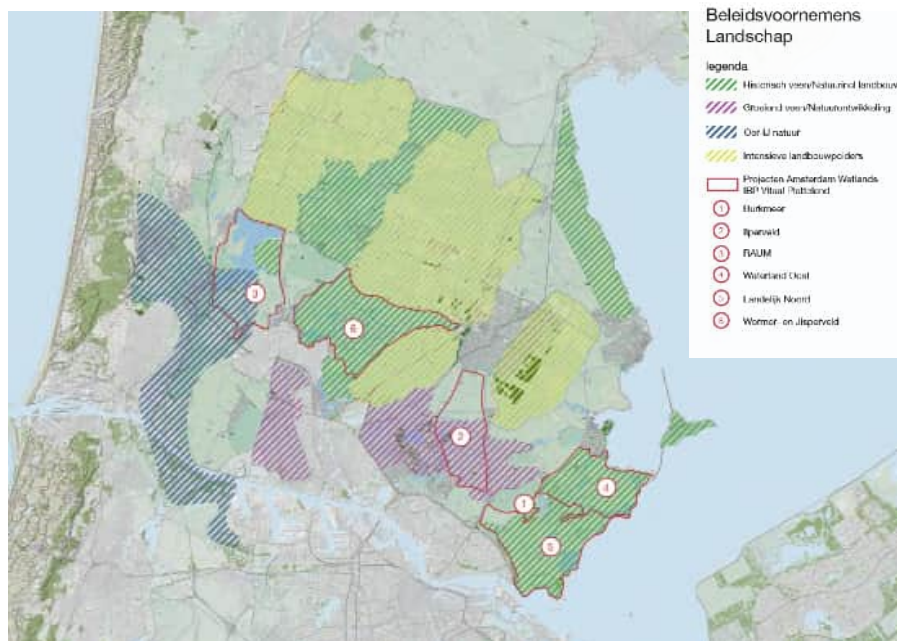

Aanbeveling Versterking structuren tbv Toerisme Laag Holland

Ook vanuit MRA wordt voor de lange termijn ingezet op de ontwikkeling van Amsterdam Bay Area. Met het IJmeer als 'Centraal Waterpark', het 'rondje IJmeer' mogelijk gemaakt door een pontje tussen de dijk Marken en Almere Pampus, en de IJmeer oeverlijn als een belangrijke zone voor recreatief medegebruik. De intensiteit van het gebruik zal meegroeien met de verdere verstedelijking aan de zuid- en oostoever van het IJmeer. Van belang is dat Landelijk Noord en Waterland tijdig anticiperen met maatregelen om de stijgende toeloop van bezoekers in goede banen te leiden. Met nieuwe uitspanningen/attractiepunten buiten de kleine kernen om bezoekers vast te houden en te vermaken, zoals op de locaties Waterlandse Poort, Dijkplaats Kinselmeer en De Nes aan de verbindingdijk bij Marken.

Landschap

Aandachtspunt of versterking van landschappelijke eenheden volgt met name vanuit de volgende bronnen: Programma Amsterdam Wetlands; Voorstel IBP Vitaal Platteland; Kennisdocument natuur van het Oer-

Aanbeveling Versterking aspecten Landschap Laag Holland

IJ; Brief Groene Combinatie. Daarbij onderscheid in gebieden met zo mogelijk groeiend veen, in Polder Westzaan en in Ilperveld, Varkensland, Oostzanerveld en Twiske, natuurinclusieve landbouw in de overige veenweidegebieden en reguliere landbouw in de grote droogmakerijen. Daarnaast ontwikkeling van brakke Oer-IJ natuur en behoud en versterking van veenweiden voor het versterken van de groene corridor tussen Beverwijk en Zaanstad. Ten slotte concreet de zes projecten IBP-VP (Burkmeer, Ilperveld, RAUM, Waterland-Oost, Landelijk Noord, Wormer- en Jisperveld).

Dit bovenstaande gaat over korte termijn projecten die 31-12-2025 afgerond moeten zijn. Voor de langere termijn zal het landschap veranderen door hoogbouw in steden, landbouw-, klimaat/water-, natuurbeleid met impact op de bedrijfsvoering van agrarische ondernemingen, Hoogheemraadschap en terrein beherende organisaties. Gewassen die groeien en bloeien zullen andere verschijningsvormen gaan aannemen. mogelijk grotere verschillen in hoogte van gewassen en planten in winter/voorjaar (0-0,5 m hoog) en zomer/herfst (0,5-2,0 m hoog). In de winter/voorjaar laag genoeg om weidevogels een goede leefomgeving te bieden. In de zomer/herfst minder weidse uitzichten door uitgroei van riet, lisdodde, mais etc. Mogelijk komt er ook rijst als landbouw(gras)gewas in het landschap. <https://www.wur.nl/nl/nieuws/start-proef-met-rijstteelt-op-veengrond.htm>. Als de landbouw verandert, zullen ook de boerenerven veranderen. Misschien niet zo revolutionair als in de afgelopen 5 decennia met veel grotere gebouwen en veevoeropslagplaatsen (graskuilen en -in plastic verpakte balen), maar wel met andersoortige machines, gebouwen en installaties. Als de provincie de visie van de V&P-Coalitie omarmt, zullen de polder Westzaan en het IVOT-gebied minder veenweide en meer veennatuurlijk landschap opleveren. Minder grasgroen en meer kleurschakering en seizoensgebonden kleuren afhankelijk van bloeitijden van de verschillende plantensoorten. In herfst/winter meer geelbruin van droog rietgewas.

Daarnaast zou het aandeel bos in het landschap kunnen toenemen. De Bossenstrategie vanuit de EU en LNV is doorvertaald in het PPLG, met

een toename, ook in Laag Holland, van groene dooradering en bos. Dit zal leiden tot een kleinschaliger landschap met meer recreatieve opvangcapaciteit. Vooral de Purmer kan een gedaantewisseling verwachten, zoals in de intergemeentelijke visie van Purmerend, Edam-Volendam en Waterland is getekend. Mogelijk zal er ook meer bos gerealiseerd worden aan de westflank van Laag Holland, in het IJ-Z gebied, in het Aagtenpark, de Buitenlanden en in Park Omzoom/Saendelft.

3.5 Interviews relevante stakeholders

Belangrijk onderdeel van het proces om te komen tot een versterkt Recreatief Netwerk is het congres Recreatie en Toerisme Laag Holland op 18 november 2021 geweest. Hier is afgesproken om met de meest relevante stakeholders in een aantal 1op1 gesprekken nader te discussiëren. Over de eerste schetsen, maar vooral ook over de recreatieve structuur en principes, mogelijke verbeteringen daarin op basis van de veranderende tijden en mogelijke andere organisatie- en financieringsmodellen. Deze stakeholders waren de partners van Veen & Polder Coalitie Laag Holland, gebiedsbeheerders, beleidsmakers, recreatieondernemers, etc. Hun reacties en visies hebben ons gesterkt een ambitieuze visie neer te leggen met twee niveaus. Een basishniveau op basis van het hiervoor samengevatte vastgestelde beleid en eerdere visies, maar daarnaast ook een niveau met een hogere ambitie op basis van een nieuwe benadering van recreatie als onderdeel van een integraal landschap. Deze beschrijven we beide in de volgende hoofdstukken.

4 BESTEMMING LAAG HOLLAND & ONTWIKKELING TOERISTISCH-RECREATIEVE VRAAG

In dit hoofdstuk kijken we naar de kenmerken van de bestemming Laag Holland, de huidige toeristische vraag en de verwachte ontwikkeling daarvan.

4.1 Toeristisch-recreatief profiel en doelgroepen Laag Holland

Bestemming Laag Holland

Het Nationaal Landschap Laag Holland is een gebied in Noord-Holland net boven Amsterdam. De regio wordt van origine gekenmerkt door ondernemerschap en innovatiekracht en kent diverse beschermde dorpsgezichten. Onder de naam 'Laag Holland' is de afgelopen jaren gewerkt aan de verbinding in en de zichtbaarheid van de regio. Het resultaat daarvan is een duidelijke samenhang in het aangeboden product bestaande uit onderling verbonden elementen zoals:

- Hollands Laagland onder zeeniveau
- Innovatief erfgoed
- Oorsprong in zee- en walvisvaart
- Voedselproductie van wereldklasse
- Typerende architectuur en houtbouw

Internationaal wordt het gebied gepromoot als 'Old Holland' vanuit het

Laag Holland heeft veel unieke en onderscheidende kenmerken. Een uniek stukje écht Holland boven het Noordzeekanaal. Hier vind je klassieke, pittoreske dorpen en steden met elk hun authentieke cultuur en architectuur, talloze monumenten die de verhalen van weleer vertellen en twee UNESCO werelderfgoederen. Kortom, een enorm en divers aanbod aan recreatieve mogelijkheden en dit alles omringd door eindeloos veel groen en water. Landelijk gebied op slechts een steenworp afstand van de grote steden Amsterdam, Alkmaar en Hoorn. (uit: Bureau Toerisme Laag Holland Marketing-plan, 2021)

programma 'Amsterdam Bezoeken, Holland Zien' (dit is een samenwerking binnen de Metropoolregio Amsterdam)¹.

In het gebied liggen diverse toeristische hotspots. Enkele voorbeelden zijn:

- **Zaanse Schans**

(circa 2,5 miljoen bezoekers in 2019)².

De Zaanse Schans is een vrij toegankelijk woon- en werkgebied anno 1850. De buurt met daarheen verplaatste rijksmonumentale houten gebouwen en industriemolens uit de Zaanstreek is in 1963 opgericht. In de loop der tijd is het gebied aangevuld met diverse cultuurhistorische musea, ambachtswinkels en horeca.

- **Kaasmarkt van Edam**

(bezoekersaantal onbekend)

In de middeleeuwen vormde de Edammer kaasmarkt het centrale punt in de stad. Hier brachten boeren hun kazen om te worden gewogen, verkocht en geëxporteerd naar het buitenland. Edam is één van de vijf steden in Nederland waar nog een boerenkaasmarkt wordt gehouden.

- **Vissersdorp Volendam**

(Volendam en Edam ontvangen jaarlijks ongeveer 1,4 miljoen bezoekers)³.

Het authentieke vissersdorp Volendam ligt aan het Markermeer, niet ver van Amsterdam. Volendam staat onder meer bekend om de haven, vishandel, het authentieke Nederlandse karakter en de traditionele Volendammer klederdracht.

- **Het eiland Marken**

(jaarlijks circa 400.000 bezoekers)⁴.

1. (S)Laag Samen, Perspectief voor herkenbare en vraaggerichte regiomarketing en bestemmingsontwikkeling in Laag Holland (DestinatieX, concept dec 2021)

2. Jaarverslag Zaanse Schans, 2019

3. Horecavisie Edam-Volendam, 2021

4. Toeristische Visie Waterland 2015-2025

Marken is een voormalig eiland – nu een schiereiland – in het Markermeer dat sinds 1957 via een dijk met het vasteland is verbonden. Marken staat bekend om de kleurrijke klederdracht en de houten woningen op terpen. Deze karakteristieke manier van huizenbouw is uniek en nergens anders ter wereld te vinden.

- **Droogmakerij De Beemster**

(Bezoekersaantal onbekend)

Sinds 1999 staat droogmakerij de Beemster op de UNESCO lijst van werelderfgoederen. Daarnaast wordt De Beemster als nationaal landschap aangemerkt en maakt het sinds enige tijd deel uit van de Canon van de Nederlandse geschiedenis als succesvol voorbeeld van de nationale traditie van waterbeheersing.

- **De Stelling van Amsterdam**

(bezoekersaantal onbekend): De Stelling van Amsterdam is een monumentale verdedigingsring van 42 forten, 4 batterijen, een aantal dijken en sluizen en lage open polders die onder water gezet kunnen worden. Sinds 1996 is door UNESCO het belang van deze historistische Nederlandse linie erkend en staat de Stelling op de lijst van UNESCO Werelderfgoed.

Fort bij Spijkerboor, onderdeel van de Stelling van Amsterdam

Verscheidenheid aan doelgroepen

De inwoners van Laag Holland worden gezien als een belangrijke doelgroep omdat zij vaak op stap gaan in hun regio. Daarnaast kent de regio een verscheidenheid aan bezoekers. Hierin wordt in eerste instantie onderscheid gemaakt tussen:

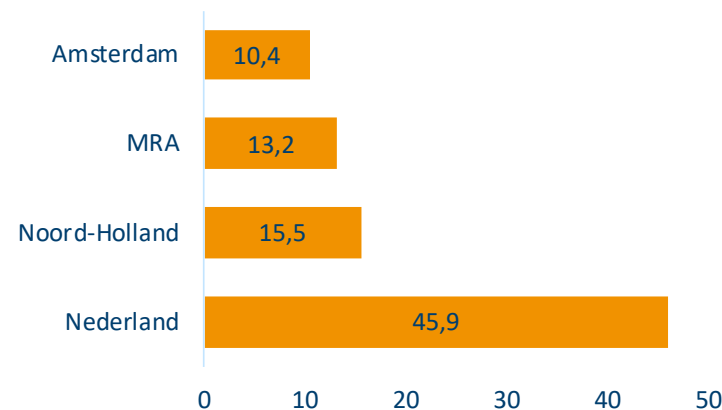
5 Bureau Toerisme Laag Holland, Marketingplan (2021)

6 CBS, Openresearch.Amsterdam (berekening OIS)

- De nationale dag- of meerdaagse bezoeker
- De internationale dag- of meerdaagse bezoeker

De nationale bezoeker komt uit overige delen van het land en laat zich voornamelijk verleiden door een uniek en authentiek aanbod voor een (meer)daags bezoek.

Laag Holland is ook zeer populair onder internationale bezoekers, maar

Figuur 1: Aantal verblijfstoeristen 2019 x miljoen

Figuur 2: Aantal overnachting 2019 x miljoen

7 Er is helaas geen exact beeld beschikbaar voor het gebied Laag-Holland zoals dat voor het recreatieve netwerk is afgebakend

voor een groot deel is een bezoek aan Laag Holland 'slechts' onderdeel van een langduriger bezoek aan Amsterdam. Zij besteden gemiddeld 2,5 uur in de regio, waarbij met name highlights als de Zaanse Schans, Volendam en Marken worden bezocht.⁵

Om de identiteit van Laag Holland per doelgroep extra aan te scherpen is door DestinatieX in 2021 een verdiepingsslag gemaakt en onderzoek gedaan naar het toeristisch profiel van Laag Holland en haar kernen.

4.2 Huidige toeristische vraag

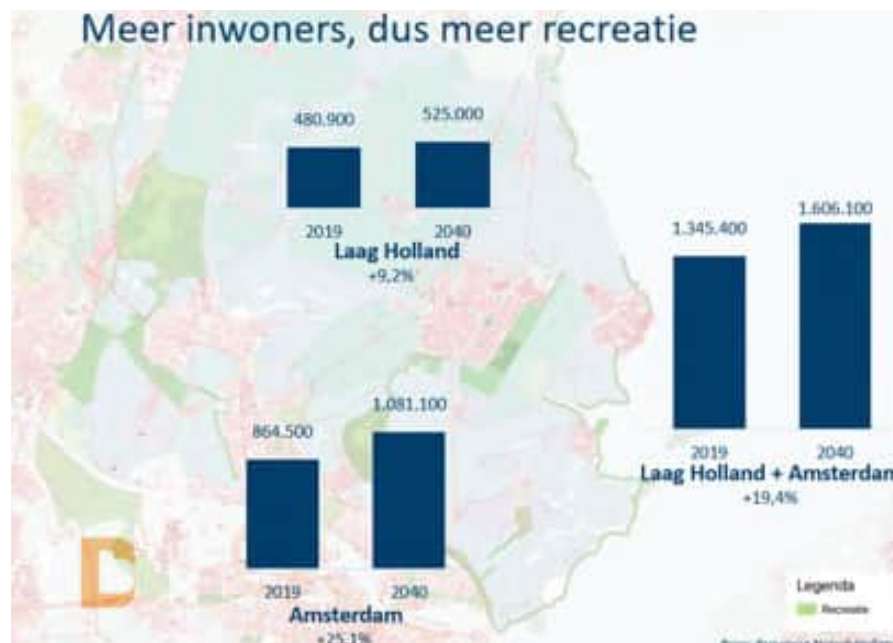
Aantal verblijfstoeristen en overnachtingen

In 2019 waren er in Nederland in totaal 45,9 miljoen verblijfstoeristen (zie figuur 1), waarvan er 15,5 miljoen in de provincie Noord-Holland verbleven. De Metropoolregio Amsterdam ontving 13,2 miljoen verblijfstoeristen, waarvan er 10,4 miljoen in Amsterdam verbleven.⁶ Alhoewel er voor Laag Holland geen cijfers beschikbaar zijn over het aantal verblijfstoeristen, ligt de regio in de provincie met het hoogste aantal verblijfstoeristen van ons land. Uit de enquête voor het onderzoek naar toeristische druk, draagkracht & ontwikkelruimte in de MRA dat Bureau BUITEN in 2021 uitvoerde, volgt dat er in Zaanstreek-Waterland in 2019 naar schatting zo'n 1,2 miljoen toeristische overnachtingen werden geregistreerd (zie figuur 2)⁷. De verblijfs capaciteit van bedden, kampeer- en huisjesterreinen is geschikt voor ongeveer 5.800 personen er zijn circa 1.317 AirBnB listings in 2019. In Amsterdam werden in 2019 maar liefst 21,8 miljoen overnachtingen geregistreerd. De gemeente kent een verblijfs capaciteit van ongeveer 91.700 personen en er zijn circa 22.700 AirBNB-listings..

Dagbezoek

Laag Holland is met name een populaire bestemming voor dagbezoek. Alhoewel de regio relatief weinig verblijfstoeristen trekt, trokken de vier grootste recreatieve hotspots van Laag Holland in 2019 in totaal maar liefst 5,5 miljoen bezoekers (ter vergelijking telde Amsterdam in 2019 11,3 miljoen unieke dagbezoekers):

- Zaanse Schans: 2,5 bezoekers in 2019
- Volendam: 1,4 miljoen bezoekers in 2019
- Marken: 0,4 miljoen bezoekers in 2019
- Het Twiske: 1,2 miljoen bezoekers (en 1,6 miljoen in 2020)

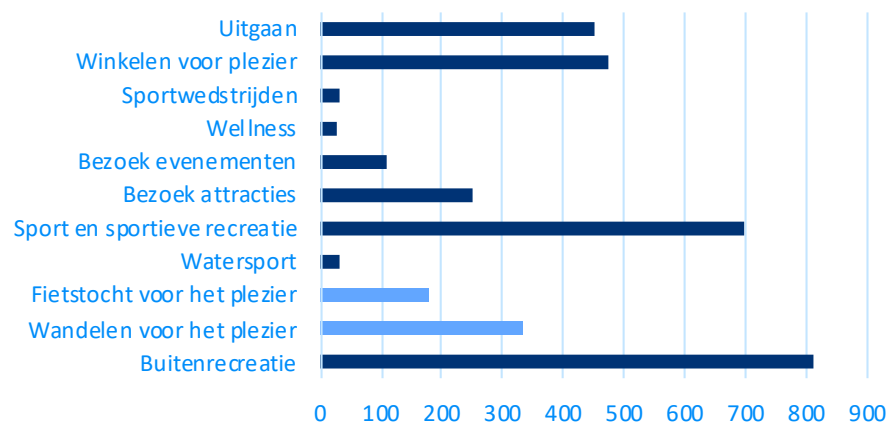

Figuur 3: Bevolking groei Laag Holland en Amsterdam

Daarnaast heeft Laag Holland een grote thuismarkt: het aantal inwoners van Zaanstreek-Waterland en Amsterdam Noord bedroeg in 2020 ongeveer 580.000 personen. Zij maken veel gebruik van de recreatievoorzieningen in eigen omgeving. Als we er vanuit gaan dat op een zonnige zondag (de 5e drukste dag) circa 11,4% gaat wandelen en 7% gaat fietsen, dan komt dat uit op 66.000 wandelaars en 40.000 fietsers uit de eigen omgeving op zo'n dag. Uit CVTO-data (die regionaal zijn uitgesplitst voor Zaanstreek-Waterland) blijkt dat jaarlijks in Zaanstreek-Waterland meer dan 11 miljoen buitenrecreatie-activiteiten plaatsvinden (wandelen, fietsen,

8. Ontwikkelperspectief recreatie en toerisme MRA (Bureau BUITEN en Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd, concept 2-2-2022)

Toename vrijetijdsactiviteiten 2030 (x1000)

Figuur 4 Toename vrijetijdsactiviteiten in de regio Zaanstreek Waterland tot 2030, o.b.v. toename eigen inwoners 9

zwemmen, picknicken), plus 9,5 miljoen sportieve activiteiten en meer dan 6 miljoen horeca-bezoeken. Kijken we naar het aandeel van Zaanstreek-Waterland binnen de MRA (exclusief Almere-Lelystad), dan zien we dat van alle buitenrecreatie-activiteiten in de MRA 13% in Zaanstreek Waterland plaatsvindt.

Uit het bovenstaande concluderen we dat Laag Holland te maken heeft met een behoorlijke recreatieve druk op het landschap.

Opvallend is dat in de regio Zaanstreek-Waterland, dat het grootste deel van Laag Holland beslaat, de omvang van dagrecreatie groter is ten opzichte van de omvang van verblijf. In veel andere regio's in de MRA is dat omgekeerd (in verhouding meer verblijf dan vermaak) 8.

4.3 Trends en ontwikkelingen wijzen op verdere toename recreatiebehoefte in de toekomst

Zoals uit de vorige paragraaf bleek, trekt het Nationaal Landschap Laag Holland vanwege haar hotspots en unieke landschap veel bezoekers en toeristen. Bovendien recreëren eigen inwoners en die uit de aangrenzende

stedelijke gebieden er ook graag en vaak. De verwachting is dat die recreatiebehoefte vanwege een aantal trends en ontwikkelingen in de toekomst verder toeneemt. Met name de bevolkingsgroei, vergrijzing, toenemende verstedelijking, een groeiend belang van buiten zijn en groeiend internationaal toerisme spelen hierbij een belangrijke rol.

Bevolkingsgroei

Figuur 3 laat zien dat de bevolking in Laag Holland naar verwachting met 9,2% toeneemt in 2040 t.o.v. 2019. In Amsterdam gaat de bevolking in die tijdsspanne maar liefst met 25% groeien. De Verstedelijkingsagenda MRA verwacht tot 2050 zelfs nog een grotere groei. Daarnaast is ook in de regio Alkmaar sprake van een groeiend aantal inwoners die deels in Laag Holland zullen recreëren. Deze aanzienlijke bevolkingsgroei gaat gepaard met een evenredige – en dus eveneens aanzienlijke – groei van de recreatiebehoefte.

In figuur 4 is aangegeven wat in Zaanstreek-Waterland de toename van het aantal vrijetijdsactiviteiten zal zijn in 2030 (ten opzichte van 2018), op basis van de groei van het aantal inwoners van alleen Zaanstreek-Waterland. Het gaat onder meer om ruim 800.000 extra buitenrecreatie-activiteiten en 700.000 sportieve activiteiten. De toename van recreatie-activiteiten door de toenemende bevolking in Amsterdam en Alkmaar en omgeving komt hier nog bovenop.

Kwalitatief gezien zijn er ongetwijfeld veranderingen in het recreatieve gedrag, maar routegebonden recreatie – in welke vorm dan ook – en verblijf in groene gebieden en aan en op het water, zullen daar hoe dan ook een belangrijke component in vormen. Het toenemend aantal en aandeel van eerste, tweede, derde en vierde generatie migranten heeft mogelijk een enigszins dempend effect op de groei van routegebonden recreatie, maar het gaat dan hoogstens om iets minder groei en zeker niet om minder.

9 Er is helaas geen exact beeld beschikbaar voor het gebied Laag-Holland zoals dat voor het recreatieve netwerk is afgebakend

10 Concept Omgevingsvisie, 2022

11 Ontwikkelperspectief recreatie en toerisme MRA (Bureau BUITEN en Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd, 2022)

12 Bron: CVTO

Vergrijzing

Naast bevolkingsgroei, zien we ook verschuivingen in de bevolkingssamenstelling. De vergrijzing neemt langzaam toe: 24% van de Nederlandse bevolking is jonger dan 20 jaar en bijna 17% is 65+. Ruim 5% is zelfs 80 jaar of ouder. Volgens de bevolkingsprognose van het CBS zal de vergrijzing zich in de toekomst verder voortzetten. Het aantal ouderen neemt toe tot zo'n 26% 65-plussers en 11% 80-plussers in 2060.

Relatief meer oudere mensen met meer beschikbare middelen en tijd zullen resulteren in een groeiende vraag naar buitenrecreatie, zeker omdat ouderen relatief veel wandelen en fietsen en dat met de E-bike ook langer blijven doen en omdat in deze regio relatief veel gevaren wordt door ouderen.

Toenemende verstedelijking

In 1800 leefde slechts twee procent van de wereldbevolking in steden. De urbanisatie is versneld en voorspeld wordt dat in 2030 zestig procent van de wereldbevolking in stedelijke regio's woont. De groei van de Nederlandse bevolking concentreert zich vooral in de Randstad en Noord-Brabant. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht kregen er de afgelopen jaren de meeste inwoners bij. In de Verstedelijkingsagenda van de MRA wordt rekening gehouden met een toename van circa 325.000 woningen tot 2050, waarvan 175.000 voor 2030. Door de verstedelijking is er aan de randen van de stad veel behoefte aan mogelijkheden tot rec-

reëren in het groen. Hierdoor neemt de druk op de ruimte in meer landelijke gebieden – zoals Laag Holland – toe.

Ter illustratie een – niet volledige – opsomming van belangrijke verstedelijkingsambities in en rond Laag Holland:

- In Amsterdam gaat het naast de grote langetermijn-ambitie voor Haven Stad onder meer om plannen in Amsterdam-Noord, op het Zeeburger-eiland en op IJburg, waarvan de plannen in Noord en op Zeeburgereiland

Prognose post-corona 2030: o.b.v. verwachting NBTC impact corona en historische data (trendmatige groei)	
Verblijfgasten (G-A)	39%
Verblijfgasten (Z)	23%
Overnachtingen (G-A)	39%
Overnachtingen (Z)	46%

* Z: Zaanstreek, G-A: Groot-Amsterdam, excl. gemeente Amsterdam.

Tabel 1 Groeipercentages 2030 t.o.v. 2019 voor COROP-gebieden Groot-Amsterdam (excl. gemeente Amsterdam) en Zaanstreek

zich direct zullen vertalen in extra druk op Laag Holland.

- In Zaanstad gaat het om de bouw van 20.000 woningen in vier MAAK-gebieden, waarvoor Laag-Holland de 'achtertuin' is.
- In de gemeente Purmerend gaat het naast diverse verdichtingsplannen onder meer om uitbreidingsplannen in De Purmer en De Beemster, waarvan de bevolkingsgroei zich eveneens vertaalt in meer recreatie in Laag Holland.

13 Ontwikkelperspectief recreatie en toerisme MRA (Bureau BUITEN en Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd, 2022)

14 De prognoses zijn gemaakt voor de COROP-gebieden vanwege de beschikbaarheid van overnachtingscijfers. Zaanstreek-Waterland behoort tot twee COROP-gebieden. Het COROP-gebied Zaanstreek valt hier volledig onder. Ook omvat Zaanstreek-Waterland een deel van COROP Groot-Amsterdam.

	Aantal 2018 (x 1 mln.)	Aantal 2025 (x 1 mln.)	Aantal 2030 (x 1 mln.)	% groei 2018- 2025	% groei 2018- 2030
Scenario Laag	21,7	24,4	26,3	13	21
Scenario Midden	21,7	25,4	28,1	17	29
Scenario Hoog	21,7	26,1	29,9	20	38

Tabel 2 Verwacht aantal unieke verblijfs- en dagbezoekers (in miljoenen) in Amsterdam in 2025 en 2030 met bijbehorende groeipercentages volgens drie scenario's (bron: OIS)

** Het is aannemelijk dat door corona de groei zal worden vertraagd. Het NBTC verwacht dat het binnenlands toerisme in 2022 weer op het niveau van 2019 is en het internationaal toerisme in 2024 weer op het niveau van 2019 is.*

- Edam-Volendam gaat nog ca. 1.600 woningen toevoegen tot 2040
- In Regio Alkmaar zijn er flinke verdichtings-plannen in Alkmaar (transformatie van bedrijventerreinen aan het Noord-Hollands Kanaal) en Heerhugowaard (stationsomgeving) die van betekenis zijn voor de noord- en westzijde van Laag Holland. Van de 40.000 extra woningen in de Woondeal Noord-Holland Noord zijn er 20.000 geprojecteerd in de Regio Alkmaar. Daarbij gaat het ook om extra woningen in de zone tussen Alkmaar en Castricum, naast de al genoemde groei van Alkmaar zelf en van Heerhugowaard. Er komen dus aan die kant van het gebied zo'n 50.000 inwoners bij.
- Op iets grotere afstand, maar met name van betekenis voor de waterrecreatie op het IJmeer en daarmee ook voor de kust van Laag Holland, zijn de plannen voor Amsterdam Bay Area die onder andere voorzien in een sterke groei van Almere. Ook IJburg II heeft grote impact voor dat gedeelte van Laag Holland.

Alleen al tot 2030 wordt een bevolkingstoename van zo'n 11% verwacht in de MRA 11

Toenemend belang van 'buiten zijn' versterkt door corona

In 2019 ondernamen Nederlanders zo'n 926 miljoen recreatieve activiteiten buiten, gevolgd door 839 miljoen sportactiviteiten, in Zaanstreek-Waterland waren dat 11 miljoen buitenactiviteiten en 9,5 miljoen sportactiviteiten¹². Door de toenemende aandacht voor een gezonde levensstijl en voldoende beweging en de behoefte aan individuele vormen hiervan, zien we een groeiende behoefte aan buitenrecreatie. Gebieden waar men de natuur kan beleven door zelf actief te zijn – bijvoorbeeld door te wandelen, fietsen of kanoën – worden in toenemende mate populairder. Sinds COVID-19 recreëren mensen bovendien vaker buiten en dichterbij huis en wordt deze behoefte nog extra versterkt. Voor Laag Holland biedt dit kansen voor uitbreiding van dagbezoeken en de bestedingen maar ook uitdagingen op het gebied van bezoekersmanagement en beheer en onderhoud van de recreatieve structuren. De grote behoefte aan buiten zijn heeft in Laag Holland namelijk geleid tot grote drukte in onder meer de recreatiegebieden en op bestaande routestructuren. Die druk neemt in de toekomst toe.

Groeiend aantal toeristen

Het NBTC verwachtte pré-corona landelijk een forse stijging van het inkomend toerisme van 19 miljoen in 2018 naar 29 miljoen gasten in 2030. Alhoewel corona een belangrijke impact heeft gehad op het aantal inkomende toeristen, is de verwachting dat dit uiteindelijk vooral leidt tot vertraging in de groei, maar geen groeistop. Volgens het NBTC zal de markt zich in 2024 weer herstellen, maar we moeten er ook rekening mee houden dat het langer duurt. Corona heeft op de middellange termijn naar verwachting vooral impact op het intercontinentale toerisme. Deze groep vormt in Amsterdam circa 18% van het totaal aantal overnachtingen en in overig Noord-Holland zo'n 8% (CBS, cijfers over 2019).

Vanuit het onderzoek naar het ontwikkelperspectief voor toerisme en recreatie in de MRA 13 zijn schattingen van de ontwikkelingen van het verblijfs-toerisme (uit binnen- en buitenland) beschikbaar. Met name de inschattingen voor Zaanstreek-Waterland en Amsterdam zijn relevant voor de regio Laag-Holland.

Zaanstreek-Waterland

- Naar verwachting zal de omvang van verblijfstoerisme (blijven) groeien in Zaanstreek-Waterland. Het aantal verblijfsgasten zal naar verwachting tussen de 23% en 39% toenemen en het aantal overnachtingen tussen de 39% en 46% in 2030 ten opzichte van 2019 (zie tabel 1). Deze prognoses zijn deels gebaseerd op de historische ontwikkeling en geven (vanwege de vele onzekerheden) een bandbreedte weer.
- De daadwerkelijke groei van het aantal overnachtingen en verblijfs-gasten hangt af van o.a. beleid (in hoeverre wil de deelregio dit accommoderen) en van de capaciteit (in hoeverre kan de deelregio dit accommoderen). Daarnaast zijn dagbezoekers uit de MRA of elders in Nederland ook een bezoekersgroep die de toekomstige situatie beïnvloeden.

Amsterdam

- Voor Amsterdam maken we gebruik van de prognose van OIS (afdeling Onderzoek Informatie en Statistiek van de gemeente Amsterdam). Deze prognose is pre-corona en houdt rekening met het beleid tot en met 2018 (zie tabel 2). Rekening houdend met coronaherstel, verwacht het NBTC dat het binnenlands toerisme in 2022 weer op het niveau van 2019 is en het internationaal toerisme in 2024 weer op het niveau van 2019 is. De prognose van Amsterdam wordt (vanwege corona) dan ook vertraagd, maar is zeker nog bruikbaar.
- De stad Amsterdam zal een aantrekkingskracht houden op nationale, regionale en internationale gasten. De gemeente heeft in 2020 een verordening aangenomen waarin is afgesproken dat het aantal toeristovernachtingen binnen de bandbreedte van 10-20 miljoen zal blijven. De verwachting is dat hierdoor een waterbedeffect ontstaat waardoor verblijfs-toeristen zullen uitwijken naar omliggende gebieden zoals Zaanstreek-Waterland.

Conclusie

Samengevat zien we de volgende groei van de recreatiebehoefte die leidt tot een grote noodzaak voor investeringen in recreatieve structuren:

- Bevolkingsgroei Laag Holland en Amsterdam 2019-2040: +19,4% (van

1.345.400 naar 1.606.100 inwoners). Alleen al de groei in het aantal eigen inwoners leidt in Zaanstreek-Waterland tot +800.000 buitenrecreatie-activiteiten en +700.000 sportieve activiteiten in de periode 2018-2030.

- Toenemend aantal ouderen met tijd en middelen leidt tot meer buitenrecreatie-activiteiten en dus een toenemend gebruik van recreatieve structuren.
- Toename van circa 325.000 woningen tot 2050 in de MRA, waarvan 175.000 voor 2030, leidt tot veel behoefte aan mogelijkheden voor recreëren in het groen aan de randen van de stad.
- Forse autonome groei van behoefte aan buitenrecreatie door toenemend belang van buiten zijn, met name behoefte aan mogelijkheden voor recreatie in directe woonomgeving.
- Groei aantal verblijfstoeristen Zaanstreek Waterland 2019-2030 tussen de +23% en +39% en overnachtingen tussen +39% en +46%. Groei aantal unieke dag- en verblijfsbezoekers Amsterdam 2018-2030 tussen +21% en +38% (alhoewel waarschijnlijk vertraagd door corona).

4.4 Ook veranderend recreatiegedrag leidt tot noodzaak investeringen in recreatieve structuur

Naast een toenemende recreatiebehoefte, zien we ook veranderend recreatiegedrag dat leidt tot de noodzaak voor extra investeringen in het recreatieve netwerk.

Alhoewel wandelen en fietsen de populairste buitenrecreatie activiteiten blijven, zien we daarbinnen wel de nodige ontwikkelingen.

- Naast het ommetje rondom huis is ook het lange afstandswandelen populair. Nordic walking (wandelen met stokken) heeft een vast plekje veroverd op de wandelpaden en wordt alweer opgevolgd door XCO Walking en Smovey Walking. Daarnaast zijn powerwalking, fitwalking en brisk walking, Chi walking en meditatief wandelen in opkomst. Ook de wandeldate en wandelvergadering ('weeting' en 'wandelbila') worden steeds meer gemeengoed.
- We fietsen meer, er zijn meer verschillende soorten fietsen en de snelheidsverschillen tussen fietsers zijn groter geworden. Op straat zien we,

naast gewone en elektrische fietsen ook bakfietsen, transportfietsen, driewielers, speedpedelecs, velomobielen, ligfietsen, MTB-ers, gravel-bikes, tijdrut- en racefietsen. Het stijgend aandeel van elektrische fietsen leidt tot het afleggen van langere afstanden en zorgt er voor dat (o.a.) ouderen langer en verder fietsen. Door het toegenomen gebruik van elektrische fietsen is het mogelijk om langere afstanden af te leggen en blijven (o.a.) ouderen langer en verder fietsen.

- Ook na corona zal een groot deel van de Nederlanders een aantal dagen per week thuis blijven werken. Dit betekent dat we vaker gebruik gaan maken van de mogelijk -heden voor ommetjes in de eigen woonomgeving.
- De laatste 15 jaar is individueel sporten veel populairder geworden, ook in de buitenlucht. Denk aan gravelbiken, hardlopen, trailrunnen, skeeleren en meer.
- Watersport is terug van weggeweest. Het water biedt een belangrijke toegevoegde waarde voor recreanten en is meer dan alleen varen. Het omvat ook kleine watersport, vissen, zwemmen en actieve sporten zoals (kite)surfen, suppen en waterskiën.

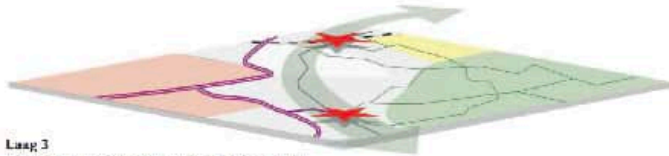
Het overgrote deel van de recreatie en vrijetijdsbesteding buitenshuis heeft een routegebonden component: toeren, fietsen en wandelen en varen zijn ongekend populair, bij nagenoeg alle leeftijdsgroepen en lagen van de bevolking. Routegebonden recreatie en toerisme vormen een belangrijk deel van het toeristisch-recreatief product van een bestemming of streek. Het accommoderen van alle motieven (rust, ontspanning én activiteiten en voorzieningen) leidt echter tot botsende belangen van verschillende recreantengroepen. Er zijn investeringen nodig om al deze groepen met hun eigen voorkeuren op een veilige manier te bedienen en daarmee de toegenomen druk op routestructuren en steeds meer diverse en uiteenlopende wensen op te vangen. Ook zijn er specifieke onderdelen waaraan wel behoefte is, maar die Laag Holland maar beperkt biedt. Extensieve recreatie in de vorm van struinen door natuur of boerenland is daarvan een voorbeeld.

5 VOORSTEL VERSTERKING RECREATIEVE STRUCTUUR

Dit hoofdstuk beschrijft de versterkingen die we op basis van de analyse van beleidsstukken, ambities, visies en plannen en interviews hebben verzameld en in het kaartbeeld concreet hebben vertaald. Deze kunnen basis zijn voor uitvoeringsprogramma's op relatief korte termijn. Hoofdstuk 5 beschrijft de genoemde aanvullende kansen, wellicht nog wat minder gedragen, maar wel bijdragend aan een sterke totaalvisie. Deze kunnen de basis zijn voor een inhoudelijke vervolgdiscussie over de positie van recreatie als onderdeel van een waardevol integraal landschap.

Principe Recreatieve Hoofdstructuur

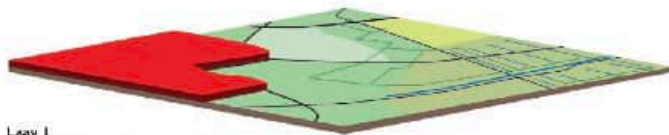
Laag 3

Toegang: Recreatieknoppunten nabij infrastructuur en recreatiekernen
Vanuit knooppunten route structuur

Laag 2

Zonering: Intensieve recreatiebieden
Recreatieve verbindingroutes
Samen: Intensieve recreatie-as

Laag 1

Ondergrond: Stedelijk en landelijk gebied
Verschillende landschapstypen
Extraneus recreatie via paden en routes

Zoneringsprincipe eerdere Recreatieplannen

5.1 Zonering

Belangrijke basis voor het versterken van de recreatieve structuur is een goede zonering. Dit om recreatie goed te spreiden en om bestaande natuur- en landschappelijke waarden niet of slechts beperkt door recreatie te laten verstoren.

In dit rapport doen we een voorstel voor een geactualiseerd zonering-principe ten opzichte van de eerdere recreatieplannen. Het zonering-principe zoals eerder gehanteerd werkt nog altijd goed, maar recente ontwikkelingen maken actualisatie noodzakelijk. Onder andere de toegenomen actieradius van fietsrecreatie door elektrische fietsen benadrukt de waarde van goed verbonden en doorgaande structuren. Daarnaast is er een toegenomen vraag naar recreatie in de vorm van ommetjes in de directe woonomgeving. Ook de bereikbaarheid van de recreatieve struc-

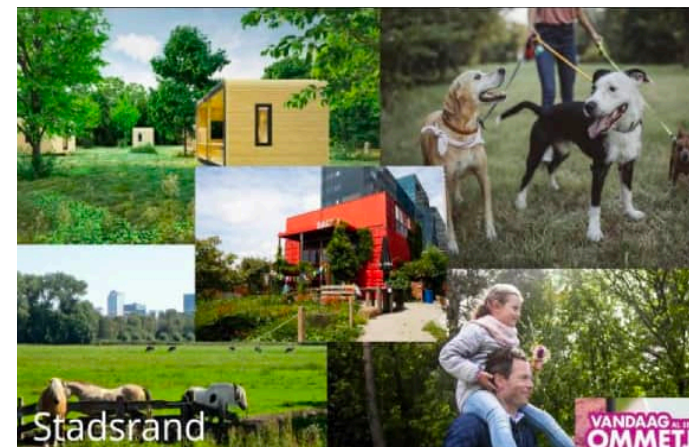
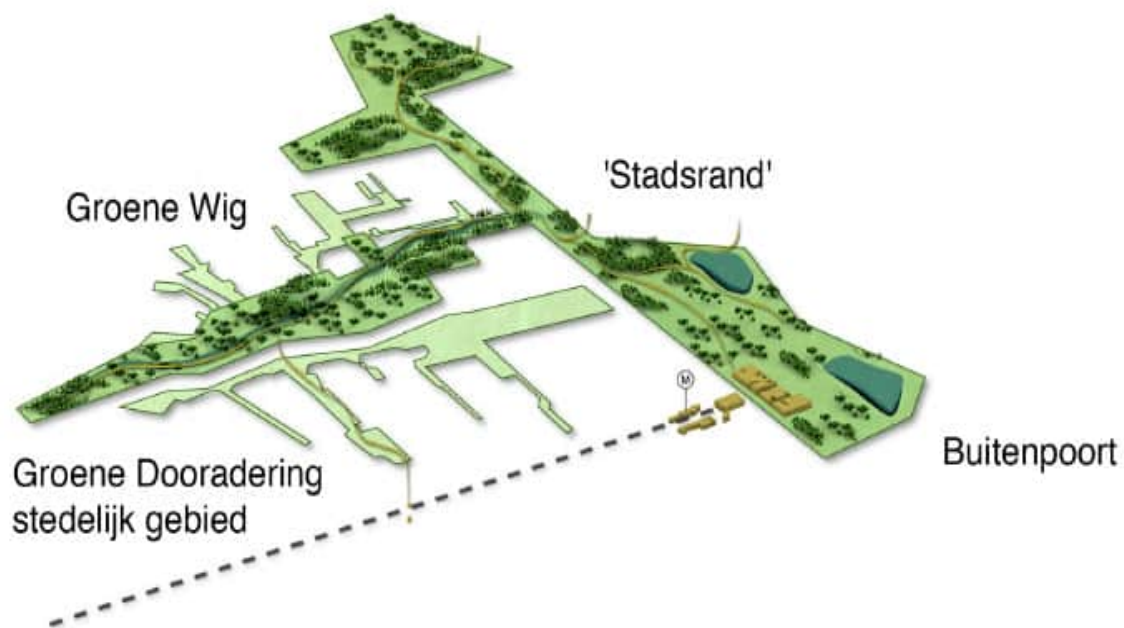
Basis voor geactualiseerd Zoneringsprincipe

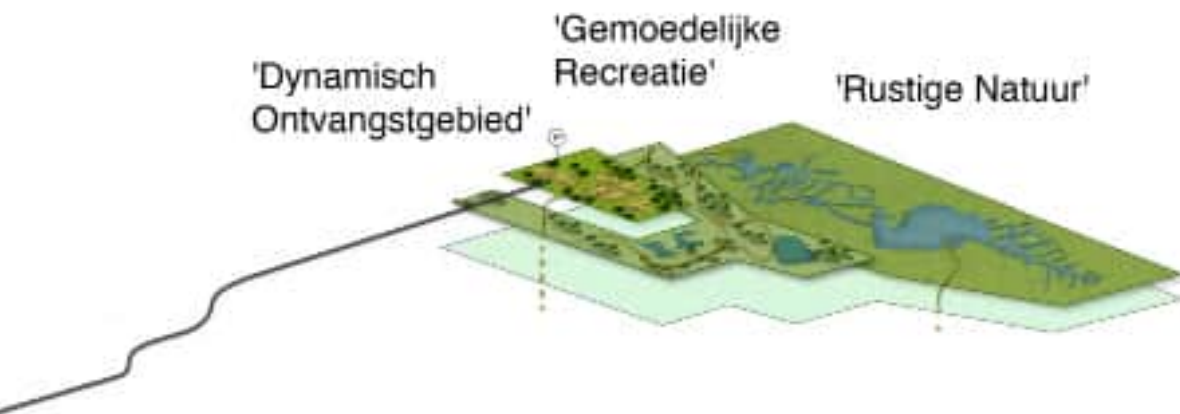
tuur vanuit de stad of regio via infrastructuur is belangrijker geworden. Via recreatieve poorten of knooppunten aan de auto- en OV-infrastructuur is het groen bereikbaar. Daarbij legt de ontwikkeling van 'Buitenpoorten' een belangrijke focus op de kwaliteit van deze poorten en op de recreatieve mogelijkheden direct daaraan gekoppeld.

Ten slotte speelt een toenemende betekenis van recreatieve groengebieden als alternatief voor stedelijke parken. Dit laatste kan botsen met rust of natuurwaarden in diezelfde gebieden. In relatie daarmee hebben Staatsbosbeheer en RNH een aanvullend en nader genuanceerd zoneringssprincipe opgesteld, die wij hierbij overnemen. Zo ontstaat een geactualiseerd recreatief zoneringssprincipe voor Laag Holland.

Stadsranden

De stadsranden en dagrecreatiegebieden vormen hierin de belangrijkste vlakvormige gebieden. De stadranden worden goed en integraal ontwikkeld, bijvoorbeeld door toegankelijk maken van volkstuincomplexen en sportparken. Daarnaast zijn in de zonering de stadrandgebieden goed bereikbaar via een binnenstedelijke structuur van groene dooradering en recreatieve groene wiggen.

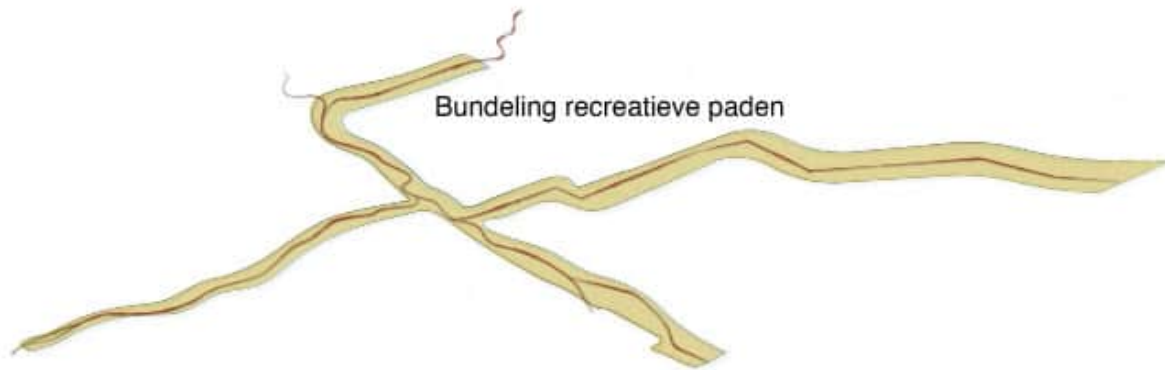

Dagrecreatiegebieden

Binnen de dagrecreatiegebieden speelt een genuanceerde recreatieve zonerings, met een 'dynamisch ontvangstgebied', een zone van 'gemoedelijke recreatie' en een zone van 'rustige natuur'. 'Dynamisch ontvangstgebied' bestaat uit een concentratie van druk bezochte groene ruimtes, voorzieningen, parkeerruimte en infrastructuur. 'Gemoedelijke recreatie' betekent een meer traditioneel parklandschap met een vrij dicht netwerk van paden en enkele voorzieningen. 'Rustige natuur' betekent een min of meer ongestoord natuurlandschap, met enkele paden en voorzieningen die niet of nauwelijks verstorend zijn, en afhangen van het type natuur.

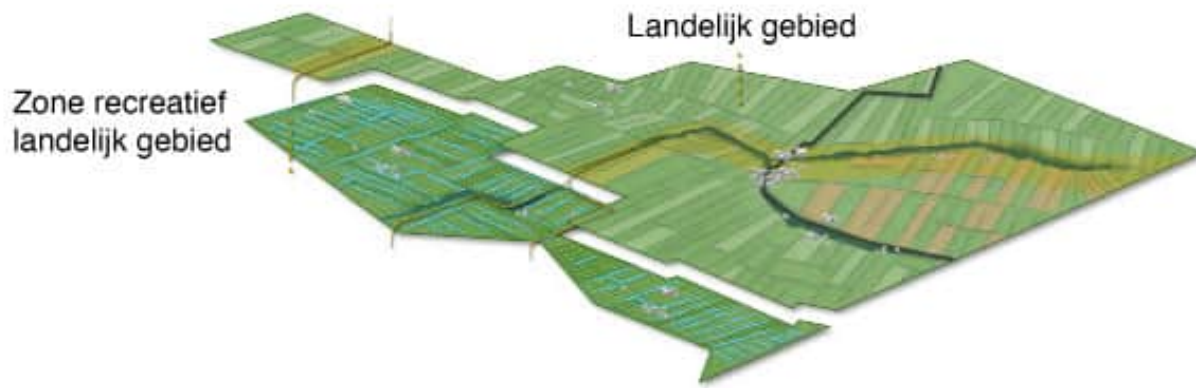

Recreatieve hoofdstructuur

Opgenomen in de stadsranden en dagrecreatiegebieden is een samenbindende recreatieve hoofdstructuur, een bundel van sterke paden, als onderdeel van het regionale routenetwerk, met beperkte voorzieningen zoals bankjes en dergelijke. In deze structuur is het prettig verplaatsen te voet, per fiets, te paard of over het water. Deze hoofdstructuur volgt naast de genoemde gebieden vooral de contrasten in het landschap van Laag Holland. Zo is de Markermeerdijk de belangrijkste lijnvormige recreatieve hoofdstructuur met een grote kwaliteit en specifieke voorzieningen zoals verbrede kapen en recreatieve 'dijkplaatsen' die het verhaal van de dijk versterken. Daarnaast zijn verschillende lijnen met contrast tussen veenweidegebied en droogmakerijen van grote recreatieve betekenis.

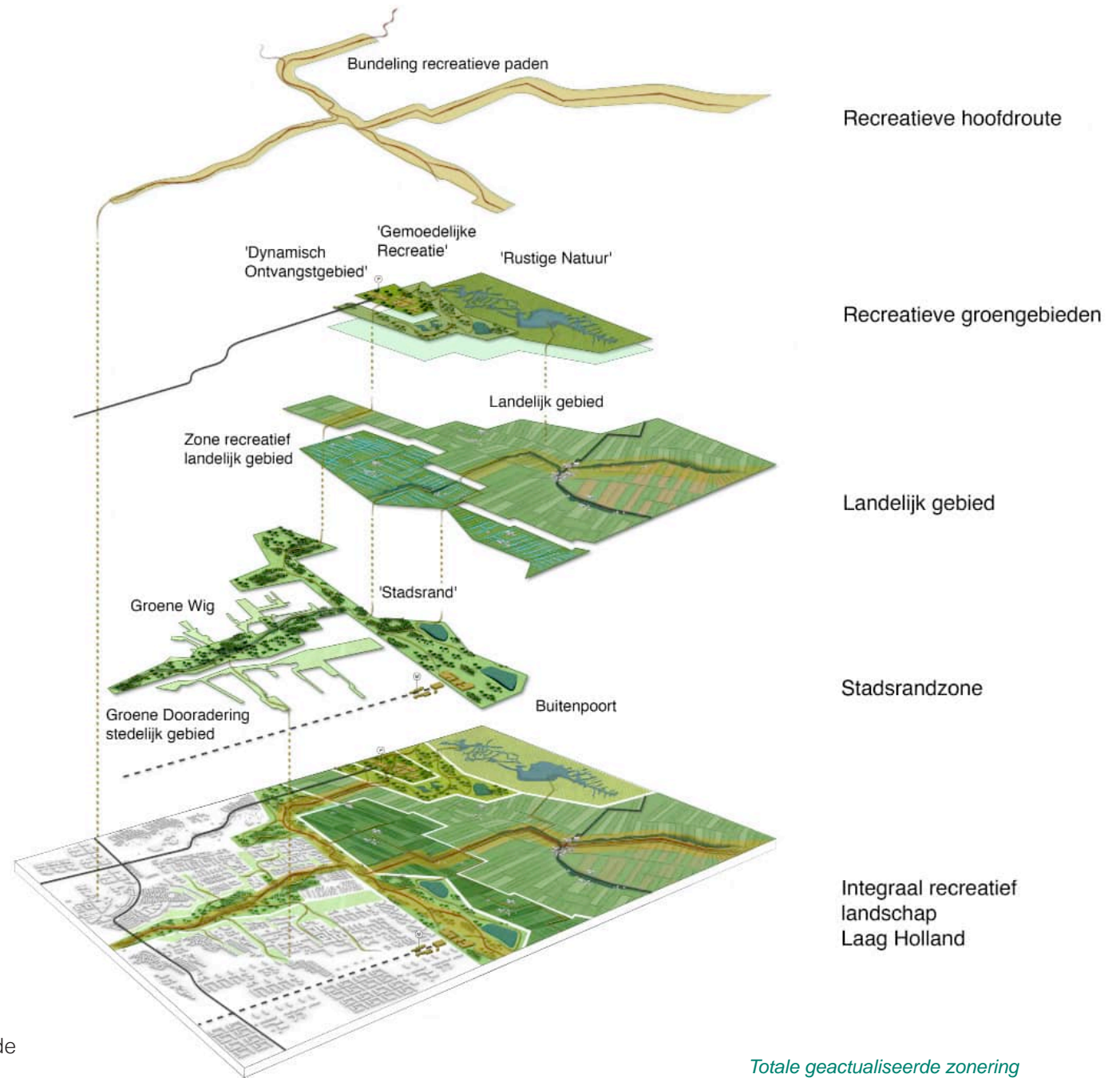
Overig landschap Laag Holland

Deze zone van 'rustige natuur' passen we in de geactualiseerde zoner- ing ook toe aan de buitenzijde van de stadsrand, met dien verstande dat het hier vooral gaat over cultuurlandschap met natuurwaarden. Dit sluit aan bij het algemene principe van recreatie in het landelijk gebied van Laag Holland. In alle gebieden is de afgelopen decennia gezocht naar passende manieren van recreatief beleefbaar maken van de specifieke kwaliteiten van het landschap. Soms door boerenlandpaden, soms door kano- en sloepenroutes, altijd met zo min mogelijk beïnvloeding of verstor- ing van het landschap zelf. Dit heeft al een hoge kwaliteit, maar kan zeker nog verder worden uitgebouwd, bijvoorbeeld in combinatie met actuele maatschappelijke opgaven en -ontwikkelingen. Zo kan de transitie van de landbouw goed worden gecombineerd met versterking van informele recreatieve bestemmingen, toegankelijkheid en dooradering. Zodanig dat recreatie ook een deel vormt van een ander verdienmodel.

In het netwerk is de positie van kleine kernen een bijzondere. De lokale economie moet mee profiteren van vrijetijdbestedingen in tijd en euro's in de regio. Tegelijk moeten de kleine kernen prettig leefbaar blijven voor de lokale inwoners en niet verstopt raken. In het zuidelijk deel van Laag Holland moeten problemen worden voorkomen door goede regulering en alternatieve bestemmingen buiten de dorpen. In het noordelijk deel is juist nog ruimte voor intensiever gebruik en het betrekken van de kleine kernen.

Daarnaast is uit verschillende interviews de wens naar voren gekomen om minder sectoraal en meer integraal naar recreatie te kijken. Zo kunnen via gebiedsontwikkeling nieuwe natuurzones ontwikkeld worden, bijvoorbeeld ten behoeve van NNN, KRW, Klimaat (bos- en veenontwikkeling) of Stik- stof, waarin recreatie direct verweven is. Ook deze zones zien we in het zoneringsprincipe als 'rustige natuur', zij het dat we deze alleen toepas- sen in het ambitieuzere recreatieve kaartbeeld. Zo kan de transitie van de landbouw goed worden gecombineerd met versterking van informele recreatieve bestemmingen, toegankelijkheid en dooradering.

Totaal zoneringsprincipe recreatie

Vanuit het gevarieerde landschap en de stedelijke concentraties als basis, en de verschillende hoofdzones als recreatieve schillen, ontstaat daarmee het hiernaast afgebeelde genuanceerde totaalbeeld voor de zoning van recreatie in Laag Holland.

5.2 Impressie zonering en Zoom-ins recreatieve typen

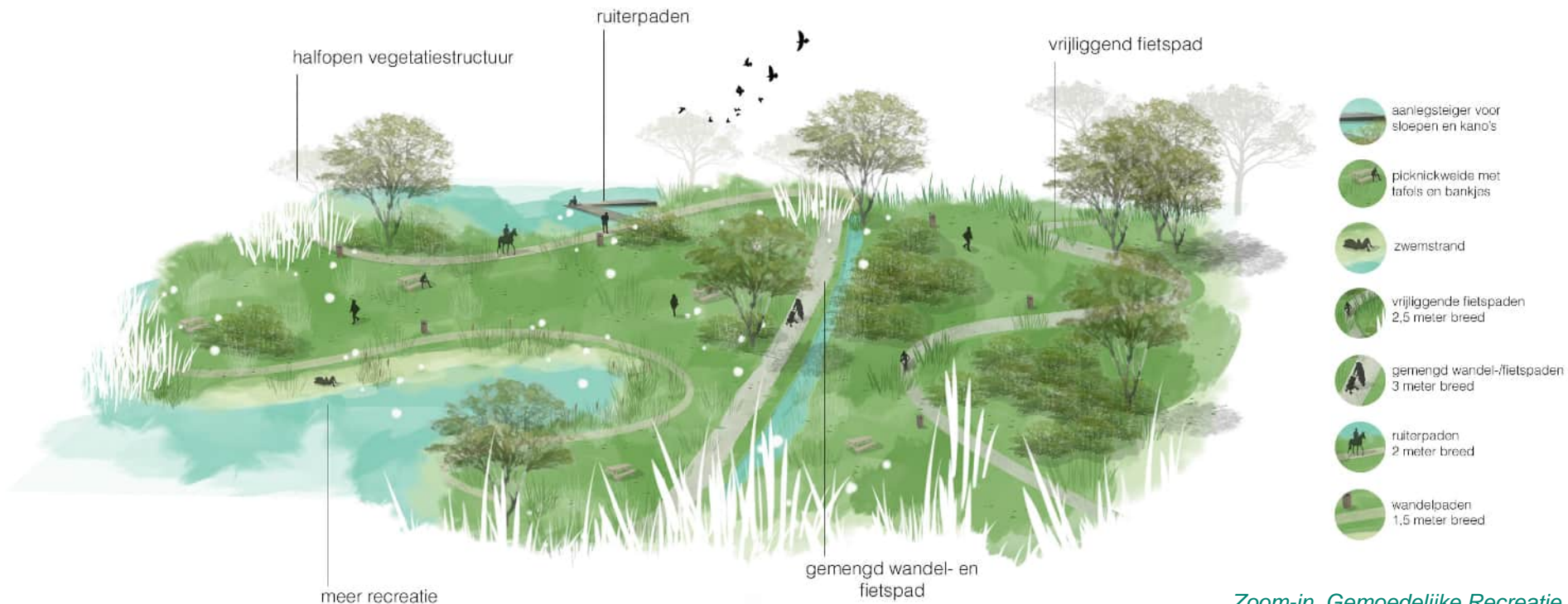
Om meer duiding te geven aan deze recreatieve zonering is op deze pagina een beeld gegeven van de toepassingen van dit principe in de noordelijke stadsrand van Amsterdam.

Daarnaast is een tweetal luchtige impressies gemaakt van verschillende recreatieve landschaps-zones. Luchtige impressies van de zone van 'Gemoedelijke recreatie', en de zone 'Recreatief Landelijk gebied'.

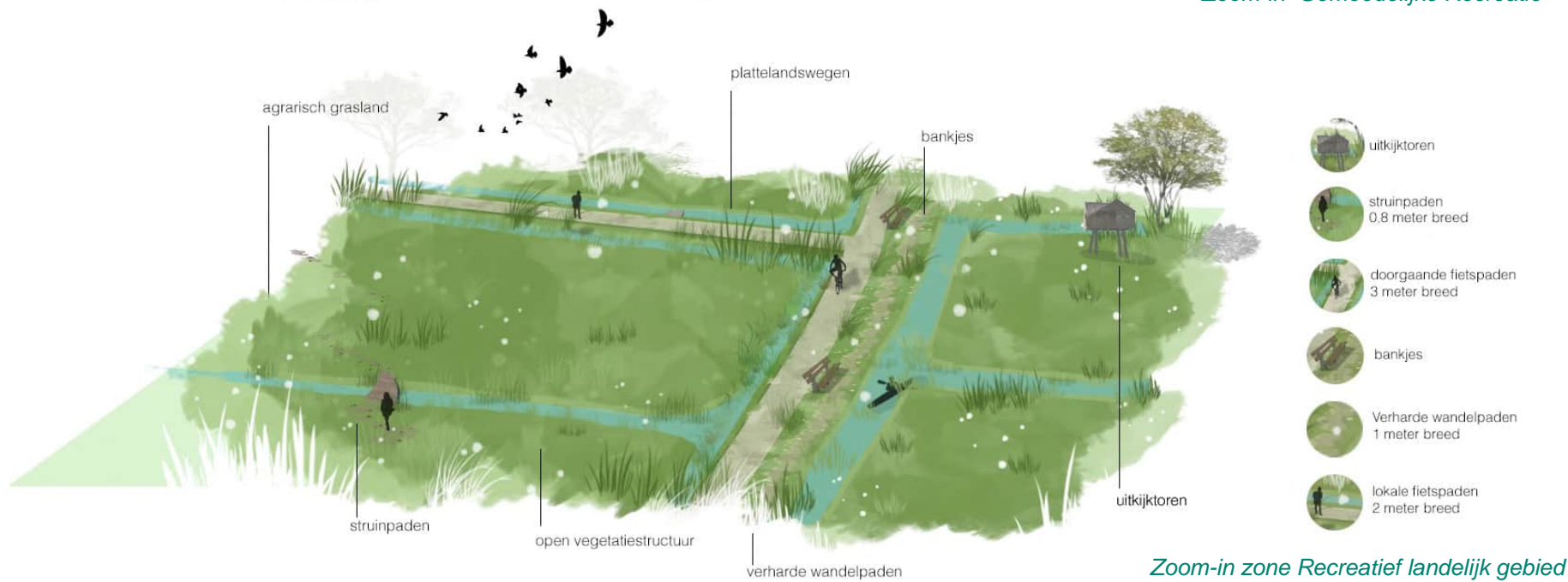
Impressie van zonering tov stadsrand

Hierbij als legenda een opsomming van mogelijke recreatieve elementen, met daarbij een mogelijke maatvoering en materialisatie. Zoals bij de opgaven is beschreven, is er door veranderende doelgroepen, recreatieve vervoermiddelen en -snelheden de noodzaak om in het hele gebied Laag Holland bij grootschalig onderhoud van paden te beoordelen of de maatvoering en vormgeving nog past bij de huidige vereisten, die bijvoorbeeld door de opkomst van de e-bikes veranderd zijn. Deze maatvoering dient te worden afgestemd met bijvoorbeeld de richtlijn Ontwerpwijzer Fietsverkeer CROW, maar ook met ervaringsgetallen van de recreatieschappen zelf.

Zoom-in Gemoedelijke Recreatie

Zoom-in zone Recreatief landelijk gebied

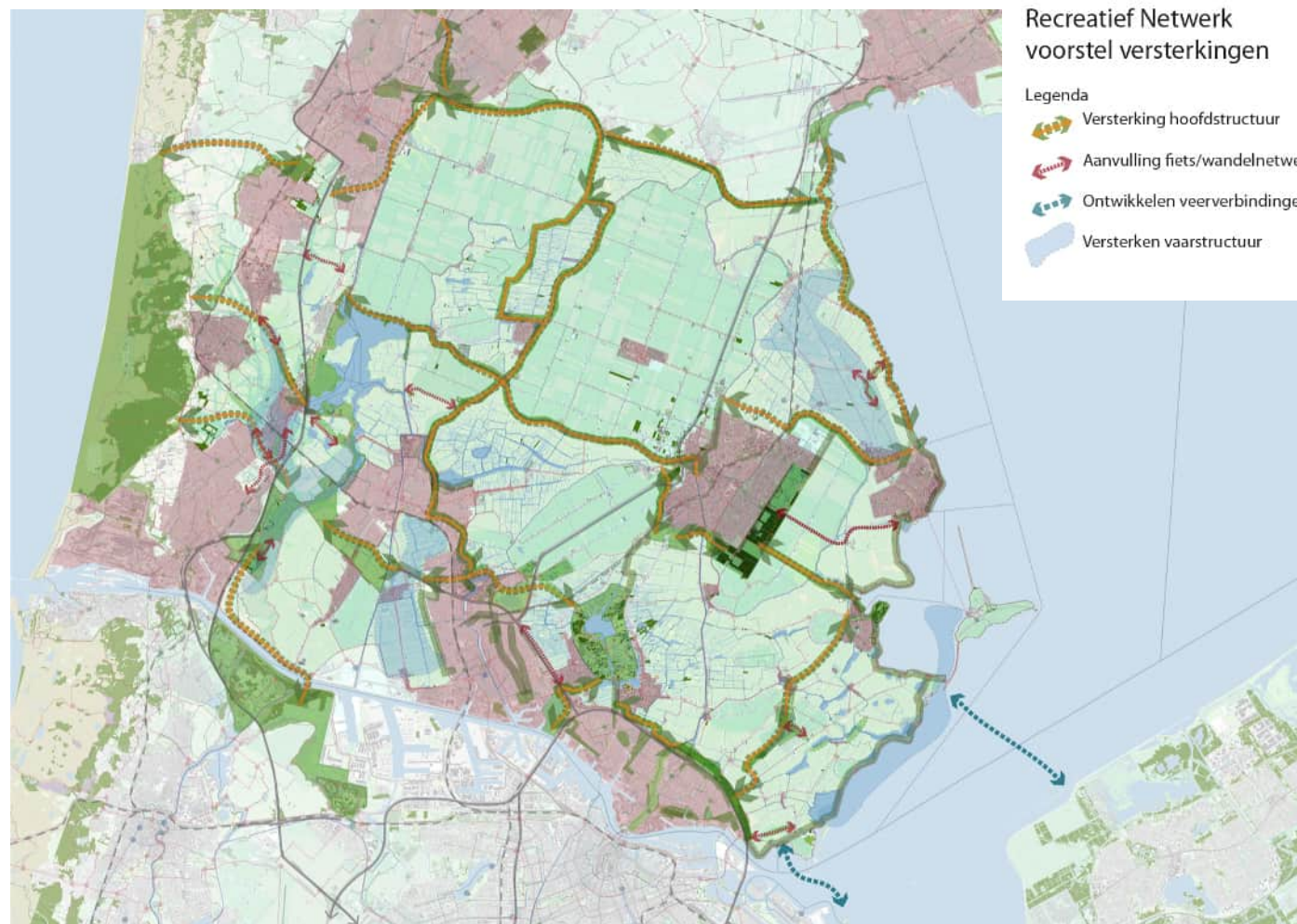
5.3 Verbetering recreatief netwerk door gerichte toevoegingen

Op basis van de analyse van stukken, het symposium Recreatie en Toerisme Laag Holland en de daarop volgende interviews, en de beschreven zonering, zijn een aantal concrete verbeteringen te benoemen waar een behoorlijke consensus over is.

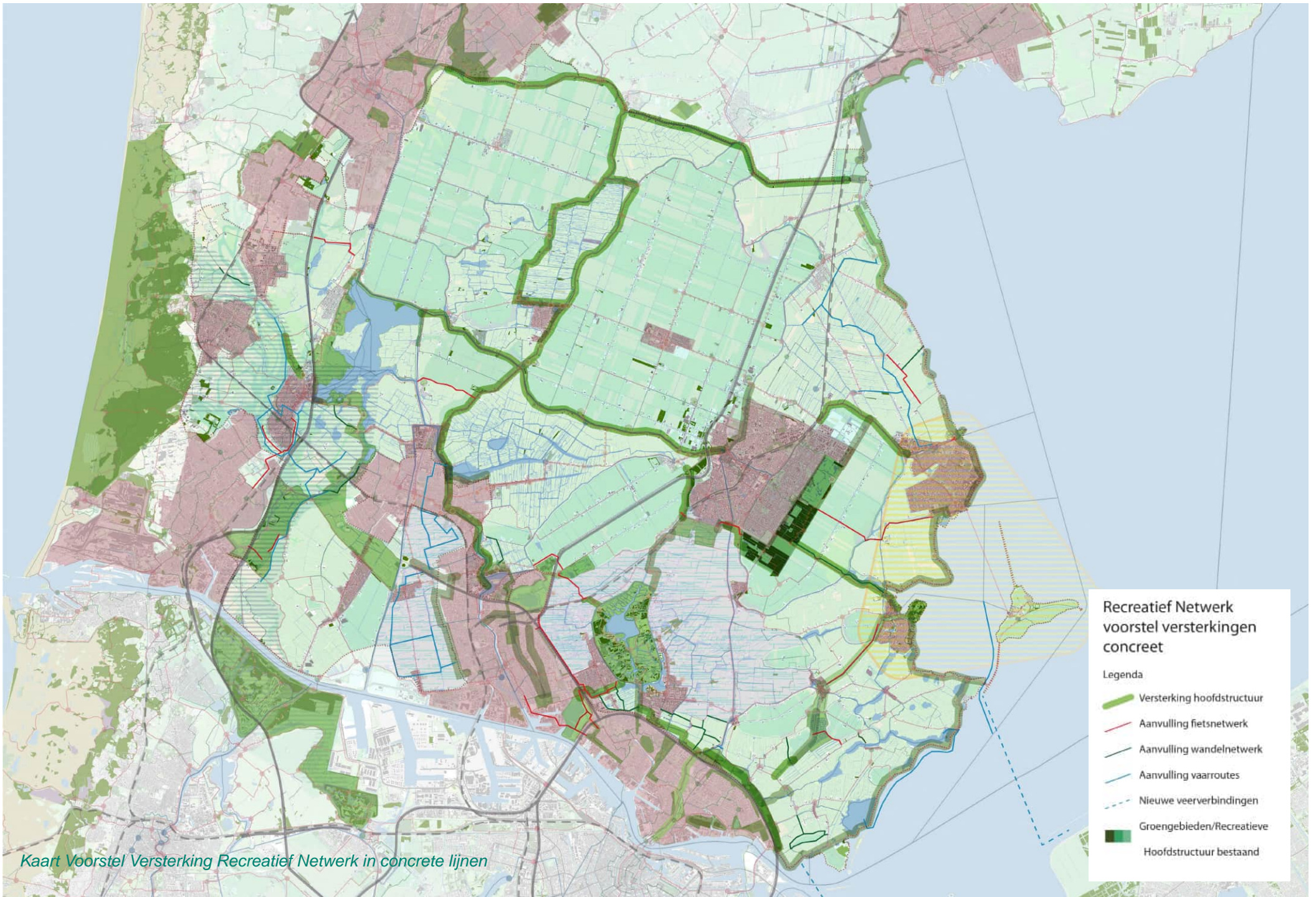
Deze gaan ten dele over versterking van een hoofdstructuur.

- Versterking van de oost-west verbinding als zuidelijk deel van de hoofdstructuur: de as Twiske-Zaan-Westzaan-Omzoom-Oer-IJ.
- Versterking van de oost-west verbinding als middendeel van de hoofdstructuur, vooral gebaseerd op landschappelijke contrasten: de as Edam-Purmerend-Beemster-Starnmeer-Markenbinnen-Alkmaardermeer.
- Versterking van de oost-west verbinding als noordelijk deel van de hoofdstructuur: de as Oeverdijk Hoornse Hop-de Hulk-Mijzenpolder - Alkmaar
- Versterking van de noord-zuid verbinding centraal in de hoofdstructuur, en vooral gebaseerd op landschappelijke contrasten: Zaan - Wormer- en Jisperveld – Eilandspolder- Schermerhorn-Noordrand Schermer-Alkmaar
- Versterking van meerdere verbindingen tussen Laag Holland

met het duingebied, via Oer-IJ – Assum/Heemskerk– Marquette/Geversduin en via Krommenie - Uitgeest – Limmen – Bakkum, in het noorden tevens Alkmaar-Heiloo-Egmond. Hierbij hoort ook de wens om recreanten/toeristen te leiden door De Rijp, Graft, Noordeinde, Grootchermer, Schermerhorn. Samen met de Beemsterdijk als comfortabele fietsroute meer voor de snelle fietsers ontstaat dan rond de hele kern van de Eilandspolder een recreatieve hoofdstructuur.

Kaart vertaling van in divers beleid voorgestelde versterkingen Recreatief Netwerk

Kaart Voorstel Versterking Recreatief Netwerk in concrete lijnen

**Recreatief Netwerk
voorstel versterkingen
concreet**

Legenda

- Versterking hoofdstructuur
- Aanvulling fietsnetwerk
- Aanvulling wandelnetwerk
- Aanvulling vaarroutes
- Nieuwe veerverbindingen
- Groengebieden/Recreatieve
- Hoofdstructuur bestaand

Daarnaast gaat het over toevoegingen meer op detailniveau. Deze zijn overgenomen vanuit eerdere recreatieplannen, als knelpunt, of als verbeterpunt uitgaande van de recreatiestructuur en de mogelijkheden voor recreatieve rondjes ten opzichte van bewoningsconcentraties of entreepunten. Deze voorstellen zijn in het proces als globale locaties voor versterking ingetekend en naderhand in detail bediscussieerd.

In de twee hiervoor geplaatste versterkingskaarten zijn deze voorstellen opgenomen. De eerste kaart toont de globale verbeterpunten in de vorm van verbindingspijlen en versterkings-gebieden.

In de tweede kaart zijn deze globale wensen of indicaties concreet gemaakt als lijnvoorstel voor de hoofstructuur, voor recreatieve paden of voor vaarroutes. Uiteraard zijn dit grove voorstellen die hiermee ter discussie voorgelegd worden. Het toont vooral de zo ontstane nieuwe totaalstructuren. Na bediscussieering van deze kaartbeelden kunnen deze worden vertaald in een Groslijst verbeterpunten/projecten.

5.4 Ruimte voor een andere benadering van recreatie

Naast de samenvatting van visies en plannen en vertaling daarvan in een aangepaste recreatiestructuur, geven we ook een doorkijk naar een iets andere benadering van recreatie, mede gebaseerd op de interviews met de diverse stakeholders. Deze benadering gaat uit van een meer vanzelfsprekende meekoppeling van recreatie met een aantal maatschappelijke en landschappelijke transitieën. Daarmee verdwijnt het sectorale karakter van recreatie en daarmee verandert ook het hele vraagstuk van financiering en beheer, mogelijk naar een breed gedragen (ook financieel) en meer integrale functie van het landschap als leef- en beweegruimte voor de mens. In de onderstaande kopjes wordt dit iets nader besproken, als aanzet voor nadere verdieping en discussie.

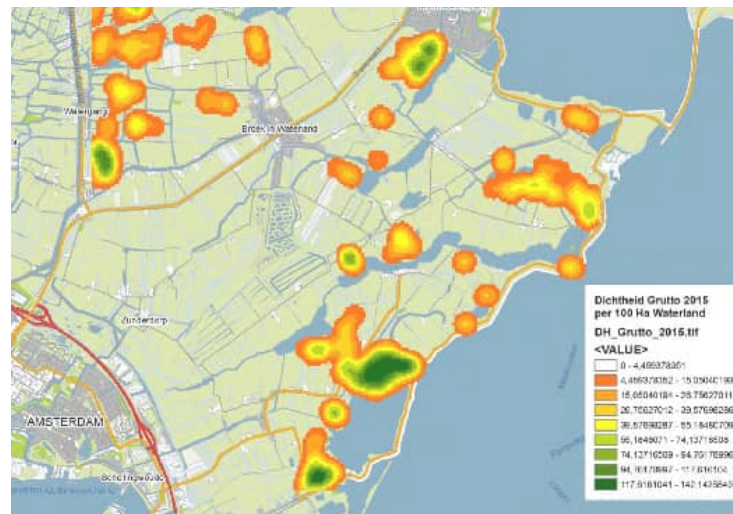
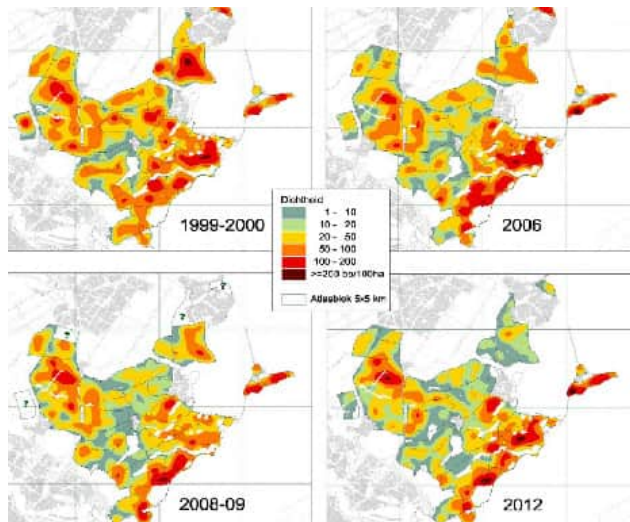
Verbreiding door meekoppeling met maatschappelijke ontwikkelingen

Er zijn grote voordelen aan het meekoppelen van recreatief gebruik met maatschappelijke ontwikkelingen. Hierbij gaat het bijvoorbeeld over

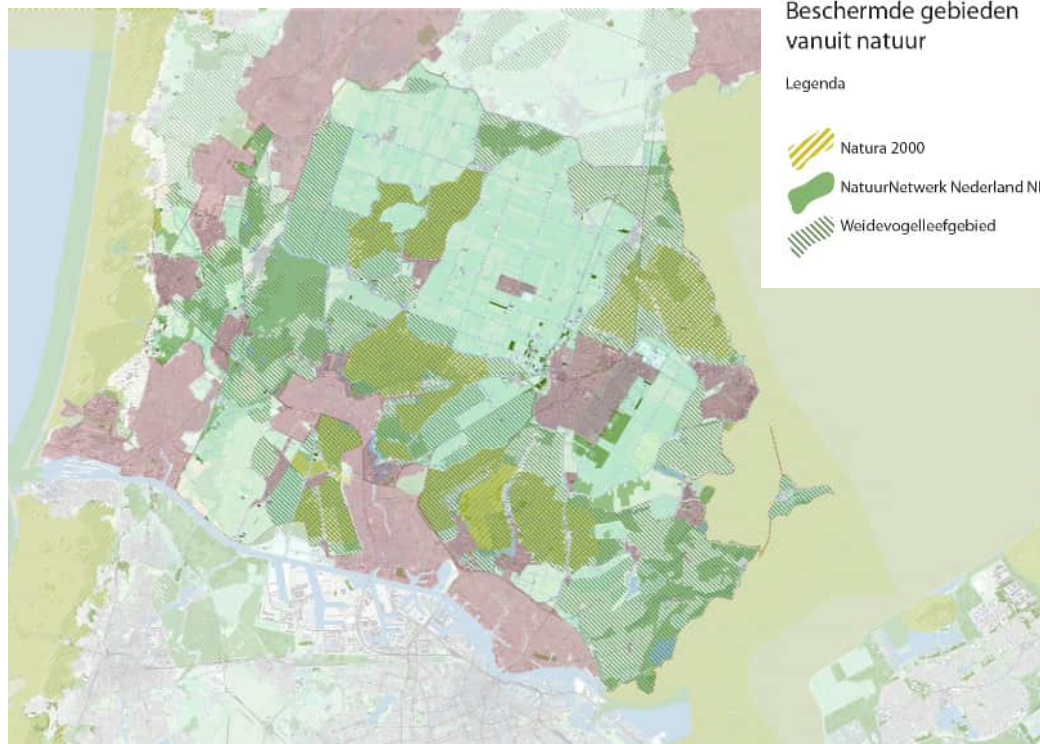
landbouwtransitie. De huidige opgaven in het landelijk gebied, voor bijvoorbeeld beperking van stikstofuitstoot, beperken van CO₂-uitstoot en bodemdaling, bevorderen biodiversiteit, overgang van dierlijk naar plantaardig voedsel via tuinbouw en voedselbossen, en de plantaardige productie van bouwstoffen, biedt kansen voor een heel andere positie van recreatie. Recreatie kan een standaard nevenfunctie van de agrarische sector worden, waarvoor ook vergoedingen betaald worden als onderdeel van een vitale verbrede landbouw. Dit past in de transitie naar ecologische landbouw, kleinschaliger en meer gericht op plantaardig. Ook past het in een andere algemene levenshouding, waarin gezondheid in het algemeen, met voedsel en bewegen als belangrijke aspecten, belangrijker gaat worden. De benoeming van zgn 'landschapsgronden' in het laatste regeerakkoord, als nieuwe categorie tussen functionele landbouwgebieden en echte natuurgebieden, biedt al een opening voor een dergelijke andere benadering. Wel is hiervoor een besluit over integrale besteding van de nu nog streng geoordeelde budgetten noodzakelijk. Deze benadering dient in de nieuwe bestuursperiode als positieve besluiten te worden voorgedragen, en de kansen hiervan dienen concreet te worden vertaald naar realistische eerste stappen. In onze kaart hebben we daartoe, als recreatieve voorzet voor de 'landschapsgronden', twee categorieën toegevoegd, nl. de zone 'Recreatief (agrarisch) landschap' en de zone 'Integrale ontwikkeling natuur met recreatie'.

Relatie recreatie en agrarisch landschap (-> integrale recreatiezones)

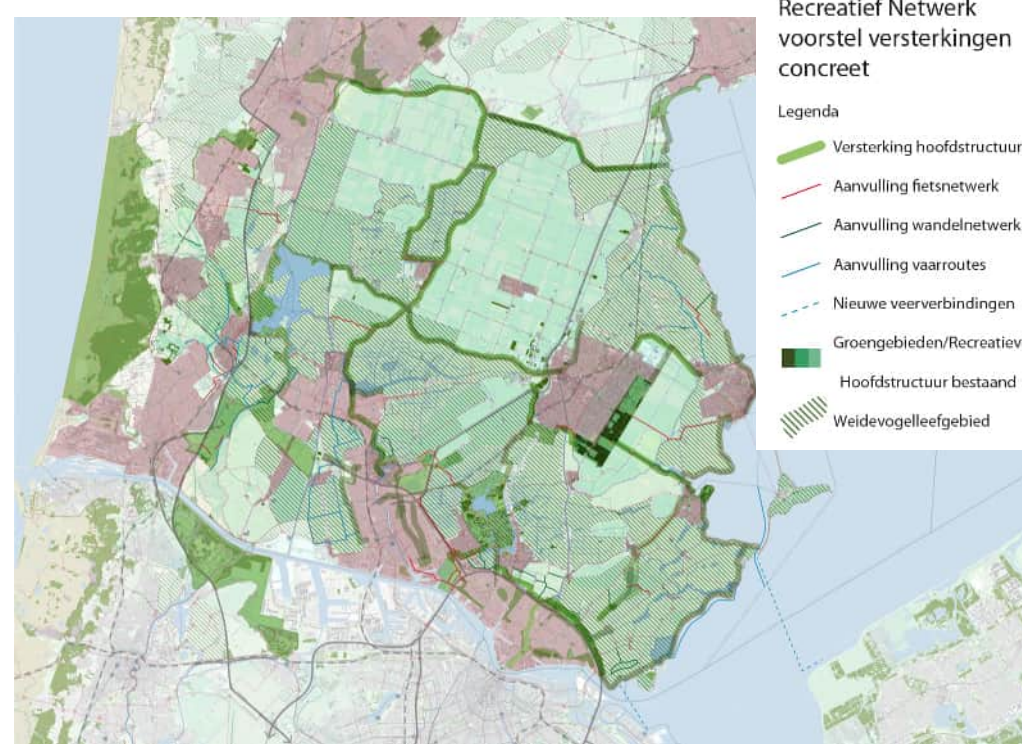
De zone 'Recreatief (agrarisch) landschap' is vooralsnog vooral gekoppeld aan, en gedacht vanuit de veranderende recreatieve behoefte van de stedeling, maar op termijn zou dit een in geheel Laag Holland geldend principe kunnen worden, met een meer informele recreatieve beleving van het landelijk gebied, dat zich vervolgens verder uitbreidt. Het gaat in deze zone niet om een integrale gebiedstransformatie naar een park, maar om een dichter netwerk aan fiets- en wandelpaden door het agrarische cultuurlandschap in vergelijking tot het verder van steden afgelegen stukken landelijk gebied.

Negatieve trend weidevogels Waterland, recente verspreiding en voorgestelde nieuwe recreatieve verbindingen

Kaart Natuurbeschermingscategoriën Landelijk gebied: Natura-2000, NNN, Weidevogelleefgebied

Kaart kansen verdere Versterking Recreatief Netwerk tov Weidevogelleefgebieden

Relatie recreatie en natuur (-> integrale natuur-recreatiezones)

Een zelfde voordeel van meekoppelen geldt bij integreren van nieuwe natuur en recreatie in integrale natuur- en recreatiezones. Naast de eerder genoemde opgaven zal ook de huidige opgave vanuit het veranderend klimaat een forse impact op het landschap gaan hebben. Meer bos, meer veen, meer plas-dras land (natuur maar ook natte landbouw) en moeras. In recente plannen van de regering, zoals bijvoorbeeld de Bossenstrategie, is dit al behoorlijk concreet gemaakt. Hierbij kunnen eerdere initiatieven, zoals robuuste ecologische verbindingzones en klimaatcorridors, weer opgepakt worden. Het is ons opgevallen dat deze corridors feitelijk gelijk vallen met de recreatieve hoofdstructuur zoals we die in Laag Holland zien ontwikkelen, eveneens vooral oost-west verbindingen tussen kust en kust. Door deze ontwikkeling van zowel natuur als recreatie niet sectoraal maar integraal aan te pakken, kan een zeer sterke en aantrekkelijke mix gerealiseerd worden van ecologische en recreatieve verbindingen. Een voorbeeld hiervan is het project 'Schoonwatervallei' zoals dat door Landschap NoordHolland boven Castricum wordt nagestreefd. Door deze ruimhartig op te pakken en in de natuurcompensatie ook een recreatieve structuur mee te nemen bouwen we effectief aan beide doelen die bovendien zeer veel gemeen hebben en feitelijk veel vaker gekoppeld zouden moeten worden.

Heroverweging belemmeringen natuur en recreatie

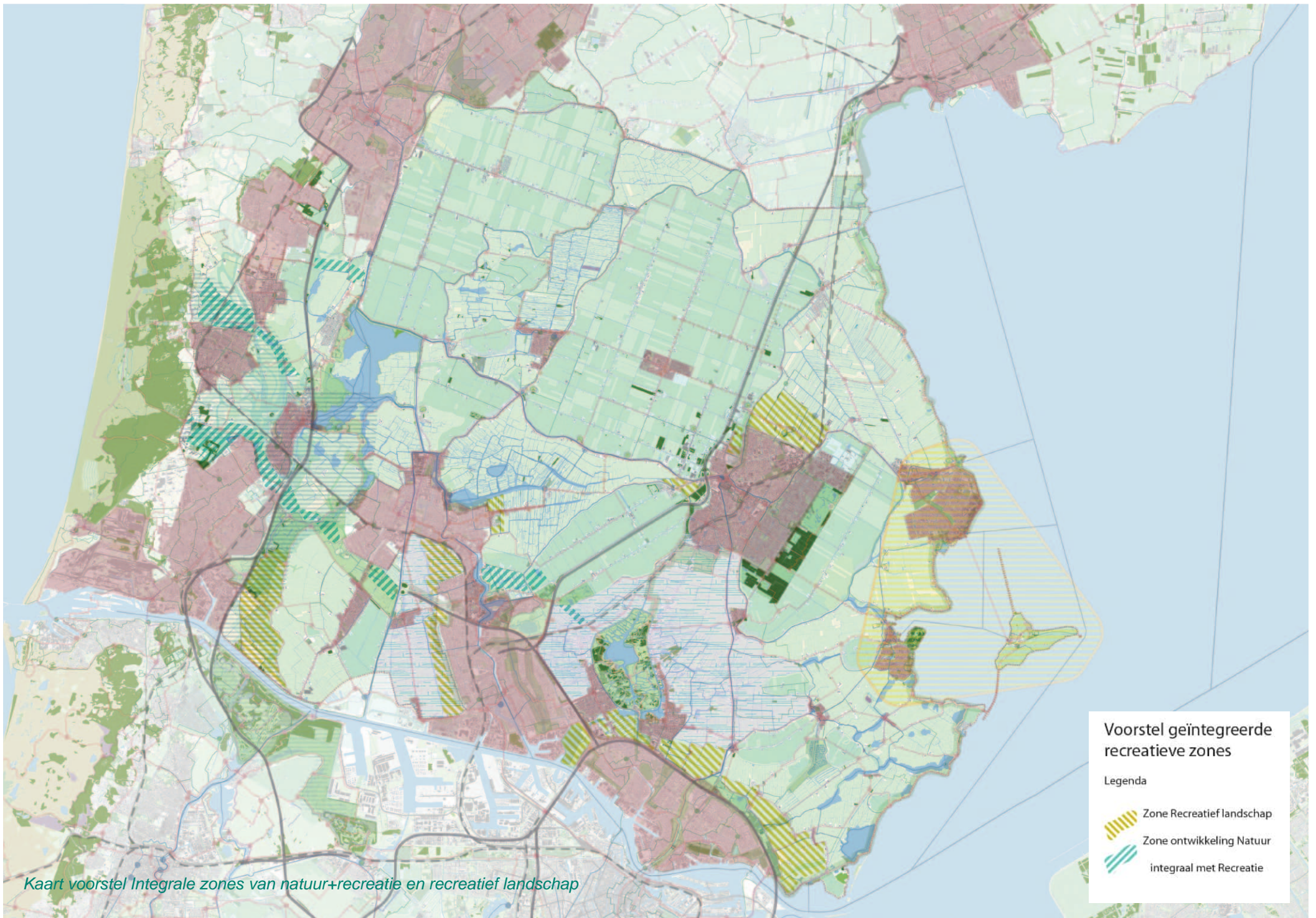
Natuurwaarden vormen namelijk vaak ook een belemmering voor recreatieve beleving van het landschap. Dit speelt met name in de aangewezen IBP-VP gebieden van Laag Holland, en dan vooral door de eenduidige en absolute aanwijzing van gebieden, bijvoorbeeld als weidevogelleefgebied. De huidige stand van weidevogels is echter zeer gedifferentieerd en veel minder goed dan de gebiedsaanwijzingen suggereren. Naast evidente weidevogelconcentratiegebieden, zoals Waterland-Oost ten oosten van het Goudriaankanaal, zijn er ook gebieden met zeer geringe betekenis. Zie de onderstaande beelden waarin de neergaande trend en de huidige dichtheden van de grutto in Waterland-Oost zijn weergegeven. Het is noodzakelijk de discussie te openen over een hernieuwde afweging tussen

recreatief belang en natuurbelang, of over een nuancering van de relatie recreatie/veenweidenatuur. De kaart van de recreatieve structuur ten opzichte van het weidevogelleefgebied laat zien dat die ruimere benadering essentieel is voor een goede recreatieve betekenis van Laag Holland. In dit kader hebben we in een aantal veenweidegebieden, zoals in Waterland-Oost nabij Holysloot, in het Oostzanerveld tussen het Twiske en de Wijde Wormer, en de Zeevang boven Edam, concrete padenvoorstellen ingetekend die het recreatieve netwerk en beleving fors uitbreiden, en blijkend uit de monitoring nauwelijks weidevogels zullen verstoren. Een versterkte waardering van deze gebieden door toegenomen beleving kan bovendien het draagvlak voor specifiek beheer gericht op deze soorten, en het draagvlak voor instandhouding van Laag Holland in het algemeen vergroten.

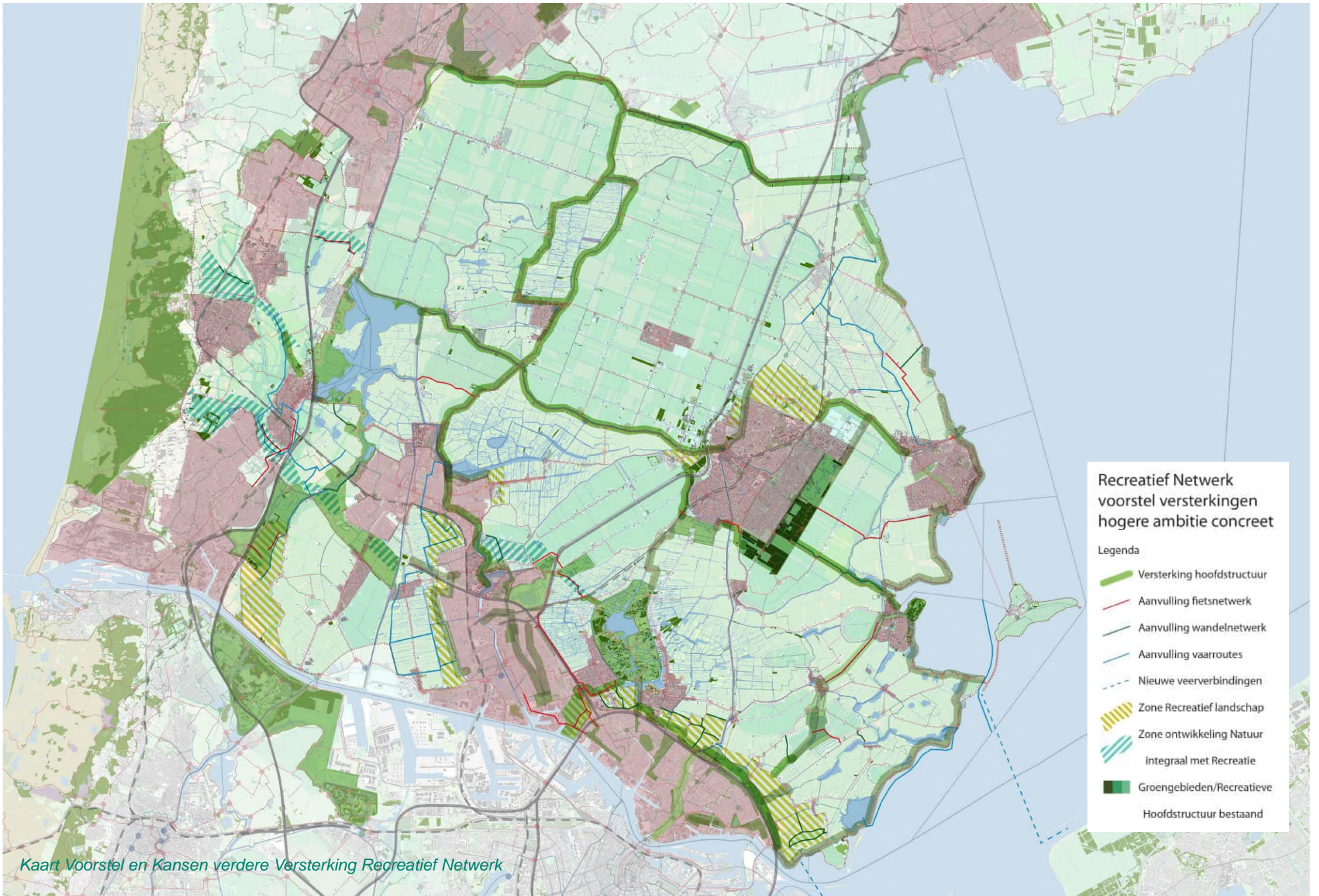
Integraal voorstel

In de kaarten op de volgende pagina's zijn de voorstellen voor integrale recreatieve zones en verruiming van recreatiepaden in formeel weidevogelleefgebied beide aangegeven en vervolgens opgenomen in de integrale kaart, als Recreatief Netwerk met hogere ambitie.

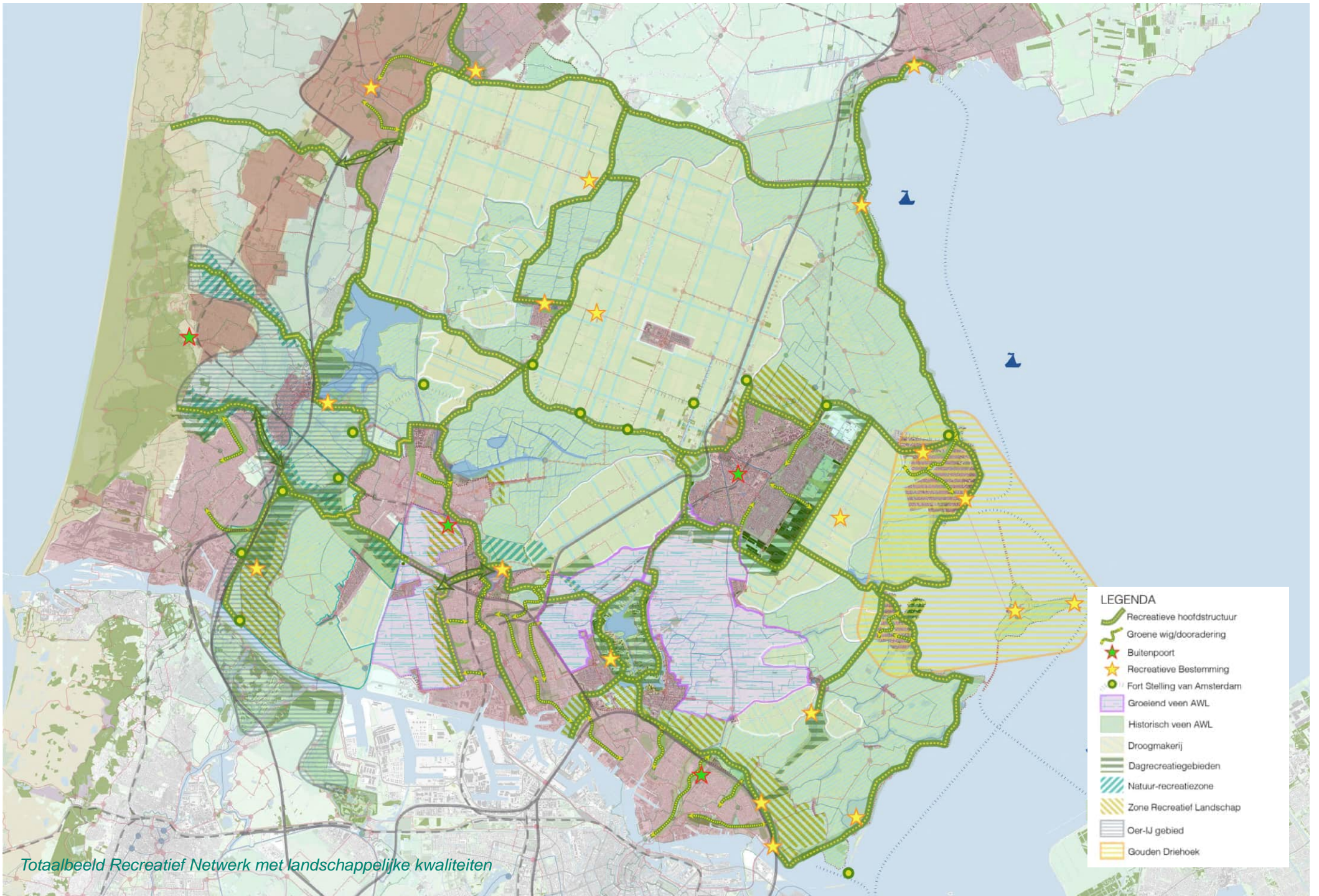
Vervolgens is ook de relatie van het recreatieve netwerk met de (toekomstige) landschappelijke kwaliteiten aangegeven, als kaart en als vogelvluchten.

Kaart voorstel Integrale zones van natuur+recreatie en recreatief landschap

Kaart Voorstel en Kansen verdere Versterking Recreatief Netwerk

Totaalbeeld Recreatief Netwerk met landschappelijke kwaliteiten

5.5 Impressies Totaalbeeld Recreatief Netwerk Laag Holland

Om een beeld te geven van deze totale recreatieve hoofdstructuur, de samenhang daarin en de relatie tot de stedelijke gebieden zijn vier vogelvluchtbeelden opgesteld. Laag Holland vanuit vier kanten bezien. De hoofdstructuur is hierin opgelicht en gebieden zijn met namen geduid. In alle beelden zijn op de voorgrond ook zones Recreatief Landelijk gebied en aanvullende paden aangegeven, zoals in de zoneringsfilosofie en in de paragraaf over een hogere ambitie is beschreven.

beeld Laag Holland vanuit zuidoostelijke richting

beeld Laag Holland vanuit oostelijke richting

beeld Laag Holland vanuit noordwestelijke richting

6

BEHEER EN ONDERHOUD RECREATIEVE STRUCTUUR

6.1 Huidige situatie Beheer

Er zijn veel verschillende partijen betrokken bij het beheer van de recreatieve structuren in Laag Holland. In dit hoofdstuk geven we aan wie dit zijn en over welke middelen zij beschikken, en motiveren we dat er sprake is van een structureel beheertekort.

6.1.1 Beheer van gebieden en recreatieve infrastructuur in Laag Holland

Betrokken partijen

Er zijn veel verschillende partijen die een rol spelen in het beheer van natuur- en recreatiegebieden en recreatieve infrastructuur. In Laag Holland zijn dit:

- Recreatie Noord-Holland
- Recreatieschappen
- Landschap Noord-Holland
- Staatsbosbeheer
- Natuurmonumenten
- Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier
- Provincie Noord-Holland (beheerder van IJmeer-Markermeer en van provinciale infrastructuur, daarnaast deelnemer in de recreatieschappen)
- Gemeenten (openbare ruimte, wegen etc.)
- Boeren:
 - Regulier
 - Agrarisch natuurbeheer

Al deze partijen dragen samen zorg voor inrichting en beheer van het landschap. Zij bepalen voor een belangrijk deel de kwaliteit en de beleving van het recreatieve netwerk in Laag Holland. Op een kleiner schaalniveau

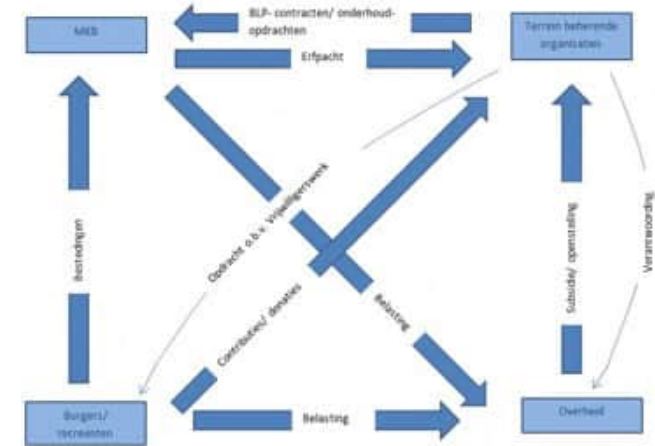
spelen ook bedrijven en burgers hierin een rol, omdat zij hun eigen kavel en opstallen onderhouden.

Samenwerkingen

De recreatieschappen zijn samenwerkingsorganisaties (gemeenschappelijke regelingen) van gemeenten en provincie. Via erfpachtconstructies zijn de schappen ook verbonden met Staatsbosbeheer (die van veel gebieden het bloot eigendom heeft). Dit heeft recent geleid tot een gezamenlijke visie en een samenwerkingsovereenkomst tussen de Schappen en Staatsbosbeheer.

Hierin is vastgelegd dat de verantwoordelijkheid voor alle groene recreatieve gebieden in de MRA die in eigendom zijn van Staatsbosbeheer of de provincie

Noord-Holland of de deelnemende gemeenten van de recreatieschappen, samen gedeeld wordt. En dat wordt toegewerkt naar één werkwijze die daarbij past met een evenwichtige gedeelde financiering om zo zoveel

Figuur 4. Model gewijzigd overgenomen uit de publicatie 'Groene diensten en recreatie.' Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum, Den Haag, 2003. A.J. van Golen, E. Tuunter

* BLP contracten = Boeren land pad contracten

** Erfpacht: hier kan ook pacht, huur, bruikleen staan

*** Particuliere fondsen zoals de Postcodeloterij en de Vriendenloterij zijn in deze figuur niet meegenomen, maar spelen inmiddels ook een belangrijke rol in de financiering van natuur- en erfgoedbeheerders als Natuurmonumenten en Landschap Noord-Holland.

mogelijk middelen te bundelen voor inrichting en beheer van die gebieden met instrumenten die daar het best bij passen. Om zo de kwaliteit van de gebieden voor natuur- en recreatieve doeleinden te verbeteren en de inzet van schaarse middelen hiervoor te optimaliseren.

6.1.2 Middelen voor beheer

Geldstromen

In figuur 4 is schematisch aangegeven hoe de belangrijkste geldstromen tussen consumenten, bedrijven, overheden en gebiedsbeheerders op dit moment lopen. Alhoewel deze figuur specifiek van toepassing is op boerenlandpaden, zijn de stromen voor het gehele recreatieve netwerk hiermee goed vergelijkbaar.

Middelen

Overheden zijn op dit moment veruit de belangrijkste bron van middelen voor investeringen in en beheer van groen en landschap en recreatieve infrastructuur. De belangrijkste middelen komen op dit moment uit:

- **Subsidiestelsel Natuur en Landschap**

(SNL) voor gronden die deel uitmaken van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en/of Natura2000, zie ook kader. De SNL bijdrage voor openstelling en recreatie is € 39 per ha per jaar, daarnaast is er een bijdrage voor toezicht, mede i.r.t. recreatie: € 18 per ha per jaar. Uitgaande van ca 10.870 hectare NNN-gebied in Laag-Holland, gaat het om een totaalbedrag van €424.000 per jaar voor recreatievoorzieningen en € 195.000 voor toezicht en handhaving (BOA's).

- **Bijdragen van provincie en gemeenten aan recreatieschappen.**

Naar schatting gaat 75% van het operationele budget voor beheer van de terreinen naar beheer van de recreatievoorzieningen, wat neerkomt op 2,25 miljoen euro per jaar in dit gebied. Hiernaast besteden de schappen € 300.000 per jaar aan toezicht en handhaving t.b.v. het recreatief gebruik. Van de uitgaven van de recreatieschappen komt 80 tot 84% procent van de deelnemers en het andere deel (20 tot 16%) uit inkomsten van pacht,

erfpacht, huur en inkomsten van recreanten.

- **Boerenlandpadregeling (openstelling)**

vanuit de provincie. Dit gaat om een relatief klein bedrag van ca 30.000 euro per jaar.

De belangrijkste middelen voor investeringen (toevoegen en vervangen van voorzieningen) in recreatie komen uit:

- Investeringen vanuit de recreatieschappen (bijdragen deelnemers)
- Gebiedsprogramma Laag Holland (heel bescheiden: ca € 0,3 mln/jaar)
- Groen NH: wandelnetwerken & TOP's
- Provinciale subsidie Uitbreiden vaarnetwerk kleine pleziervaart

Andere middelen voor investeringen in groen, water en landelijk gebied zijn:

- Groen NH: weidevogelbiotopen
- Provincie: Klimaatadaptatie uitvoering
- Provinciale subsidie Bedrijfsverplaatsing en kavelruil Natuurnetwerk Noord-Holland
- Provinciale subsidie Investeringsbudget Landschapsversterking
- Extra middelen Rijk: veenweide en stikstof
- Mobiliteitsfonds en Vervoersregio Amsterdam: indien er een meekoppeling is bij aanleg infrastructuur

SNL-beheersubsidie onvoldoende, zeker bij recreatief medegebruik

Met name voor het natuurbeleid – voor het Natuur Netwerk Nederland (NNN) en voor Natura2000-gebieden – zijn er langjarige geldstromen voor realisatie en subsidieregelingen voor het beheer (het Subsidiestelsel Natuur en Landschap (SNL)). Na de decentralisatie (2011) zijn de provincies hiervoor verantwoordelijk. De SNL-beheersubsidie dekte tot voor kort 75% van de standaard-kostprijs. Dat percentage is inmiddels verhoogd naar 84%. Dat betekent dat terreinbeherende organisaties (TBO's) en particuliere grondeigenaren de ontbrekende middelen zelf moeten aanvullen, of moeten bezuinigen op het beheer. Met name daar waar ook recreatief medegebruik is, is dat een reeds langer bestaand probleem. De TBO's en de Federatie Particulier Grondbezit (FPG) wijzen reeds lang op het bestaan van dit beheertekort. Om goed recreatief beheer te kunnen plegen moet een beheerder extra middelen bovenop de SNL-subsidie hebben of kunnen genereren. Daar komt bij dat in de SNL-subsidie geen rekening wordt gehouden met periodieke vervaningsinvesteringen.

- Waterschappen en andere Rijksmiddelen water: meekoppelkansen
- Giften, legaten etc van particulieren en bedrijven aan private TBO's (Natuurmonumenten en Landschap Noord-Holland).

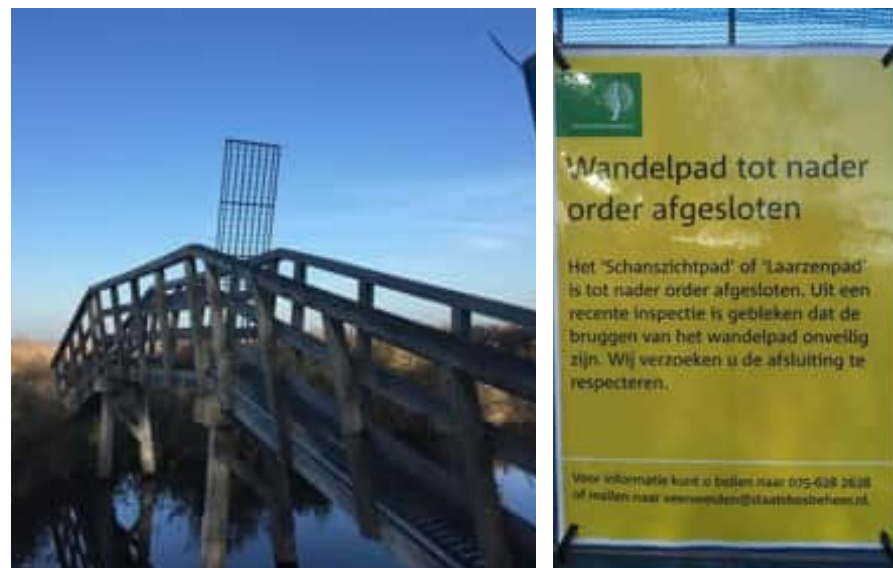
Uit eerder door Bureau BUITEN uitgevoerd onderzoek naar bestaande middelen voor het financieren van landschapsopgaven in de MRA blijkt het volgende:

1. Er zijn relatief veel middelen voor natuurontwikkeling in NNN en N2000 gebieden, veenweideopgaven en klimaatadaptatie. De belangrijkste financieringsbronnen voor deze opgaven zijn het stikstofbudget, het veenweidebudget, de budgetten voor klimaatadaptatie en de SNL-subsidies.
2. Er zijn relatief en absoluut weinig middelen die aangewend kunnen worden voor recreatieve beleving en benutting, verbetering van de landschapswaarde en natuurontwikkeling buiten NNN/N2000 gebieden.
3. Voor beheer van recreatievoorzieningen door natuurbeheerders zijn er wel middelen, maar die schieten in de ogen van beheerders tekort. De bijdragen dekken niet de kosten. Voor groen/natuur buiten NNN en N2000 bestaan er voor natuurbeheerders geen bijdragen voor beheer van recreatievoorzieningen (wanneer een recreatieschap beheerder is, worden de kosten voornamelijk door de deelnemers gedragen).
4. Er zijn op dit moment geen substantiële en kansrijke grootschalige financieringsbronnen voor verbetering van de recreatieve structuur.

Een positieve ontwikkeling is dat in de provincie Noord-Holland – als één van de weinige in Nederland – recreatie, groen en landschap onderdeel uitmaken van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied.

6.1.3 Beheertekort

Door het gebrek aan middelen enerzijds en hoge en stijgende kosten anderzijds is er sprake van een beheertekort, met name voor recreatieve voorzieningen en infrastructuur. We hebben geen specifieke getallen over het beheertekort in Laag Holland, maar wel een indicatie van het beheertekort op MRA-niveau.

Afbeelding 7: SBB moest de brug op het Schanzzichtpad (Zaanse Schans) sluiten, als gevolg van het beheertekort. Bron: Mischa Faverey, De Orkaan

- In de MRA wordt jaarlijks circa € 110 mln uitgegeven aan landschapsopgaven, waarvan € 68 mln aan beheer (prijspeil 2017) ¹.
- In eerder onderzoek van Bureau BUITEN wordt het beheertekort bij recreatieschappen en natuurbeheerders op MRA-niveau geschat op € 21 mln/jaar, waarvan € 16,5 mln voor beheer en € 4,5 mln voor vervangingsinvesteringen. Dit bedrag is nagenoeg geheel toe te schrijven aan een tekort voor het beheer en onderhoud van de recreatieve voorzieningen.²
- De benodigde investeringen in landschapsopgaven in de MRA in de periode 2020-2040 worden geschat op circa € 2 mrd oftewel circa € 100 miljoen per jaar. Grofweg gaat het om ca. € 900 mln. voor natuur (incl. recreatie), bijna € 550 mln. voor vernatting van het veen en ermee samenhangende kosten en ruim € 500 mln. voor recreatie.³

¹ Investeringen en uitgaven aan MRA-landschap, Ecorys 2018

² Beheertekorten Metropoolregio Amsterdam, Bureau BUITEN 2019

³ INTENS/Opgaven en geld, Bureau BUITEN 2019

⁴ Zie verder: <https://heatwalkingcycling.org/#homepage>; www.gezondnatuurwandelen.nl; claiming_the_health_dividend.pdf; dr. ShaneOmara; <https://groenvoorgezondbeleid.nl/>; <https://platform.groenkapitaal.nl/de-kracht-van-natuur-voor-gezondheid-meer-inzetten/>.

Er is bij dit beheertekort sprake van verschillen tussen de verschillende typen beheerders, recreatieschappen (gemeenschappelijke regelingen) en natuurbeheerorganisaties:

- Voor gebieden die beheerd worden door de recreatieschappen is het beheer als volgt geregeld: recreatieschappen zijn verplicht om de kosten reëel te begroten en een sluitende begroting vast te stellen. De deelnemers aan de recreatieschappen zijn juridisch verplicht om eventuele tekorten te matchen. Dit neemt niet weg dat er veel discussie is over deze tekorten, met name als het investeringen betreft die op korte termijn vermeden kunnen worden maar op lange termijn wel een opgave opleveren. Ook binnen delen van Laag Holland staat deze financiële discussie op scherp, onder andere voor het Recreatieschap Alkmaarder- en Uitgeester Meer (RAUM).
- Terreinbeheerders met een primaire natuurdoelstelling zoals Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer, of een waterdoelstelling zoals het waterschap, hebben geen geld voor recreatiespecifieke doeleinden. Er zijn wel inkomsten uit recreatie (bijv. pacht of huur), maar die zijn onvoldoende om de kosten te dekken. Zij hebben echter wel te maken met een groeiend aantal recreanten in hun gebieden terwijl er eigenlijk geen geld is voor het onderhouden en periodiek vernieuwen van de recreatievoorzieningen.

	T&R vestigingen	Vestigingen totaal	%
Laag Holland	4.560	46.740	9,8
Amsterdam	22.100	160.820	13,7
Amsterdam + <u>Laag Holland</u>	26.660	207.560	12,8

Tabel 2 Vestigingen in toeristisch-recreatieve sector als onderdeel van totaal, 2020 (bron: LISA, 2021)

	T&R banen	Banen totaal	%
Laag Holland	13.520	199.630	6,7
Amsterdam	82.910	690.710	12,0
Amsterdam + <u>Laag Holland</u>	96.430	890.340	10,8

Tabel 3 Banen in toeristisch-recreatieve sector als onderdeel van totaal, 2020 (bron: LISA, 2021)

	Amsterdam	Laag-Holland
Toegevoegde waarde t&r sector	€ 7 mrd	€ 900 mln
Bestedingen t&r sector	€ 18,6 mrd	€ 2,2 mrd
Toegevoegde waarde per baan t&r sector	€ 80.000	€ 65.000

Tabel 4 Toegevoegde waarde en bestedingen toeristisch-recreatieve sector

Toelichting op bovenstaande berekening

- De toegevoegde waarde en bestedingen vanuit het toerisme en recreatie zijn bekend voor Amsterdam (bron CBS). <https://www.cbs.nl/nl-nl/longread/aanvullende-statistische-diensten/2021/toerismerekening-gemeente-amsterdam-2017-2019-?onpage=true#:~:text=De%20toeristische%20bestedingen%20bij%20Amsterdamse,op%2018%2C6%20miljard%20euro>
- We kunnen aan de hand hiervan inschatten hoe de toegevoegde waarde en de bestedingen in de sector in Laag Holland zijn, waarbij we er vanuit gaan dat Laag Holland 80% van de Amsterdamse arbeidsproductiviteit oplevert.
- € 7 miljard / 82.910 toeristisch-recreatieve banen = € 84.429 per baan. Dit bedrag per baan (€ 84.429) maal het aan toeristisch-recreatieve banen in Laag-Holland (13.520) = € 1,1 miljard. Vervolgens is 80% van € 1,1 miljard: € 913 miljoen.

- Openbare recreatieve structuren buiten recreatie- en natuurgebieden zijn veelal in beheer bij gemeenten. Beheer, vervangingsinvesteringen en vernieuwing van deze voorzieningen is regelmatig onderwerp van bezuinigingen bij gemeenten.

Aangezien de vraag naar recreatiemogelijkheden gaat toenemen en ook veranderend recreatiegedrag tot een noodzaak voor extra investeringen in het recreatieve netwerk leidt (H3), is het gebrek aan substantiële en kansrijke grootschalige financieringsbronnen voor verbetering van de recreatieve structuur een groot knelpunt voor de toekomst. Daarover in het volgende hoofdstuk meer. Het veranderend recreatiegedrag vraagt om meer differentiatie in voorzieningen en de volumegroei maakt dat bijvoorbeeld de fietsinfrastructuur robuuster moet worden uitgevoerd. Beide componenten zijn kostenverhogend.

6.2 Recreatieparadox recreatieve infrastructuur

Het belang van recreatiemogelijkheden en de toenemende behoefte daaraan, staat haaks op het gebrek aan middelen voor beheer en onderhoud van en toezicht (BOA) op recreatieve structuren.

6.2.1 Belang van recreatie

Recreatie en toerisme vormen een essentieel onderdeel van het dagelijks leven. Recreatie en toerisme zorgen voor ontmoetingen, contact, nieuwe inzichten, creativiteit en ontspanning, wat essentieel is voor welbevinden en productiviteit. Recreatievoorzieningen die goed aansluiten bij de behoeften van inwoners, zijn voor hen direct van waarde en zijn van invloed bij de keuze van een woonbestemming.

We zien de laatste jaren een toenemende aandacht voor preventieve gezondheidszorg en daardoor ook voor een gezonde leefomgeving. Recreatie en toerisme hebben een belangrijke gezondheidswaarde: recreatieve activiteiten in een groene omgeving hebben een belangrijk positief effect

op de fysieke en mentale gezondheid 4. De aanwezigheid van een 'beweegvriendelijke omgeving', zoals sport-, spel- en recreatieve voorzieningen op loop- en fietsafstand, de aanwezigheid van groen of water, een goede voetgangersinfrastructuur, veilige fietspaden en een aantrekkelijke en veilige buurt, daagt mensen uit om voldoende te bewegen 5.

Door corona is het belang van mogelijkheden om in de directe woonomgeving te kunnen recreëren bovendien toegenomen.

6.2.2 Economisch belang vrijetijdssector

Naast het feit dat recreatie bijdraagt aan de gezondheid en het welzijn, heeft de toeristisch-recreatieve sector ook een belangrijke economische waarde. In 2020 hadden in Laag-Holland zo'n 13.500 mensen een baan in de toeristisch-recreatieve sector (LISA, 2021). De toeristisch-recreatieve sector is daarmee goed voor zo'n 6,7% van het totale aantal banen in de regio (zie tabel 2 en 3). Recreatie en toerisme spelen daarmee een grote rol in de welvaart en het welzijn van de regio en haar inwoners. Dit is ook terug te zien in de toeristische bestedingen en de toegevoegde waarde per baan (zie tabel 4).

Bovendien heeft Laag Holland te maken met veranderende agrarische mogelijkheden vanwege stikstof, veenproblematiek en vernatting. Economisch gezien kunnen toerisme en recreatie een deel van de oplossing zijn voor deze afnemende economische mogelijkheden van bestaande vormen van intensieve agrarische activiteiten. Tot slot levert de sector een belangrijke bijdrage aan het voorzieningenniveau.

6.2.3 Recreatieparadox

Het landschap en de recreatieve infrastructuur vormen een belangrijke basis van het toeristisch-recreatieve product van Laag Holland. Een basis voor inwoners om in eigen omgeving te kunnen recreëren en voor bezoekers om het gebied te ontdekken. Omdat recreatie bijdraagt aan gezondheid en welzijn, dragen recreatieve structuren die recreatie faciliteren daar dus ook aan bij. In Laag Holland vormt het landschap bovendien een

belangrijk onderdeel van de identiteit en van het verhaal van het gebied. Het landschap en de recreatieve infrastructuur zijn daarmee een belangrijk onderdeel van het bestaansrecht van de toeristisch-recreatieve sector. Zoals blijkt uit de vorige paragraaf, gaat er in deze sector behoorlijk wat geld om en is de verwachting dat toerisme en recreatie ook de komende jaren weer verder gaan groeien waardoor de sector verder in belang zal toenemen.

Ondanks het maatschappelijk belang van recreatie en het economisch belang van publieke toeristisch-recreatieve voorzieningen, is er onvoldoende geld voor de benodigde investeringen voor het opvangen van de verwachte groei. Daarnaast, en wellicht nog wel belangrijker, is er – buiten de gebieden van de recreatieschappen – onvoldoende geld voor het beheer, het in stand houden van de bestaande recreatieve structuur. Deze tegenstelling noemen we de recreatieparadox.

Bevolkingsgroei en andere trends illustreren de noodzaak voor investeringen in recreatieve infrastructuur en voorzieningen. Het ziet er vooralsnog niet naar uit dat de middelen voor investeringen in en het beheer van

CLOSED FOR MAINTENANCE, OPEN FOR VOLUNTOURISM

<https://www.visitfaroeislands.com/closed/why-were-closing-again/>

6 Zie www.supportfornature.nl/

Bijdrage voor een investering (incidenteel) of beheer (structureel)?

Over het algemeen geldt: hoe meer 'verplicht' een bijdrage is (bijvoorbeeld parkeergeld of entree), hoe beter het voor beheer en onderhoud kan worden ingezet. Meer vrijwillige bijdragen (legaten, crowdfunding) zijn kansrijker als het gaat om een nieuw project waar gezamenlijk de schouders onder gezet moeten worden.

Extra inkomsten door bedrijfsmatige aanpak

TBO's en eigenaren van monumenten, erfgoed en andere bouwwerken in het gebied kunnen extra financiering halen uit de exploitatie van de gebouwen, b.v. horeca, verblijf en diensten aan de zakelijke markt. Denk aan verkoop van (streek-)producten, museale diensten (al dan niet in bezoekerscentra), het faciliteren van vergaderzalen met catering en rondleidingen. Dit gebeurt al op grote schaal in Nederland. De groeimogelijkheden hiervoor moeten niet worden overschat..

Een ander voorbeeld zijn inkomsten uit parkeergelden. Vanaf 2020 heeft Natuurmonumenten betaald parkeren ingevoerd bij o.a. Kasteel Hackfort (Gelderland) en de Haarzuilens (Utrecht). Natuurmonumenten gebruikt het parkeergeld voor het onderhoud van fiets- en wandelpaden, routemarkering en bankjes. Leden van Natuurmonumenten hoeven niet te betalen: zij dragen immers al bij aan het beheer. Volgens Natuurmonumenten is 40-60% van de bezoekers aan de natuurgebieden geen lid, maar maakt wel gebruik van de voorzieningen. Zo wil Natuurmonumenten de bijdragen tussen leden en niet-leden gelijker trekken. Toch ligt het innen van parkeergelden ook gevoelig. Staatsbosbeheer wil bijvoorbeeld vooralsnog geen parkeergeld vragen bij de entree van gebieden in hun eigendom.

Beperkingen voor recreatieschappen aan zelfexploitatie

In het voorgaande kader wordt de mogelijkheid belicht van het creëren van extra inkomsten via bijvoorbeeld het zelf bedrijfsmatig exploiteren van een horecagelegenheid. Maar een recreatieschap is een publiekrechtelijke rechtspersoon. De Mededingingwet (en eerder de tijdelijk wet Markt en Overheid) stelt grenzen aan het optreden van een overheid als marktpartij.

Om dat te 'omzeilen' kan een vennootschap worden opgezet – zie bijvoorbeeld Leisurelands – die op afstand wordt geplaatst en meer vrijheid heeft. De vraag is overigens wel of in een dergelijk kader de publieke belangen wel in voldoende mate zijn gewaarborgd. Ook kan het niet de bedoeling zijn dat de overheid op die manier een private partij een gebiedsmonopolie verschaft. Er zijn dus de nodige kanttekeningen te plaatsen bij deze 'oplossing'.

recreatieve infrastructuur die groei zullen bijbenen. De verwachting is dan ook dat de geconstateerde recreatieparadox de komende jaren nijpender wordt.

De recreatieparadox: Het maatschappelijk en economisch belang van recreatie is evident, maar toch zijn er onvoldoende middelen voor uitbreidingsinvesteringen en voor beheer!

6.3 Mogelijkheden voor verwerven van extra middelen

We concludeerden dat met name het tekort aan middelen voor recreatieve infrastructuur en beheer daarvan nijpend is. In dit hoofdstuk gaan we op zoek naar mechanismen die kunnen bijdragen aan structurele oplossingen voor het beheervraagstuk.

De grote stromen verblijfstoeristen en dagbezoekers in en rondom Laag Holland bieden, aangevuld met de eigen bevolking, potentie voor het genereren van extra middelen voor investeringen in het beheer van land- schap, recreatieve structuren en voorzieningen. Grofweg zijn er moge- lijkheden voor een extra bijdrage van recreanten, van bedrijven en van overheden.

Kwalitatief goede recreatievoorzieningen en handhaving nodig

Als de recreatiemogelijkheden onvoldoende meegroeien met de vraag/de maatschappelijke behoefte, merken gebiedsbeheerders, boeren en gemeenten dat mensen steeds meer hun eigen gang gaan en boerenland en/of natuur betreden, waar dat niet de bedoeling is. Dat leidt (soms) tot schade aan natuur (flora en fauna) en landschap, zet de agrarische bedrijfsvoering onder druk en zorgt hier en daar ook voor zwerfafval. Voldoende gebieden met passende voorzieningen voor meer intensieve recreatie voorkómen een deel van dit gedrag. In dergelijke gebieden is ook enige handhaving mogelijk, al zijn de daarvoor beschikbare budgetten uitermate krap. Handhaving met BOA's is hoe dan ook een belangrijk sluitstuk van een goed gebiedsbeheer, een vraagstuk dat met de verwachte bevolkingsgroei ongetwijfeld belangrijker wordt. In het verspreide landelijk gebied is handhaving welhaast een illusie: middelen en capaciteit hiervoor ontbreken.

6.3.1 Mogelijkheden voor extra bijdrage recreanten

Uit voorbeelden elders in het land blijkt dat recreanten best financieel willen bijdragen aan recreatieve voorzieningen. We moeten ze hiertoe wel de kans geven, en in veel gevallen moeten we ook goed kijken wat we de recreant dan bieden. Mogelijkheden die bezoekers de kans geven om financieel bij te dragen aan de recreatieve voorzieningen zijn:

- **Kaartverkoop of entreeheffing**, zoals dat bijvoorbeeld gebeurt op de Hoge Veluwe (zie voorbeeld in 3.5), de Waterleidingduinen en in het Noordhollands Duinreservaat. Het lastige is dat deze gebieden niet vergelijkbaar zijn met Laag Holland omdat het in die voorbeelden om min of meer afgeschermd gebied gaat. Bovendien is het vanuit maatschap- pelijk oogpunt niet wenselijk om alle recreatievoorzieningen in Laag Hol- land uitsluitend toegankelijk te maken voor betalende bezoekers.
- **(Meer) betaald parkeren**. Voor een aantal terreinen is dit al een belangri- jke inkomstenbron en dit middel kan worden ingezet om meer inkomsten te genereren. Met marketing en informatievoorziening kunnen mensen naar de juiste plek geleid worden. Daarover in H7 meer. Ook kan bijvoorbeeld op een plek waar normaal geen sprake is van betaald parkeren, betaald parkeren worden ingevoerd tijdens een evenement of andere tijdelijke activiteit om zo extra inkomsten te genereren. In recreatiegebied 't Twiske is betaald parkeren inmiddels goed voor € 0,45 miljoen aan inkomsten na aftrek van de kosten. Die € 0,45 miljoen is goed voor ongeveer 8% van de beheerkosten. Een nuttige aanvullende inkomstenbron dus. In het piekjaar was het onder invloed van corona zelfs € 0,6 miljoen.
- **Vignetten voor specifieke gebruikers en faciliteiten**, dit gebeurt bijvoor- beeld op de Utrechtse Heuvelrug succesvol door middel van een moun- tainbikevignet en een ruitervignet (zie voorbeeld in 3.5). Dit is echter alleen een oplossing voor specifieke faciliteiten voor bepaalde doelgroepen. Wandelaars zijn minder bereid te betalen dan ruiters of MTB-ers. Samen- werking met de doelgroep zelf is nodig om een vignet tot een succes te maken. De faciliteiten waartoe het vignet toegang geeft, moeten van voldoende kwaliteit zijn. Achterstallig onderhoud moet eerst weggewerkt

worden.

- **Vrijwilligers inschakelen voor uitvoeren van onderhoudsmaatregelen** of als toeristisch-recreatieve activiteit. Voor wat betreft dat laatste zien we dat bezoekers steeds vaker een bijdrage willen leveren aan het onderhoud van het gebied. De Faeröer eilanden gingen een tijdje geleden een heel weekend dicht voor toeristen, behalve voor 100 gelukkige vrijwilligers die bereid waren mee te helpen met onderhoudsklussen. In ruil voor de geboden hulp kregen vrijwilligers het gehele weekend onderdak en eten, met op zondag een feestelijk afsluitingsmaal met locals en medevrijwilligers.

Toeristenbelasting voor dagrecreatie, hoe zit dat?

Toeristenbelasting is bij de meeste bezoekers wel bekend. Een gemeente mag volgens de Gemeentewet toeristenbelasting heffen over verblijf van personen die niet woonachtig zijn in de betreffende gemeente. Aanbieders mogen deze belasting doorberekenen aan de gasten. Vormen en tarieven van toeristenbelasting verschillen per gemeente. In Den Haag, Haarlem, Rotterdam en Amsterdam wordt sinds kort ook toeristenbelasting berekend over vakantieverhuur via Airbnb en waarvan de inning automatisch via het Airbnb-platform loopt. Toeristenbelasting is geen doelheffing en dus komen inkomsten in de algemene gemeentekas terecht. Sommige gemeenten romen een percentage af om een doelgericht fonds te vullen. Zo stopt de gemeente Wijdmeren 10% van de forensen- en toeristenbelasting in Reserve Recreatie & Toerisme, waarmee zij investeren in o.a. onderhoud van recreatieve paden. Veel drukke gebieden of attracties ontvangen met name dagrecreanten, denk aan de Zaanse Schans, Giethoorn en de Keukenhof. We zien steeds vaker dat hierop ook belasting wordt geheven. Op basis van de Gemeentewet (artikel 229c) mag een gemeente gemakkelijksheidsretributie heffen om kosten te dekken van voorzieningen die zijn getroffen voor grote groepen bezoekers. De belasting op vermaak is niet nieuw en is in opkomst in steeds meer gemeenten. De gemeente Zaanstad heft bijvoorbeeld gemakkelijksheidsretributie in een afgebakend gebied rondom de Zaanse Schans. Alle betaalde activiteiten die beginnen in het gebied vallen onder de heffing. Het tarief bedroeg in 2021 € 0,25 per bezoeker, per activiteit. Deze belasting mag worden verhaald op de bezoeker, bijvoorbeeld door het verhogen van de entreprijs. De belastingplichtige moet zelf per tijdsvak (kwartaal) aangifte doen. Omdat gemakkelijksheidsretributie geheven wordt door gemeenten, is het lastig om direct te heffen voor kosten voor beheer van een gemeentegrensoverschrijdend gebied. Wellicht kan in samenspraak een verdelingsleutel worden afgesproken, waarbij een bijdrage naar een gebiedsfonds gaat. Gemakkelijksheid is een breed begrip en activiteiten die onder deze regeling vallen worden in brede zin omschreven in de gemeentewet. Naar voorbeeld van de Zaanse Schans zou dit wel toepast kunnen worden op bijvoorbeeld rondleidingen, bootverhuur, musea en andere vormen van vermaak. De gemeente die deze belasting heft, mag geen winst maken op een heffing.

Ook blijken mensen bereid bij te dragen aan vernieuwing of ontwikkeling, bijvoorbeeld aan mountainbikepaden, speelvoorzieningen, bankjes en dergelijke.

- **Bijdragen van deelnemers van activiteiten en (sport)evenementen.** Voor veel terreinbeheerders is de organisatie van excursies al een belangrijke bron van inkomsten. Daarnaast kan via S(up)port for Nature ook een bijdrage gevraagd worden van deelnemers van (door anderen) georganiseerde sportevenementen 6. Daarnaast is S(up)port for Nature ook een natuurzorgsysteem gericht op het voorkomen van schade aan de bodem en de natuur, het voorkomen van overlast voor bezoekers en omwonenden en het bevorderen van de veiligheid van het evenementen.
- **Gebiedsapp met verzoek om vrijwillige bijdrage voor beheer.** Bezoekers

Grotere rol voor boeren in het beheer

Naast het genereren van extra inkomsten kan ook gekeken worden naar manieren om de kosten van beheer te drukken. Een denklijn die daarbij regelmatig de revue passeert is om meer te doen via agrarisch beheer. Dat kan goedkoper zijn, omdat het voor de boer een nevenactiviteit is en er toch al op en aan het land moet worden gewerkt. Tegelijk zorgt het voor boeren voor extra inkomsten. Kansrijk is daarbij ook het realiseren van meer boerenlandpaden zodat de routestructuren fijnmaziger worden. Echter, de groei van het aantal inwoners en – post-corona – ook weer de aanwezigheid van bezoekers zijn van een dusdanige omvang dat zeker in de nabijheid van de grotere steden een tamelijk robuuste inrichting noodzakelijk is. Dat leent zich minder voor agrarisch beheer. Ook heeft de agrarische sector al te maken met een grote druk op het areaal door claims voor verstedelijking, energie en infrastructuur, wat de bereidheid om mee te werken aan paden over boerenland wellicht vermindert. Het kan dus een nuttige aanvulling vormen maar niet dé oplossing voor versteviging van de recreatieve infrastructuur, inhoudelijk/ruimtelijk noch financieel.

Een interessante dubbelslag is mogelijk door meer fijnmazige toegankelijkheid over boerenland te combineren met een ruimere beheervergoeding voor boeren. Dat voegt een meer informele toegankelijkheid – struinen in cultuurlandschap – toe aan het palet aan recreatiemogelijkheden tegen bescheiden kosten voor overheden en genereert extra inkomsten voor boeren. In het relatief natte Laag Holland vergt dat soms ook eenvoudige voorzieningen om slootjes te kunnen oversteken ('plank'/trekpondje/polsstok).

Daarbij wordt opgemerkt dat een dergelijke ontwikkeling wordt bemoeilijkt door de toenemende juridische druk en discussies over aansprakelijkheid, die beheerders en dus ook agrariërs dwingt richting meer robuuste inrichting, het vastleggen van periodieke keuringen en gestructureerd onderhoud.

ontvangen dan een bericht als zij het gebied binnenkomen. In de praktijk is dit lastig, met name vanwege privacy. Een alternatief is om met QR codes en informatiemateriaal de mogelijkheid voor een vrijwillige bijdrage breed onder de aandacht te brengen. Het is wel onzeker wat dit concreet oplevert (welk percentage van de bezoekers doet daadwerkelijk een vrijwillige bijdrage en om hoeveel geld gaat het dan).

- **Giften, legaten, crowdfunding etc.** Deze zijn op dit moment al een belangrijke bron van inkomsten voor TBO's. Er zijn kansen om dit verder uit te breiden, waarbij het van belang is dat mensen zich verbonden voelen met het gebied en dat ze bij voorkeur bijdragen aan een concrete activiteit of ingreep zodat meteen duidelijk is waar het geld naartoe gaat. De ANBI-status, waarmee giften fiscaal aantrekkelijk worden voor ondernemers en particulieren, helpt daarbij. Diverse TBO's en bijvoorbeeld ook de Agrarische Natuurvereniging Water, Land & Dijken hebben zo'n status. Staatsbosbeheer heeft zelfs een afzonderlijke stichting, Buitenfonds, opgericht, om ook van dergelijke geldstromen te kunnen profiteren.

- **Goede doelen loterijen** Dit is weliswaar geen directe stroom vanuit recreanten, maar een deel van hun verkoop van loten wordt wel ontleend aan hun bijdrage aan goede doelen, waaronder ook aan natuur en landschap. Vooral de ambitieuze en grootschalige projecten blijken hiervoor interessant. Een bekend voorbeeld is de bijdrage van de Postcodeloterij aan de eerste fase van de Markerwadden.

6.3.2 Mogelijkheden voor extra bijdrage bedrijven

Als landschap een belangrijke basis is voor het bestaansrecht van de sector, en er in de sector veel geld omgaat, is het dan niet logisch dat toeristisch-recreatieve bedrijven meebetalen aan het behoud van het landschap en van de recreatieve voorzieningen? Het klinkt logisch, maar in de praktijk is het mede-financieren van landschapsbeheer vanuit toeristisch-recreatieve bedrijvigheid weerbarstige materie. De zorg voor het landschap wordt door veel ondernemers primair gezien als een kerntaak van de overheid. Enkele voorbeelden van hoe ondernemers wél kunnen bijdragen:

- **Meer verdienen modellen in groen** met huur/pacht of zelf uitbaten door

gebiedsbeheerder. Hierbij valt te denken aan bijvoorbeeld horeca, leisure, verblijfsrecreatie, evenementen (incidenteel) of landbouw. In Laag Holland maken veel gebieden echter onderdeel uit van Natura2000 of het Natuurnetwerk Nederland, het toevoegen van activiteiten mag de natuur niet schaden. De natuurstatus maakt ontwikkelingen ook planologisch gezien uitdagend. Dat is gelijk ook kanttekening hierbij: dit vergt een lange adem en is geen oplossing die al op wat kortere termijn helpt.

- **Vrijwillige CO2-compensatie.** Grote, energie-intensieve bedrijven vallen onder het Europese Emissie Handelssysteem (ETS in het Engels) voor CO2-rechten. Kleinere bedrijven – en daar zijn er heel veel van in de MRA – niet. In toenemende mate zijn bedrijven in het kader van maatschappelijk verantwoord ondernemen en/of in het kader van hun (toekomstige) jaarverslagverplichtingen geïnteresseerd in het compenseren van hun CO2-uitstoot. Er is een markt van intermediairs ontstaan die bedrijven daarbij helpen. Vaak gaat het daarbij om het stimuleren van bosaanplant in het buitenland. Maar vermoedelijk is de betrokkenheid en (betalings) bereidheid groter, als de mogelijkheid wordt gecreëerd bij te dragen aan regionale/lokale groen-ambities. Op heel lange termijn – als de economie volledig 'carbonneutraal' is geworden – zou deze geldstroom vervallen, maar voorlopig is het nog niet zo ver. De MRA zou in samenwerking met private partijen een dergelijk programma kunnen opzetten.

- **Streekproducten en arrangementen met 'Laag Holland'-afdracht**, op de Utrechtse Heuvelrug is bijvoorbeeld een streekproductenlijn in ontwikkeling, met kaas, bier, schapenwol, veldboeketten en meer. Een klein deel van de aankoopprijs komt ten goede aan het gebied. Overigens zitten er aan deze oplossing ook weer de nodige haken en ogen. Op de Heuvelrug is het Nationaal Park de partij waaraan de afdracht plaatsvindt, maar in Laag Holland zijn er veel verschillende partijen. Ook de administratieve lasten kunnen een drempel zijn: er is een zekere schaalgrootte nodig, wil het financieel interessant worden.

- **Sponsoring en giften** vanuit bedrijven, bijvoorbeeld naar het voorbeeld van Nationaal Park de Alde Feanen (zie voorbeeld 3.5). Nationaal Park De Alde Feanen experimenteert bovendien met een groene factuur waarbij 2% van de omzet door recreatiebedrijven wordt afgedragen aan het gebied. In het verlengde hiervan liggen (relatief laagdrempelige) partnerschapspro-

gramma's zoals landschapsabbonnementen met bijvoorbeeld bronzen, zilveren en gouden 'lidmaatschappen' voor bijdragen aan landschapsbeheer met fysieke en digitale 'plakkaten' en oplopende tegenprestaties.

- **De introductie van een 'Laag Holland'-keurmerk:** jaarlijkse bijdrage van toeristisch-recreatieve bedrijven in ruil voor 'bord op deur/website/etc'. Om dit lucratief te laten zijn, moet het al snel gaan om een bijdrage in een orde-grootte van € 1.000 per jaar. Het is onzeker of en wanneer ondernemers bereid zijn om dit te betalen: er moet ook direct profijt duidelijk zijn. Bovendien zitten er ook kosten aan zo'n systeem. De schaalgrootte moet daarom groot genoeg zijn, om geld over te houden voor het gebied. Daarnaast loop je de kans op 'free riders' als je het te duur maakt, en levert het juist niks op als het te goedkoop is.
- **Samenwerking voor het ontwikkelen van arrangementen.** Voorbeeld is de Laag Holland Trail, een actief en compleet verzorgd arrangement met overnachtingen in verschillende accommodaties.

Voorwaarde bij dit type inkomsten is dat er sterke samenwerking nodig is om de waarde van het gebied te gelde te maken (zie ook H7). Er moet een sterke identiteit zijn, en een goed merk. Dit draagt eraan bij dat ondernemers het gebied een warm hart toedragen, dat zij zich bewust zijn van het belang van het landschap en de recreatieve voorzieningen voor hun onderneming en activiteiten.

"Het is al lastig om ondernemers zo ver te krijgen dat ze een bijdrage leveren aan de gebiedsmarketing, laat staan aan het gebiedsbeheer."
(uit: interview voor dit onderzoek)

6.3.3 Mogelijkheden voor extra bijdrage overheden

Overheden zijn op dit moment de belangrijkste bron van middelen voor het landschap en recreatieve infrastructuur. Vanwege het publieke karakter ligt een rol van overheden ook voor de hand. Mogelijkheden om extra bijdragen van overheden te realiseren, zijn:

- **Inzet van extra (tijdelijke) middelen** van het Rijk voor stikstof en veenweide. Het nieuwe Provinciaal Programma Landelijk Gebied (PPLG) is

hiervoor een kans, een kans die Noord-Holland inmiddels heeft omarmd.

- **Extra bijdrage van provincie en gemeenten zelf.** Maar dit is een politieke keuze en er zijn weinig 'knoppen' om aan te draaien.
- **Verevening vanuit woningbouw.** Er komen tot 2050 circa 325.000 woningen bij in de MRA en het lijkt kansrijk om de groenstructuur hiervan mee te laten profiteren door een deel van de marge af te romen en in groene inrichting rondom nieuwe wijken te investeren. Verevening of kostenverhaal vanuit gebiedsontwikkeling – o.a. woningbouw, kantoren, bedrijventerreinen – is staande praktijk in Nederland. Onder de Wro (Wet op de ruimtelijke ordening) gebeurt dat privaatrechtelijk anterior of via publiekrechtelijk kostenverhaal. Het aldus financieren van buurtgroen, plantsoen of buurtpark en van de aansluiting op recreatieve wandel- en fietsinfrastructuur is gebruikelijk. De Omgevingswet biedt een interessant haakje om ook groen op enige afstand (dus voor voorzieningen met een betekenis die de gebiedsontwikkeling overstijgt) op deze manier (mede) te financieren. In de praktijk zitten hier wel nog steeds de nodige haken en ogen aan. Kanttekening is daarnaast dat dit een incidentele oplossing is voor een structureel probleem. En dan is er nog de mismatch tussen stenen en landschap: gaan we extra rood toevoegen om groen te financieren?
- **Verevening vanuit toeristische bedrijven.** Bijvoorbeeld door bij nieuwvestiging of uitbreiding van toeristisch-recreatieve bedrijvigheid een bijdrage voor investering/onderhoud van het landschap te vragen (anterior of via kostenverhaal). In de provincie Zeeland zijn er meerdere gemeenten die hiermee werken. De kanttekeningen hierbij zijn hetzelfde als die voor verevening vanuit woningbouw: voor een incidentele investering is dit een oplossing, maar niet voor de structurele beheeropgave.
- **Toeristenbelasting gericht inzetten.** De meeste gemeenten heffen toeristenbelasting. In 2020 werd in Laag Holland zo'n € 6,3 miljoen aan toeristenbelasting geïnd en in Amsterdam tussen de € 100-200 miljoen. Dat de toeristenbelasting geen doelheffing is, is ondernemers-(organisaties) een doorn in het oog. Het valt namelijk onder het (generiek) budgetrecht van de gemeenteraad. Toch zijn er gemeenten die afspraken hebben gemaakt over het inzetten van (een deel van) de toeristenbelasting voor toeristische doeleinden. Daarnaast kan er bijvoorbeeld regionaal een verhoging worden afgesproken die hiervoor wordt ingezet.

- **Dagtoeristenbelasting heffen.** Dit heet ook wel gemakelijkheidsretributie en is een manier om dagtoeristen bij te laten dragen aan het beheer en onderhoud van de recreatievoorzieningen waar zij gebruik van maken. Meer hierover in kader.

Ook buitenlandse voorbeelden – zie bijvoorbeeld publicaties van Helen Toxopeus in het kader van het EU-project ‘Naturvation’ – kunnen inspirerend werken, al is ook daar geen sprake van een ‘gouden ei’ en zijn er altijd verschillen in (wettelijke) kaders en context.

6.3.4 Kansrijke mogelijkheden, maar er blijft een grote financiële rol voor overheden

In de voorafgaande passages zijn suggesties gedaan voor het vergroten van de inkomsten voor gebiedsbeheerders via bijdragen van recreanten of bedrijven of het vergroten van de mogelijkheden voor bijdragen vanuit de overheid. Het meest kansrijk voor de korte termijn zijn acties die weinig coördinatie vragen in de uitvoering, en daardoor lage uitvoeringskosten hebben. Wij denken dan aan:

- Meer betaald parkeren
- Vignetten voor specifieke gebruikers en faciliteiten (bijv. skaters)
- Bijdragen van deelnemers van activiteiten en (sport)evenementen
- Het inzetten op vergroten van de giften en legaten
- Goede doelen loterijen benaderen met prestigieuze nieuwe projecten in Laag Holland
- Bijdragen van deelnemers van activiteiten en (sport)evenementen
- Meer verdienmodellen in het groen (al vergt dat vanwege de planologische complicaties wel een lange adem)

Voor de middellange tot lange termijn adviseren wij om in ieder geval onderstaande mogelijkheden verder te onderzoeken:

- Vermakelijkheidsretributie
- Vrijwillige CO2-compensatie
- Streekproducten uitbreiden en hiermee directe en indirecte inkomsten voor het gebied genereren

- Hoe beheer van het landschap en recreatieve benutting onderdeel kunnen worden van een duurzame agrarische bedrijfsvoering (zowel economisch, sociaal als ecologisch). Hierbij is koppeling aan GLB en vergroening denkbaar.

Maar welke aanvullende opties ook worden benut, het laat onverlet dat er een belangrijke financiële rol voor de overheden is en blijft in de investeringen in en het beheer van het recreatief netwerk. De recreatieve basisinfrastructuur wordt door zowel bewoners als ondernemers gezien als onderdeel van de kerntaken van de lokale overheid.

6.3.5 Inspirerende voorbeelden

Nationaal Park Hoge Veluwe

Het Nationaal Park Hoge Veluwe is een uniek natuurgebied in de provincie Gelderland. Het National Park is het grootste actief beheerde particuliere landschapspark van Nederland. Het park voert vanaf 1935 een zelfstandige exploitatie. Uit het Meerjarenplan Fondsenwerving 2021-2025 van de Stichting Hoge Veluwe Fonds blijkt dat 8% van de inkomsten afkomstig is uit natuurbeheersubsidies, zoals SNL. De overige 92% is afkomstig uit entreegeld, horeca, winkel, houtverkoop, erfpacht en schenkingen. Bezoekers betalen in 2022 € 11,30 per volwassene (kinderen 6 t/m 13 jaar €5,65) en eventueel € 8,00 om de auto mee te nemen in het park. Buiten het hek geldt een parkeertarief van € 4,00 per bezoek. Wie daarnaast het Kröller-Möller Museum wil bezoeken, betaalt € 12,00 extra. In het park staan 1800 witte fietsen die binnen het Park gratis mogen worden gebruikt door alle bezoekers.

De stichting kent ook verschillende manieren van fondsenwerving. Bedrijven en particulieren kunnen op verschillende manieren bijdragen, bijvoorbeeld middels een eenmalige schenking, periodieke gift, nalatenschap of partnerschap. Vanaf 2018 wordt er gewerkt met een Vriend van de Hoge Veluwe-systeem. In ruil voor verschillende privileges worden drie pakketten aangeboden: brons (€200-€1000), zilver (€1.000-€2.000) en goud (meer dan €2.000). Van de inkomsten wordt ongeveer 90% ingezet voor beheer van het park, bijvoorbeeld onderhoud van paden, routemarkeringen en de bezoekerscentra.

	'Stypje' €500 p.j.	'Oparbeldzje' va €2.000 p.j.
Gebruik beeldmerk en logo Nationaal Park De Alde Feanen	X	X
Vermelding op www.np-aldefeanen.nl	X	X
Vermelding in nieuwsbrief	X	X
Vermelding social media (Facebook, Twitter en Instagram)	X	X
Uitnodiging twee netwerkbijeenkomsten	X	X
Toegang tot beeldbank De Alde Feanen	X	X
Opstellen en versturen van een persbericht over samenwerking		X
Beschikking tot rondvaartboot Blaustims (2x per jaar)		X
Mogelijkheid voorsprektijd tijdens netwerkbijeenkomsten		X
Deelname Alde Feanen Challenge (max 3 teams)		X

Nationaal Park De Alde Feanen

Nationaal Park De Alde Feanen dekt jaarlijks een deel van de begroting met behulp van fondsen en sponsors. Rabobank is de grootste sponsor, vanuit het Stimuleringsfonds krijgt het NP € 10.000 per jaar. Daarnaast heeft het park zo'n 12 MKB-bedrijven als sponsor of partner, die jaarlijks gezamenlijk zo'n € 20.000 bijdragen. Het grootste deel is geen recreatieondernemer, maar voelt zich simpelweg verbonden met het gebied en wil daar iets voor terug doen. Ook laten zij hiermee zien maatschappelijk betrokken te zijn. Het NP heeft hier partnerschapspakketten voor ontwikkeld (zie afbeelding). Jaarlijks verzorgen zij een leuk uitje voor deze ondernemers, waarbij zij ook introducees mogen meenemen, en bijvoorbeeld een 'challenge' voor medewerkers. Tot slot heeft het NP nog zo'n 60-70 private donateurs. Het gaat hierbij om particulieren die het gebied een warm hart toedragen. Alhoewel het om kleine bedragen gaat, helpt het aanbieden van de mogelijkheid om donateur te worden ook om inwoners bij het gebied te betrekken.

Cinque Terre Card

Cinque Terre is een gebied aan de Ligurische Zee in het noordwesten van Italië, iets ten zuiden van Genua. Het gebied bestaat uit vijf schilderachtige dorpen ("cinque terre"), onderling verbonden door een treinrails en wandelroutes langs de steile kust en dwars door de wijngaarden. Het gebied is aangewezen als UNESCO Werelderfgoed. Het gebied kent enorme bezoekersaantallen. Zowel een gedeelte van de zee als de landnatuur heeft een beschermde status. Als bijdrage aan de hoge kosten van natuurbescherming en het onderhoud van onder andere wandelroutes, zijn bezoekers aan het gebied verplicht om de Cinque Terre Card aan te schaffen. Naast toegang tot de routes, is de kaart ook geldig voor andere kleine handigheden, zoals gratis toiletgebruik op de stations.

Bezoekers aan de dorpen hoeven geen kaart te kopen, maar zodra je adembenemende routes door de bergen en wijngaarden wil betreden, moet je een Cinque Terre Card kopen van ongeveer € 7,50 per persoon per dag. Ook hier zijn er geen poortjes aan het begin de routes. In theorie kan men zonder bijdrage de routes betreden. Maar in de promotie van de kaart wordt het natuurbehoud en onderhoud van de routes sterk aangezet. De drempel om een kaart te kopen wordt ook verlaagd door een speciale combikaart aan te bieden inclusief vrij gebruik van de trein en shuttlebus, inclusief de buiten het gebied gelegen "opstappunten" Levanto en La Spezia. Door zo'n tweede incentive aan de kaart te hangen (namelijk all-in treingebruik, inclusief van en naar het park) wordt de bezoeker nog meer aangemoedigd bij te dragen. Ontzorgen van bezoeker en geldstroom in één.

Landgoed Den Treek-Henschoten

Landgoed Den Treek Henschoten ligt in de provincie Utrecht. Het landgoed ontvangt subsidies voor het onderhoud van wandelpaden en fietspaden, maar vraagt een bijdrage voor MTB-routes in de vorm van een vignet (dag: € 5,00, kwartaal: € 10,00) en bijdrage voor ruiterpaden (variërend van € 10,00 per dag tot € 100,00 per jaar). Het landgoed heeft themawandelingen ontwikkeld met financiële steun van de ANWB en de Heuvelrug Erfgoed Pas. De natuur wordt actief beheerd door middel van een schaapskooi en hersteld waar nodig. Denk hierbij aan vernatting, plaggen en het aanleggen van nieuwe natuurterreinen met de juiste omstandigheden voor zeldzame (moeras)planten.

Buitenleven Vakanties

Een bijzondere manier van exploitatie van bouwwerken wordt toegepast door het samenwerkingsverband van Staatsbosbeheer, Landschappen NL en Natuurmonumenten: Buitenleven Vakanties. Oude boswachtershuisjes, landhuizen, molens en kastelen worden verhuurd aan rustzoekers en natuurliefhebbers en de opbrengsten dragen vervolgens bij aan natuurbeheer. De unieke locatie draagt bij aan de beleving en waardering van het gebied en een relatief hoge prijs levert opbrengsten op voor beheer, onderhoud en voorzieningen.

7

BESTEMMINGSONTWIKKELING, -MANAGEMENT EN MARKETING

Zowel de huidige situatie als de optimalisatie van het recreatief netwerk vragen om een intensieve samenwerking van gebiedspartijen, waarbij in het belang van het gebied gehandeld wordt. In dit hoofdstuk beschrijven wij de organisatorische randvoorwaarden voor succesvolle doorontwikkeling van het recreatief netwerk.

7.1 De bestemming Laag Holland centraal

De optimalisatie van het recreatief netwerk heeft als doel de belevingsmogelijkheden en bereikbaarheid van Laag Holland te verbeteren. Dat is naast een fysiek vraagstuk, ook een organisatorisch vraagstuk. De belangrijkste organisatorische opgaven zijn:

- Versterken van de identiteit van het gebied.
- Doorbreken van de recreatieparadox: voldoende middelen voor beheer en ontwikkeling genereren.
- Integreren van verschillende beleidsprocessen en doelen (landbouw, recreatie, natuur, klimaat).

Samengesteld product vraagt om organisatie op gebiedsniveau

Samenwerking is essentieel voor succesvol(le) bestemmingsmanagement, -marketing en -ontwikkeling. Dit komt doordat:

- De recreatieve beleving een samengestelde beleving is, verschillende partij maken samen de recreatieve beleving: de boer en natuurbeheerder voor het landschap, de vrijwilligers die het erfgoed in stand houden, de verhuurder van de kano, het recreatieschap voor het fietspad en de routes, de musea, de attracties, de horeca, de winkeliers, de streekproducten, de marketingorganisatie voor inspiratie en informatie.
- Toeristen en recreanten geen gemeentegrenzen kennen en geen onder-

Figuur 1 Bestemmingsdriehoek

scheid zien tussen verschillende terreinbeherende organisaties.

Een sterke toeristisch-recreatieve bestemming vraagt dus om intensievere en gestructureerde samenwerking tussen verschillende partijen (publiek, privaat, ngo's) binnen Laag Holland.

We gebruiken de drie onderdelen van de "bestemmingsdriehoek" (zie figuur 1) om te laten zien welke kansen een nieuwe en sterkere organisatorische aanpak biedt voor Laag Holland.

7.1.1 Bestemmingsmanagement

Wat is bestemmingsmanagement?

Regie op het functioneren van een toeristisch-recreatieve bestemming op basis van analyse, samenwerking en een gezamenlijke visie noemen we bestemmingsmanagement. Bestemmingsmanagement wordt ook wel de 'software' van het gebied genoemd: organisatie en regie op gebiedsniveau maken optimale benutting van het gebied mogelijk. Aangezien er veel par-

tijen betrokken zijn bij recreatie en toerisme, is regie nodig om de uitdagingen gezamenlijk aan te pakken.

Wat bestemmingsmanagement voor het recreatief netwerk kan betekenen is:

- a. De (georganiseerde) bezoekers naar de juiste plekken leiden via marketing en afspraken met aanbieders. Zo wordt bijgedragen aan spreiding en aan het accommoderen van de juiste bezoeker op de juiste plek;
- b. Het doorbreken van de recreatieparadox. Het (op gecoördineerde wijze) genereren van inkomsten uit recreatie en toerisme: parkeergeld, (dag-)toeristenbelasting, bijdragen uit deelnemers van sportevenementen, vignetten, etc.
- c. Het managen en bewaken van de kwaliteit van een sterk gebiedslogo of (keur)merk voor Laag Holland, bruikbaar voor zowel streekproducten als toeristisch-recreatieve belevingen.

1 Patrick Polie, Destinatie X, 2021, concept

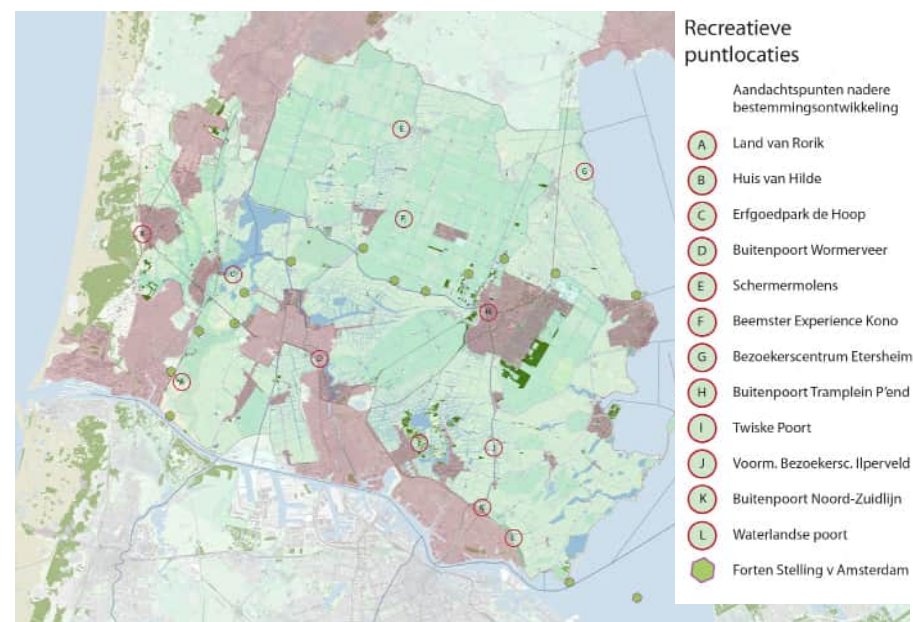
VeluweAlliantie

De VeluweAlliantie is een netwerksamenwerking, o.a. gericht op management van de bestemming Veluwe. Ongeveer 40 partijen verbonden aan de Veluwe hebben (vrijwillig) een samenwerkings-overeenkomst getekend en delen de gezamenlijke ambitie van de VeluweAgenda. Deze alliantie bestaat uit enkele gemeenten, provincie Gelderland, KHN, natuurbeheerders, IVN, Recron, LTO en verschillende bestaande Veluwse overlegkoepels. De VeluweAlliantie werkt volgens een vastgesteld uitvoeringsprogramma zodat plannen en ambities ook op lange termijn kunnen worden uitgevoerd. Een gekozen VeluweBoard (met onafhankelijke voorzitter) is opdrachtgever van het Veluweteam, waarin onder andere een programmamanager, strategen en een communicatieadviseur zitten, aangevuld met projectleiders voor specifieke opgaven zoals laadpalen, duurzame mobiliteit en Vitale Vakantieparken.

In de huidige situatie heeft Laag Holland geen bestemmingsmanagement. Bureau Toerisme Laag Holland (BTLH) heeft weliswaar een coördinerende rol, maar die richt zich niet op bovengenoemde activiteiten. Er zijn bovendien diverse organisaties (verschillende lokale en deelregionale marketingorganisaties en VVV's) die zich hier ook deels op richten. In het rapport (S)Laag Samen van Destinatie X uit 2021 is geadviseerd om hier meer coördinatie in aan te brengen door vanuit verschillende gebiedsbeheerders marketingopdrachten te verstrekken aan BTLH. Dat heeft ondergeleid tot opdrachten vanuit de recreatieschappen Twiske-Waterland en AUM. De gemeenten zijn eveneens met de aanbevelingen van Destinatie X aan de slag om tot een effectievere invulling te komen.

De VeluweAlliantie (zie kader) is een interessant voorbeeld van een netwerkorganisatie die al enkele jaren gestaag werkt aan de integrale ontwikkeling van de Veluwe op het gebied van natuur en economie. Projecten die van hieruit gezamenlijk opgepakt worden, zijn bijvoorbeeld: zoneringsrecreatie en natuur, vignetten voor MTB en ruiters en duurzame recreatieve bereikbaarheid.

Kaart Aandachtspunten nadere Bestemmingsontwikkeling Laag Holland

7.1.2 Bestemmingsontwikkeling

Wat is bestemmingsontwikkeling?

Bestemmingsontwikkeling richt zich op alle facetten van het toeristisch-recreatieve product ('de hardware'): verblijf, vervoer, omgeving, bezienswaardigheden, activiteiten. De voorgaande paragrafen laten zien dat er raakvlakken zijn tussen bestemmingsmanagement en bestemmingsontwikkeling. Nieuw of aanvullend aanbod voor bezoekers valt ook onder bestemmingsontwikkeling.

Wat bestemmingsontwikkeling voor het recreatief netwerk kan betekenen is:

- a. Productontwikkeling, dit kan de vorm hebben van routes/routenetwerken, activiteiten.
- b. Ontwikkelen van arrangementen waarmee bezoekers verleid worden om langer in het gebied te verblijven, ook eens een wat onbekendere plek te bezoeken en/of meer te besteden.
- c. Meekoppelkansen realiseren: heel concreet bij uitvoeringsprojecten in de regio ervoor zorgen dat het recreatieve belang goed uit de verf komt en kansen voor recreatie worden benut.

De regio qua bestemmingsontwikkeling voor het landelijk gebied in Laag Holland ligt voor een belangrijk deel bij de provincie Noord-Holland. De Provincie heeft een gebiedscommissie Laag Holland ingesteld die mede sturing geeft aan de inzet van provinciale en rijksmiddelen. Gemeenten Hoogheemraadschap en gemeenschappelijke regelingen (de recreatieschappen) richten hun geld en activiteiten ook op het PPLG Laag Holland.

De vrijetijdsector heeft een taak in het moderniseren van het aanbod aan attractieve bestemmingen, arrangementen en verblijfsaccommodaties en het zorgen voor een betere gerichtheid op de gedifferentieerde (consumenten)vraag.

7.1.3 Bestemmingsmarketing

Wat is bestemmingsmarketing?

De aanpak om het gebied te positioneren door middel van verhalen, identiteitsversterking en promotie, noemen we bestemmingsmarketing. Dat is de basis voor promotie en communicatie. Voor een sterk merk is het belangrijk dat iedereen onder dezelfde noemer acteert.

Wat bestemmingsmarketing voor het recreatief netwerk kan betekenen is:

- a. Realiseren van een sterk merk en logo
- b. Betere informatievoorziening naar de consument (spreiden en verleiden)
- c. Aantrekken van de gewenste doelgroepen

7.2 Aanbevelingen organisatie Recreatief Netwerk

7.2.1 Investeer in een regionale netwerk samenwerking

Huidige situatie biedt onvoldoende basis

In Laag Holland zien we dat de coördinerende en trekkende rol wordt ingevuld door Bureau Toerisme Laag Holland, die met het merk Laag Holland gebiedspartijen moet verbinden. Onverlet het goede werk, blijkt daar in de praktijk te weinig slagkracht en capaciteit te zitten voor het managen van een hele regio. Dat valt onder andere te lezen in (S)laag samen en komt naar voren in gesprekken met partijen in de regio. Ook de communicatie is enorm versnipperd.

De huidige situatie biedt onvoldoende soelaas om Laag Holland als bestemming te managen en het netwerk als basis voor het recreatieve product verder te ontwikkelen. Zo is worden recreatieve mogelijkheden in de lopende gebiedsprocessen in de Provincie Noord-Holland rondom NNN, Natura2000, stikstof, bodemdaling en natuurinclusieve landbouw bijvoorbeeld zijdelings opgenomen in de schetsontwerpen, maar is geen geld belegd voor langdurig beheer van de recreatieve structuur.

Sterke netwerksamenwerking voor de toekomst

Om Laag Holland als bestemming goed te kunnen managen en het recreatief netwerk verder te kunnen ontwikkelen, ligt een netwerksamenwerking voor de hand. Bij het uitwerken daarvan raden wij aan om inspiratie op te

Een greep uit de verschillende benamingen voor (delen van) het gebied:

- *Laag Holland*
- *Waterland*
- *Amsterdam Countryside*
- *Old Holland*
- *Land van Leeghwater*
- *Holland boven Amsterdam*
- *VisitBeemster*
- *Zaanstreek*
- *Nationaal Landschap Laag Holland*
- *Amsterdam Wetlands*
- *Twiske-Waterland*

² <https://beemsterexperience.nl>

doen bij Van Gogh Nationaal Park, de VeluweAlliantie (zie ook kader) of Stichting NP Weerribben-Wieden, alle robuuste netwerken van allerlei actoren die op gebiedsbreed, gemeente-overstijgend niveau opereren vanuit een gezamenlijk belang.

Aanbevelingen voor de netwerksamenwerking zijn:

- Zorg voor een duidelijke onafhankelijke trekker/regisseur en commitment van de belangrijkste stakeholders;
- Leg commitment van partijen vast op uitvoeringsniveau inclusief inzet menskracht en middelen;
- Stel het gebied centraal, en zet in op brede welvaart (natuur, economie, welzijn) in het gebied;
- Werk uit welke vorm van participatie door bewoners het beste past bij de gekozen samenwerkingsvorm;
- Heb aandacht voor zowel de hotspots voor toerisme en recreatie (Zaanse Schans, Marken, Volendam, t Twiske) als de rustige gebieden ertussen.
- In het genoemde rapport van Destinatie X wordt gepleit voor het toevoegen van een extra hotspot in laag Holland. De in ontwikkeling zijnde

Beemsterexperience 2 (haalbaarheidsonderzoek: positief) heeft vanwege de werelderfgoedstatus van De Beemster, de ligging en aansluiting op de recreatieve structuren de potentie om zo'n hotspot te worden.

7.2.2 Zorg voor een sterk merk en een duidelijke positionering

Versnippering zorgt voor ontbreken van sterk merk

In Laag Holland zien we een flink aantal verschillende logo's, verhaal-lijnen en marketingorganisaties die werken aan hetzelfde stukje land (zie kader). Deze versnippering zorgt dat er geen sterk merk ontstaat. Als Laag Holland zich als één bestemming wil profileren, is gezamenlijke marketing onder één vlag noodzakelijk. Samenwerking creëert volume en slagkracht en dat geeft zowel de bestemmingsontwikkeling als marketing een sterkere positie. Ook hier is een regiefunctie cruciaal voor optimale samenwerking en aansturing in het gebied.

Bij de oprichting van Bureau Toerisme Laag Holland is afgesproken dat het merk Laag Holland partijen uit de regio zou verbinden, waarbij het uitgangspunt was om de bestaande merken en campagnes te versterken. Je zou het zo kunnen zien dat BTLH bedoeld was om de managementkant van de regio vorm te geven en dat de bestaande campagnes, logo's en beelden allen invulling gaven aan de marketingstrategie ³. Hier wringt de schoen. Deze loskoppeling heeft niet alleen voor verwarring gezorgd onder ondernemers, maar ook geresulteerd in een veelheid aan zwakke(re) merken. Het paraplu-merk Laag Holland heeft nog onvoldoende slagkracht om de onderliggende merken te verbinden.

Consistentie, zichtbaarheid en herkenbaarheid zijn de sleutel

In marketing is consistentie, zichtbaarheid en herkenbaarheid noodzakelijk voor het overbrengen van de boodschap. Patrick Polie schrijft in zijn rapport (S)laag samen dan ook dat verwachtingen van ondernemers en de ingezette strategie van BTLH niet overeenkomen. In het gebied ontbreekt het aan een duidelijke positionering.

³ Polie, P., Destinatie X. (2021). (S)laag samen, Perspectief voor herkenbare en vraaggerichte regiomarketing en bestemmingsontwikkeling in Laag Holland

De taak die het gebied te doen staat is te kiezen welke propositie zij als bestemming wil innemen, de strategie te bepalen en die van adequate middelen te voorzien. Het rapport (S)laag samen geeft veel handvatten voor het aanvliegen van dit proces. Vul de positionering met één (beeld) merk en ondersteunende verhaallijnen op basis van herkenbare iconen. Zorg bovendien dat positionering en marketing aansluiten bij de vraag, gebaseerd op data van bezoekers en leefstijlen.

Het bundelen van capaciteit en middelen van de verschillende marketingorganisaties kan de slagkracht mogelijk vergroten doordat financiële middelen gebundeld ingezet kunnen worden om de positionering over te brengen richting doelgroep middels campagnes die effectief bijdragen aan zichtbaarheid en herkenbaarheid van het gebied. Het helpt hierbij dat de identiteit van het gebied en de bijbehorende oer-Hollandse iconen (Zaanse industrie, polderen, molens, kaas, dorpen) al wereldwijd bekend zijn: een deel van de keuzes kan hieraan opgehangen worden, aldus Patrick Polie. In het verlengde hiervan is ook zijn advies om voor het buitenlandse bezoek te mikken op de nabije markten (Duitsland, België, het Verenigd Koninkrijk) vermeldenswaard. Die komen veelal met eigen vervoer en vertonen qua recreatiegedrag veel overeenkomsten met de (regionale) recreanten. De investeringen in het recreatief netwerk zijn dan relevant voor zowel toerist als recreant. Dat leidt overigens wel tot intensiever gebruik en dus hogere beheerkosten, maar dit terzijde.

Uitbouwen sterk merk: ook voor financieringsstromen

Een sterk merk voor het gebied is essentieel voor marketing en communicatie naar bezoekers (toerisme en recreatie), maar heeft in potentie nog veel meer betekenis. Een sterk merk kan namelijk ook bijdragen aan financieringsstromen. Sponsoring, CO2-compensatie, crowdfunding, vignetten voor specifieke recreantengroepen, evenementen en streekproducten hebben allemaal baat bij een sterk gebiedsmerk. Bovendien kan aan een sterk merk ook een meer centrale informatievoorziening gekoppeld worden, waarmee gestuurd kan worden op bezoekersstromen.

7.2.3 Zet in op productontwikkeling en arrangementen

De juiste voorzieningen en producten – en verbindingen daartussen – maken het gebied Laag Holland aantrekkelijk en beleefbaar en kunnen bijdragen aan een goede spreiding van recreanten over het gebied. Daarbij is van belang om te kijken naar welk aanbod er nu al is, hoe dat beter met elkaar verbonden kan worden en welk aanvullend aanbod van toegevoegde waarde zou zijn. Aanbevelingen hiervoor zijn:

- Het landschap van Laag Holland kan het beste beleefd worden door erin te bewegen. Ontwikkel nieuw aanbod in lijn met (de in de marketingstrategie gekozen) verhaallijnen. Denk aan voorzieningen en beleving langs routes en het beleefbaar maken van het verhaal en het landschap van Laag Holland door middel van storytelling.

Samen opgaven aanpakken en kansen benutten

Een solide samenwerking is belangrijk om opgaven voor het netwerk te bundelen en kansen te benutten. Denk bijvoorbeeld aan spreidingstactieken om druk en draagkracht in balans te houden of brengen. Grip op groei is belangrijk om het gebied leefbaar te houden voor de eigen inwoner en om de natuurwaarden van de bijzondere wetlands te behouden en verstoringsgevoelige soorten te beschermen. Het toepassen van een zoneringsbeleid ziet bijvoorbeeld toe op de ruimtelijke spreiding van intensief en extensief gebruik van de ruimte door recreanten. Het aanleggen van bepaalde type paden (smal/breed, verhard/onverhard) zorgt voor intensief of minder intensief gebruik van het gebied. Zo kan ruimtelijk gedrag van de recreant enigszins gestuurd worden. Op plaatsen waar het niet storend is om grotere groepen bezoekers te ontvangen, is het logisch om bijvoorbeeld een toegangspoort te ontwikkelen met bijbehorende faciliteiten en ontsluiting.

In het gebied zijn een aantal bestemmingen die nu al grote groepen (kunnen) ontvangen, maar door het ontbreken van logische routes, beperkte fysieke ontsluiting en/of onvoldoende bekendheid worden zij over het algemeen niet verleid ook het omliggende groengebied te bezoeken. Uit het MRA-onderzoek naar omvang en draagkracht blijkt dat Laag Holland over de capaciteit beschikt om meer bezoekers te ontvangen. Ook het erfgoed en het landschap kan beter worden benut voor recreatie en toerisme. Een goede recreatieve dooradering is daarvoor essentieel. Overlast en beperking van de leefbaarheid komt met name voor in de zogenaamde hotspots Zaanse Schans, Marken, Volendam en 't Twiske. Daar liggen kansen voor een betere ontsluiting, duurzame mobiliteit en het beter organiseren van verkeersstromen.

Bron: Ontwikkelperspectief recreatie en toerisme MRA (Bureau BUITEN en Bureau voor Ruimte & Vrije Tijd, concept 2-2-2022)

- Investeer in duurzame bereikbaarheid, bijvoorbeeld door toeristische overstappunten en buitenpoorten. Zorg voor de juiste voorzieningen op deze plekken, zoals fietsverhuur, e-bikes of andere vormen van duurzaam vervoer en reguleer parkeren en bezoek met touringcars.
- Het erfgoed in het gebied is buiten de hotspots nog onderbelicht. Denk aan erfgoedpark De Hoop en Etersheim, industrieel erfgoed en ook het cultuurlandschap zelf. De eerder genoemde Beemsterexperience past ook bij deze notie. Kijk gezamenlijk hoe erfgoed en landschap beter onder de aandacht gebracht en beleefbaar gemaakt kunnen worden.
- Arrangementen en thema's verbinden meerdere toeristisch-recreatieve producten aan elkaar, voegen waarde toe aan de beleving van de bezoeker en verleiden hen om langer in het gebied te blijven. Onderzoek daarom samen met ondernemers de mogelijkheden voor het ontwikkelen van arrangementen in aansluiting op de wensen en voorkeuren van bezoekers.

7.2.4 Doorbreek de recreatieparadox; Maar grotere overheidsbijdrage is nodig

In hoofdstuk 5 zijn we uitgebreid ingegaan op mogelijkheden om meer middelen voor beheer en onderhoud te genereren. Er zijn zeker kansen om extra middelen te genereren, maar de verwachtingen omtrent extra inkomsten voor gebiedsbeheerders moeten wel realistisch - = bescheiden - worden geformuleerd. Het is onontkoombaar dat de groeiende druk – zie hoofdstuk 3 – zich ook vertaalt in extra bijdragen van de overheden in de vorm van geld en een meer op ontwikkeling gericht beleid, naast het consoliderende en beschermende beleid voor grote delen van het landelijk gebied.

8

INVESTERINGEN

Kosten verbetervoorstellen recreatief netwerk Laag-Holland

8.1 Verbetervoorstellen in soorten en maten

Op de kaart xx op pagina xx van dit rapport zijn alle uitbreidings- en verbetervoorstellen samengevoegd. In een excelbestand zijn bijna 80 projecten gedefinieerd en voor (vrijwel al) die projecten zijn investeringskosten en jaarlijkse beheerkosten geraamd.

De verbetervoorstellen zijn in verschillende categorieën onderverdeeld:

- Er zijn inrichtingsplannen voor integrale recreatieve landschaszones;
- Idem voor landschapszones voor natuur en recreatie;
- Er zijn verbeterplannen voor kano- en vaarnetwerken;
- Er zijn projecten gericht op wandel- en fietsinfrastructuur;
- Er is een categorie kleinschalige verbeteringen in ondersteunend faciliteiten (met name bankjes toevoegen);
- En er is een kernlijst van acties die van wezenlijk belang zijn en die uit alle voorafgaande categorieën onderdelen kunnen bevatten.

Van de projecten is bepaald waar het is, wat het is en om welke aantallen het gaat – in termen van kilometers wandel-/fietsinfrastructuur, arealen groengebieden of aantallen bruggen, bankjes, etc. De kanoprojecten zijn grofmaziger in beeld gebracht, meer op gebiedsniveau.

8.2 Kentallen als basis

Voor diverse onderdelen zijn kentallen geïnventariseerd op basis van voorbeelden van elders, onder meer vanuit de analyses voor Groen Groeit Mee Utrecht en verschillende investeringsramingen voor de Provincie Zuid-Holland met groene, blauwe en recreatieve elementen. Ook is praktijkinformatie vanuit RNH gebruikt. De kentallen zijn geïndexeerd naar prijzen van 2023 voor zover nodig. Kostenramingen zijn inclusief voorbereiding, administratie en toezicht, maar exclusief btw. Grondverwerving is in een

aantal projecten meegenomen, maar niet in alle gevallen is duidelijk of er verwerving nodig is en waar dat niet bekend is, zijn ze niet meegenomen. Er is hier en daar bewust van de berekende kentallen afgeweken, bijvoorbeeld bij een brug, waar voor kleine fietsbruggen met een bedrag tussen € 150.000-450.000 is gerekend, maar wat voor eenvoudige wandelbruggetjes voor het overbruggen van een klein slootje ruimschoots te hoog is. In de directe nabijheid van Amsterdam is soms juist uitgegaan van wat hogere prijzen, vanwege de grote aantallen gebruikers die daar zijn te verwachten.

In enkele gevallen zijn stelposten gebruikt, o.a. voor de verbeteringen voor kanovaren in enkele gebieden. Voor watermaatregelen in de Westzanerpolder en het Ilper- en Jisperveld en Varkenland moet nog een aanvullende berekening worden gemaakt. Hier beschikken wij over onvoldoende referentiecijfers.

8.3 Onzekerheden, risico's en enkele verschillen aan de voorkant

Er is een aantal onzekerheden en risico's verbonden aan deze analyses. In de eerste plaats is er betrekkelijk weinig differentiatie gehanteerd in de basiskentallen, waarbij bijvoorbeeld verschillen in ondergrond niet of nauwelijks zijn meegewogen. Ook is er bijvoorbeeld een standaard fietspadbreedte gehanteerd en is er niet gecorrigeerd voor situaties waarin dat smaller of breder wordt uitgevoerd. Er is hier en daar wel rekening gehouden met bijvoorbeeld verschillen in grondwaardes: in het relatief natte Waterland is € 80.000 per ha gerekend, terwijl bijvoorbeeld in een droogmakerij als De Purmer is gerekend met €120.000 per ha. De gehanteerde differentiatie zal op projectniveau vermoedelijk een onderschatting zijn van de werkelijke spreiding.

De belangrijkste onzekerheid is de prijsontwikkeling. Hoewel is getracht alles op prijzen van 2023 te zetten, zijn bouwkosten op dit moment dermate (en vooral opwaarts) beweeglijk dat er een risico is dat de bedragen na

publicatie al zijn achterhaald. Daar staat tegenover dat er ook meevallers kunnen zijn.

Bij de recreatieve zones en de natuur- en recreatieve zones gaat het om het realiseren van voornamelijk (boeren)landpaden in een extensieve vorm, die ervoor zorgen dat die gebieden recreatief ‘doorwaadbaar’ worden. Daarbij is geredeneerd vanuit vierkanten van 500 x 50 m, dus 25 ha in areaal, die in het midden van noord naar zuid en van oost naar west worden doorsneden. Figuurlijk en rekenkundig dan althans, in de praktijk kan het ook om één meanderend pad gaan en moet er uiteraard rekening worden gehouden met de ligging van sloten en andere infrastructuur. Een dergelijke inrichting leidt tot een extensieve recreatieve ontsluiting met een gemiddelde maaswijdte van 500m. In open gebieden moet het niet intensiever, in meer gesloten landschappen (bijvoorbeeld met veel riet) zou het netwerk eventueel dichter kunnen, maar daarmee is vooralsnog niet gerekend. Per 25 ha is uitgegaan van gemiddeld 2 bruggetjes (eenvoudige houten passages voor slootjes) en enkele overstapjes of toevalen¹. Aanlegkosten van dergelijke paden zijn heel bescheiden en ook de beheerkosten zijn laag, uitgaande van de boerenlandpadregeling die in Noord-Holland wordt gehanteerd.

Er zijn een paar private investeringsprojecten (een uitspanning, een bootverhuur) waarvoor de kosten niet zijn geraamd. Ook zijn er een paar maatregelen waarbij er vanuit is gegaan dat een kostenraming niet nodig is, omdat de kosten al worden meegenomen in een grote project. Dat is het geval bij het Purmerbos (verbetering wordt betaald vanuit de woningbouw ter plaatse) en bij het verhogen van een duiker in de N247 (meegenomen in kosten wegaanpassing).

Overigens wordt opgemerkt dat ook als de investering in zo’n voorbeeld van het Purmerbos wordt gedekt uit de woningbouw, dat er dan nog geen oplossing is voor de kosten van beheer, onderhoud en toezicht. Een ‘incidentele’ opbrengst is immers geen oplossing voor structurele jaarlijkse kosten. Een denklijn zou kunnen zijn dat de bouwende gemeenten hieraan

1 Het gaat hier niet om het toeval maar om de toeval: een eenvoudig zelf dichtvallend hek

extra bijdragen vanuit hun resulterende hogere WOZ-opbrengsten, maar het zijn de gemeenteraden die hier uiteindelijk over gaan. Of groen- of gebiedsbeheer dan overeind blijft in alle andere gemeentelijke prioriteiten is maar zeer de vraag. Kortom, dit voorbeeld is eens te meer een illustratie van het eerder gememoreerde beheertekort en de recreatieparadox (zie hoofdstuk 6).

8.4 Investeringsraming

In totaal behelzen de projecten een investeringsbedrag in een ordegrrootte van € 102 mln. Dat mag een flink bedrag lijken, maar is eigenlijk vrij bescheiden als naar eerdere ramingen op MRA-niveau wordt gekeken. Wanneer wordt bedacht dat er grosso modo een uitvoeringstermijn tot pakweg

Kentallen tbv Recreatief Grid Laag Holland			
categorien	kosten, zonder grondverwerving, prijspeil 2023	eenheid	
fiets	€ 805.000	km	=zuidvleugel!F4 (exclusief grondverwerving). 5 m breed strook 3,5 m breed fietspad verhard en 2x0,75 meter berm. € 230 per m2 fietspad 3,5 m breed incl berm
fietsbrug	€ 8.000.000	stuk	kanaal, snelweg. Als die beweegbaar is, is het duurder. In stedelijk gebied ook duurder.
fietsbrug klein	€ 300.000	stuk	tussen de 2500 en 7500 euro per meter. Bij een brug van 4 breed en 15 meter, kom je op 150.000-450.00. gemiddeld 300.000
wandel	€ 50.000	km	hadden eerder hoog bedrag (€ 230.000/km) genomen, vanwege noodzaak grondwerk in m.n. Waterland, maar die kosten zijn niet overdreven hoog, aldus Alex Rohof. Daarom substantieel lager op basis enkele referenties.
kano		km	
kwaliteitsverbetering recreatie	€ 6.800	ha	dit is 10% van de inrichtingskosten per ha
pont		stuk	??? Moeten we induiken. Elektrificeren pont is tussen de 500.000 en 1 miljoen denk ik.
WATER		stuk	??? Moeten we induiken
landschapszone R	€ 68.000	ha	Bron: 55.000, geïndexeerd is het 68000,- ik ga er vanuit dat natuur evenveel kost als groene recreatie qua aanlegkosten. Qua beheerkosten zal recreatie iets duurder zijn vermoed ik.
landschapszone R&N	€ 68.000	ha	
onderzoek	€ 5.000	stuk	afhankelijk van omvang en type onderzoek. Hier even op 5000 per vraag gezet
bankjes	€ 1.000	per 2 stuks	schatting: 1000,- per 2 bankjes, incl aanleg

2040 bij hoort en dat niet alles tegelijk hoeft, valt het alleszins mee. Bovendien gaat het om een vrij groot gebied. Enkele grote posten:

- Realisatie van een parkgebied bij Saendelft van 150ha, wat is Berekend op ca. € 45 mln, ongeveer half-half verdeeld over grondaankoop en inrichtingskosten.
- Het fietspad door Achtersluispolder inclusief brug over zijkanaal H is hier begroot op een kleine € 9 mln. Maar dit is naast een recreatief pad ook een utilitair snelfietspad. Het toerekenen van die kosten aan dit recreatieve plan is eigenlijk 'niet eerlijk'. Opgemerkt wordt dat de kosten voor de brug over Zijkanaal H bescheiden zijn ingeschat. Als die hoog moet worden en zeker wanneer die beweegbaar moet zijn, dan zullen de kosten fors hoger uitvallen.
- Het inpassen van paden in de Groenboog Amsterdam Noord is ruim berekend op € 10 mln. Per eenheid is hier rekening gehouden met intensief Amsterdams gebruik. Maar er zijn geen verwervingskosten opgenomen en de planinhoud is ook nog niet geheel duidelijk. Kortom, ook dit kan anders uitvallen.

De kosten zijn voor de natuurinclusieve zones exclusief grondverwerving. Als grondverwerving voor die 1.100 ha noodzakelijk is, dan nemen de investeringskosten toe met ruim € 120 mln naar € 227 mln. Ook de beheerkosten stijgen dan mee.

8.5 Beheerkosten

Voor de beheerkosten zijn cijfers vanuit RNH bestudeerd, maar die zijn nogal uiteenlopend en leiden tot een diffuus beeld. Omwille van eenvoud is ervoor gekozen om de beheerkosten voor standaard infrastructuur (verharde fiets- en wandelpaden) op jaarlijks 1% van de investeringen te zetten. Voor kleine projecten is dat verhoogd naar 2% of soms naar 5% (bij 'natte' infra) of is er een stelpost opgenomen, omdat bij wijze van spreken anders de voorrijkosten niet eens worden gehaald. Verder zijn die beheerkosten ook afhankelijk van het soort onderhoudscontract dat mogelijk is. Boerenland-paden en bruggetjes in agrarisch beheer zijn relatief goedkoop, maar in een intensief recreatiegebied is andersoortig professioneel

dagelijks beheer nodig en liggen de kosten ook flink hoger. De aanvullende beheerkosten zijn geraamd op ca. € 1 mln per jaar. Groot onderhoud en vervangingsinvesteringen zijn hierin niet meegenomen.

8.6 Prioritering

Het totale geraamde investeringsbedrag is weliswaar aanzienlijk, maar niet alles kan en hoeft gelukkig ook niet tegelijkertijd of slechts in de komende jaren. Het is zaak structureel en gestructureerd te werken aan de versterking van de recreatieve netwerken. Dit rapport bevat het visiebeeld waarnaar stapsgewijs toegewerkt kan worden. Voor de prioritering is er een aantal logische overwegingen:

- Sluit aan op lopende projecten en programma's, onder meer van de verschillende recreatieschappen in het gebied.
- Geef prioriteit aan die investeringen die nodig zijn in gebieden waar de recreatieve vraag als gevolg van woningbouw sterk gaat toenemen en/of waar nu al sprake is van een recreatief tekort. Voorbeelden hiervan zijn de omgeving van Amsterdam-Noord (woningbouw in Noord zelf, maar ook op Zeeburgereiland en IJburg) – dus met name in Waterland - en het gebied De Omzoom ten zuiden van Saendelft/Assendelft waar de realisatie van geplande recreatieve voorzieningen sterk is achtergebleven bij de inmiddels reeds geruime tijd gerealiseerde woningbouw.
- Koppel het ritme van investeringen aan de daadwerkelijke programmering van de woningbouw. Er ontstaan dan samenhangende pakketten voor, zeg, vijfjaarsperioden (tot 2030, 2035, 2040, 2045) waarbij recreatieve vraag en verbetering van het aanbod gelijk op kunnen lopen.
- Kijk waar werk-met-werk valt te maken, zoals nu bijvoorbeeld is/wordt gedaan bij de versterking van de Markermeerdijk. Koppel op een soortgelijke wijze investeringen in natuur en landschap, of de aan het PPLG-verbonden herstructurering van de agrarische sector aan versterking van het recreatieve netwerk.
- Geef prioriteit aan die investeringen die een multifunctioneel karakter hebben of die kleinere gebieden aan elkaar koppelen.

Overigens zijn de projecten Groenboog Amsterdam en het park bij Saen-

delft, die beide geprioriteerd zouden moeten worden, ook verantwoordelijk voor ruim € 55 mln. aan investeringen, die idealiter nog voor 2030 plaatsvinden. De andere pakweg € 50 mln. kan dan in een investeringsritme van gemiddeld € 12,5 mln. per 5-jaarsperiode worden uitgevoerd, met name gekoppeld aan woningbouw of andere opportuniteiten (werk-met-werk, recreatie en natuur gelijk op laten lopen, gekoppeld aan woningbouw, of gekoppeld aan private investeringen vrijetijdseconomie. Een programmatische financiële engineeringstrategie is hierbij nodig. Ook subsidiekansen (PPLG, EU, ...) moeten hierbij worden meegenomen, waarbij zij aangetekend dat er in het PPLG alleen meekoppelkansen zitten; directe financiering van recreatie uit het PPLG vindt het Rijk onwenselijk.

In de hierna opgenomen kaart zijn deze prioritaire gebieden en projecten aangeduid. Deze kan als basis dienen voor een concrete uitvoeringsagenda voor de komende 5-7 jaar.

8.7 Concrete projecten voor de korte termijn

Voor een netwerk – en dus ook voor het recreatieve netwerk Laag Holland – geldt dat het sterker wordt met elke toegevoegde schakel. Maar, zoals hiervoor al aangegeven, niet alles kan en moet tegelijk. Op basis van de hiervoor aangegeven criteria, staat hierna een beschrijving van de prioriteiten tot en met 2030. Het gaat daarbij in de eerste plaats om het afronden van in gang gezette ontwikkelingen plus die projecten die gezien de recreatieve druk het meest urgent zijn.

Afmaken van lopende projecten:

- Recreatieve infra op Markermeerdijken (Alliantie HHNK i.s.m. provincie en recreatieschap)
- Overgang Zeesluis Edam (nr 54)
- Aanlegplaatsen polder Westzaan en Ilperveld en het aanjagen van de Buitenpoorten
- Landvasten-project in Twiske-Waterland in Wormer- & Jisperveld, het Oostzanerveld, het Zeddegat, en in de Zeevang (Middelie-Hobrede)

- Overname van fiets- en wandelpaden van HHNK door gemeenten en recreatieschap Twiske-Waterland
- IBP-VP projecten, gericht op integrale landschapszones, integrale natuur-landschapszones en fiets- en wandelnetwerken. Daartoe wordt Fase 2 Oever- en Natuurontwikkeling in het RAUM gerekend.
- Projecten in de Uitvoeringsprogramma's RAUM en RTW, waaronder verschillende oeverparken in het RAUM: De Hoorne (Akersloot), De Woudhaven, Oeverpark Dorregeest (fase nu: voorontwerp bestemmingsplan), en Uiterdam (Akersloot).
- Uitvoeringsprogramma's van de TBO's in de categorie integrale natuur-landschapszones
- Uitvoeringsprogramma's van andere stakeholders als gemeenten, hoogheemraadschap, agrarische natuurverenigingen

Nieuw op te starten voor 2030

Er is een behoorlijke lijst van urgente ambities die vóór 2030 moeten worden opgestart. Per deelgebied gaat het om de volgende projecten (waarbij de nummers verwijzen naar kaart x):

Waterland Oost:

- Landschapszone Landelijk noord, nr 15
- Fietspad Poppendamergouw Volgermeer, nr 5
- 5a uitspanning op Volgermeerpolder, mede in relatie tot uitspanning Volendammerweg/Zwarte Gouw, nr. 63
- Pontveer Holysloot, nr 6
- Groenboog Ring Amsterdam, nr 62 en 63, in aansluiting op lopende projecten van gemeente Amsterdam
- Verhogen vaarduiker N247/ringvaart Buikslotermeer (in voorbereiding)
- Landschapszone Landsmeer, nr 16.

Zaanstreek en Waterland West:

- Vaarnetwerk G-categorie (Kano's, sups en overdraag en overtoombare motorbootjes), vooral in de polders Uitgeesterbroek, Krommenie en Krommenieër Woudpolder, Westzaan, Wormer en Jisperveld en IVOT gebied.
- Landschapszone polder Westzaan, nr. 18 en 19 (als onderdeel van ge-

biedsproces PPLG dat daar al loopt)

Regio Purmer (gemeenten Purmerend, Edam-Volendam, Waterland)

- Herstructurering Purmerbos, nr. 3
- Recreatiebankjes langs fietspaden Groeneweg en langs Oosterweg en Kloosterdijk, nr. 64 en 65).
- Fietspad Purmerenderweg Zedde, tenminste starten met uitwerking.

Regio Alkmaar

- Projecten 13 en 36 zijn prioritair i.r.t. afslag A9 Heiloo/Limmen en natuurontwikkeling Limmer Die. Natuurontwikkeling Limmertocht is belangrijk i.r.t. ecologische verbindingzone tussen NHD en Eilandspolder.
- Starnmeerdijk Noord, Beemsterringdijk West en fiets- en wandelstructuur door kleine kernen Eilandspolder, nrs. 71, 72 en 72a.
- Verbinding Limmen-Akersloot, nr. 34

Regio IJmond tot Zaanstad

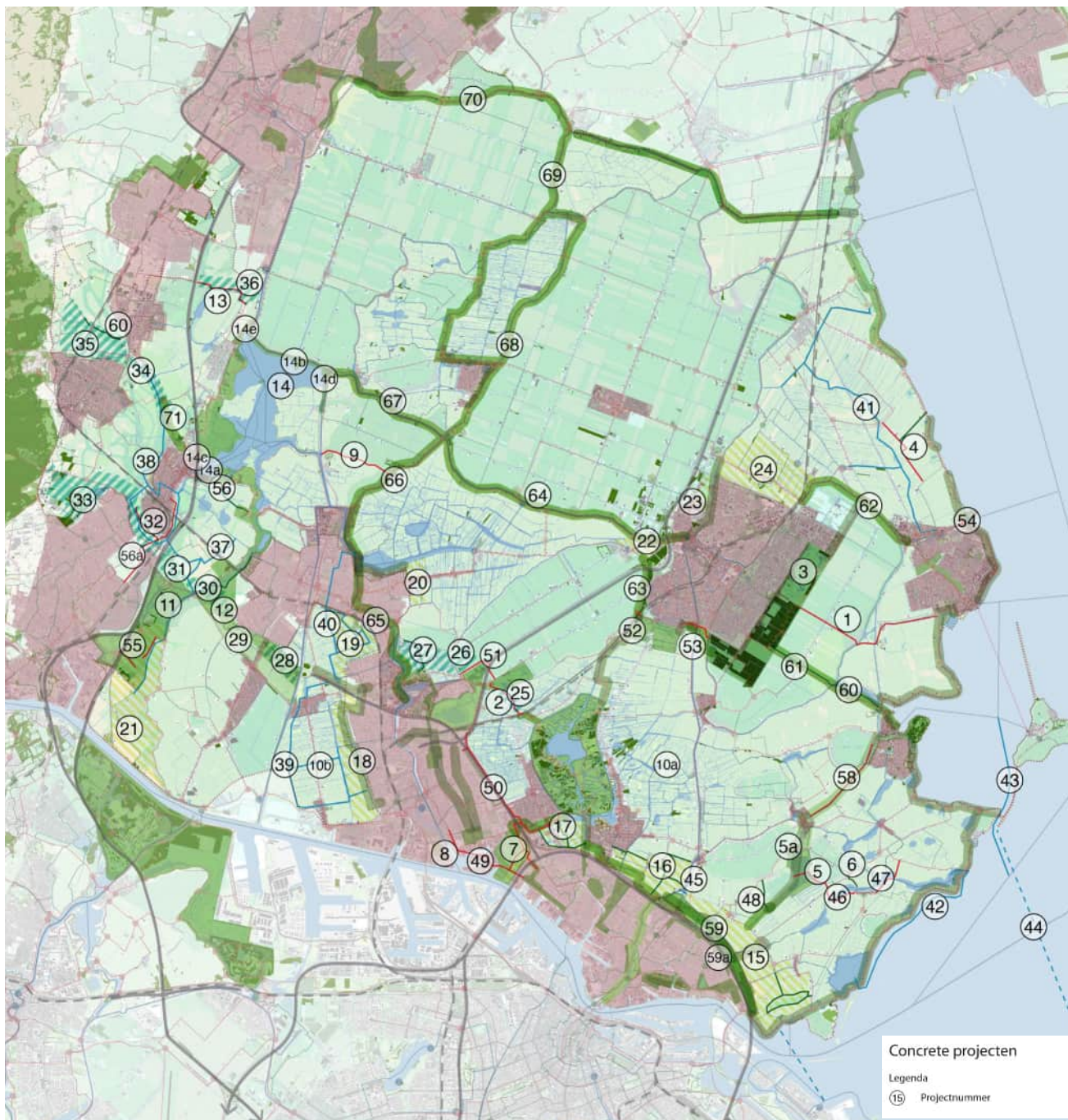
- Integrale landschapszone nr. 21, uitbouw Stellinglandschap.

Kansen en noodzaak groter, maar de recreatieparadox doet zich voelen

Voor de laatstgenoemde regio – IJmond tot Zaanstreek – is de prioritering van projecten mede afhankelijk van discussies binnen het RAUM over de financiële mogelijkheden. Er staan meer projecten op de rol, maar de middelen ervoor ontbreken vooralsnog en vandaar dat het prioriteitenlijstje hier nu heel beperkt uitvalt. Dat doet geen recht aan de recreatieve potenties die er zijn en aan de noodzaak tot versterking, maar is een pragmatische beperking. Vallen de financiële mogelijkheden gunstiger uit, dan kunnen projecten die al waren opgestart – o.a. versterking van het recreatieve netwerk in de Kilzone (historisch onderdeel Oer-IJ), doortrekken van het fietspad tussen Nieuwendijk en Noorderweg door recreatiegebied De Buitenlanden/Landgoed Rorik en de doorontwikkeling Aagtenpark – weer worden opgepakt. Ook is wenselijk om in dit gebied in ieder geval procesgeld vrij te maken om te werken aan planvorming in relatie tot de noodzakelijke hervorming van de landbouw, de provinciale mobiliteitsop-

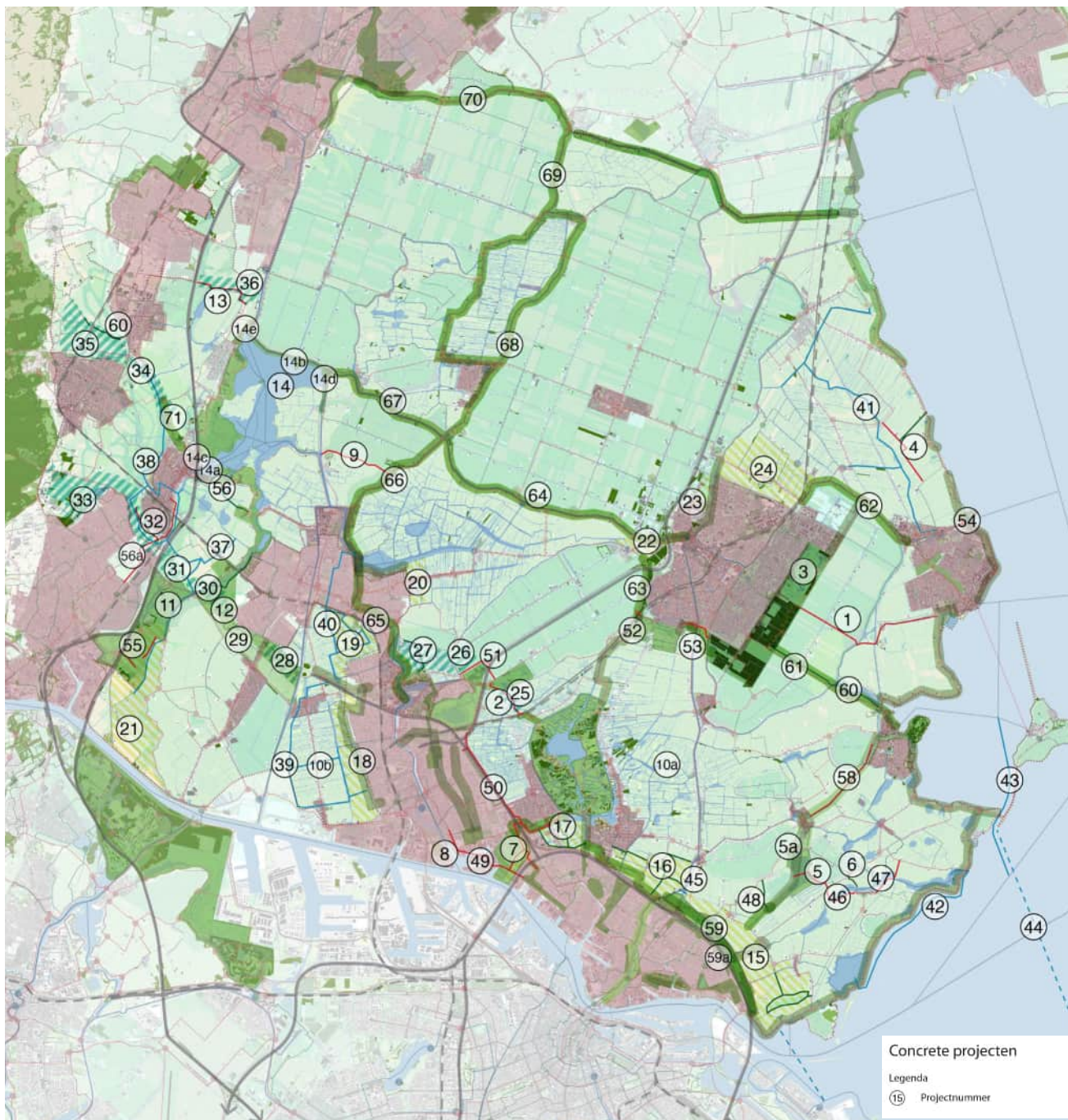
gaven (onderzoeken weginfrastructuur tussen A8 & A9), en archeologie en monumentenzorg (Hollandse Waterlinies). Dat is te meer belangrijk daar er in dit gebied al sprake is van een groot recreatief tekort en er in Zaanstad Noord stapsgewijs steeds meer woningen bijkomen.

Naast de gememoreerde oeverparkontwikkelingen in het RAUM is er ook een idee voor uitbouw van de locatie Zwaansmeer, maar realisatie daarvan kan vermoedelijk niet vóór 2030. Daarmee schuift dit project, evenals de andere niet-genoemde projecten van de totale lijst, door naar de periode na 2030.

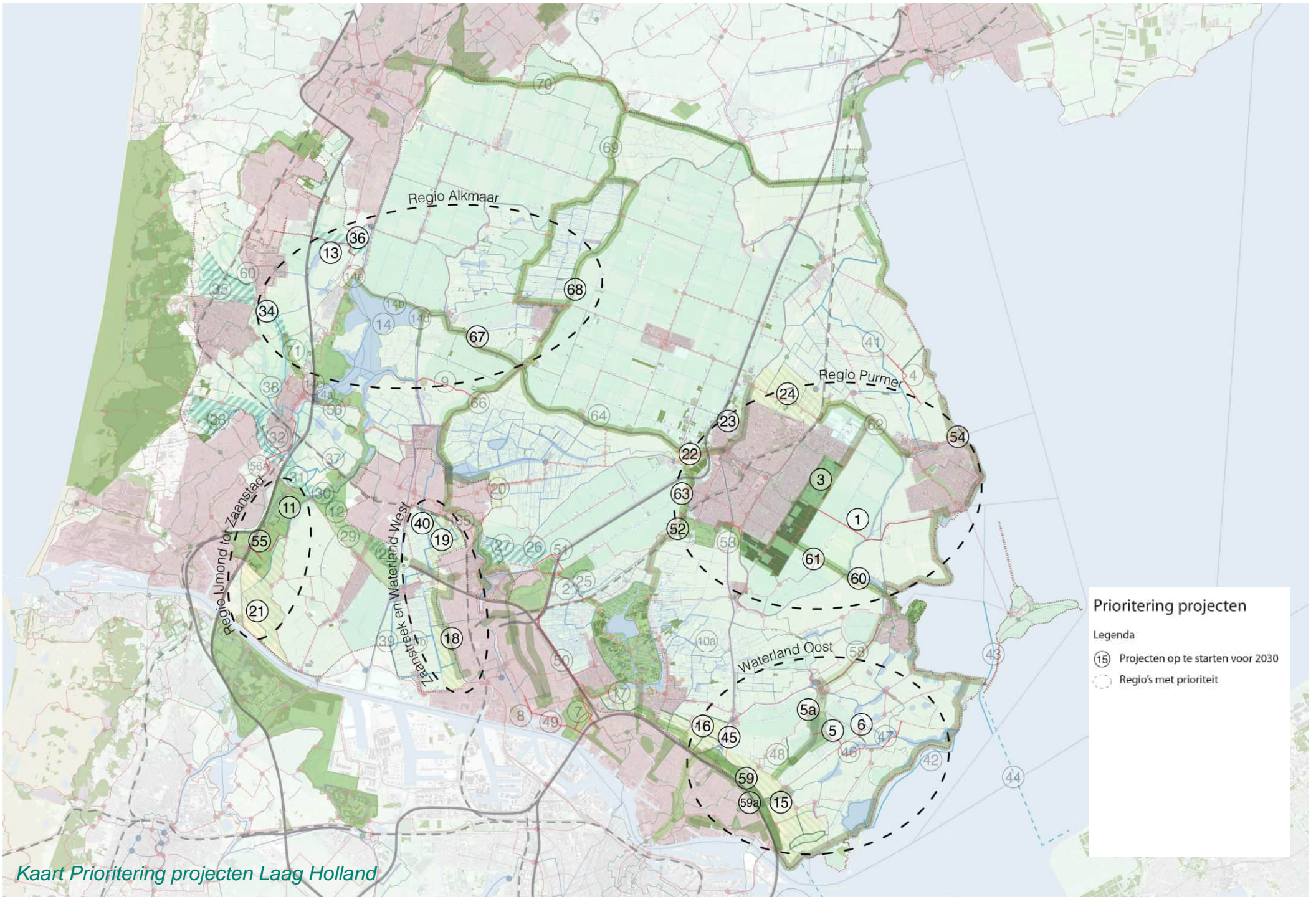
Kaart concrete projecten A

Nr	Omschrijving
Prioritaire projecten	
1	Fietspad en brug over Purmerringvaart tussen Purmerend en Volendam. (Zone 20 m incl sloot, vergelijk weilandpad Jisp)
2	Fietspad met kunstwerken door het Oostzanerveld tussen voormalig station Oostzaan en Wijde Wormer (Zone 20 m incl sloot, vergelijk weilandpad Jisp)
3	Herstructurering Purmerbos i.c.m. woningbouwprogramma Purmer Oost. Project van gemeente Purmerend i.s.m. Staatsbosbeheer.
4	Fiets- en wandelpaden polder Zeevang (doorsteken aan bestaande landbouwontsluitingswegen).
5	Fietspad Poppendammer Gouw - Volgermeerpolder (Gemeente Amsterdam)
5a	Uitspanning Volgermeerpolder (Gemeente Amsterdam)
6	Pontveer Holysloot met aan- en afvoerpaden. (Zone 10 m incl sloot)
7	Noorder IJ-plas en park, aansluiting op groengebied Twiske (Route in zone 20 m)
8	Hempark op Hembrugterrein.
9	Fietspad Starnmeer (gemeente Alkmaar). (Zone 10 m incl sloot)
10	Maatregelen watersysteem (in het speciaal in polder Westzaan en IVOT gebied; denk aan aanleggen van dammen, stuwen en dijken.
11	Uitbreiding fietspadennetwerk en kanonetwerken (sloten) tussen recreatiegebied de Buitenlanden, woonwijk Saendelft en Sportpark De Omzoom.
12	Parkgebied van ca 150 ha tegen Seandelft
13	Fietspad Limmer Die-Noordmolen Akersloot.
14	Lokale verdiepingen en verondiepingen in Alkmaarder- en Uitgeestermeer
14a	Zwenwater Dorregeest (verdiepingen zitten in project 14)
14b	Oever- en natuurontwikkeling Sakerleidam
14c	Oeverpark Dorregeest horeca/camperplaatsen/strandhuisjes/botenhelling met opstelplaats trailercombinaties
14d	Herontwikkeling oeverpark De Woudhaven tot jachthaven/glamping met horeca en dienstwoning
14e	Oeverpark Uiterdam: paden, pontplein , parkeerplaatsen , trailerhelling en uitspanning
14e	Oeverpark Uiterdam: paden , pontplein , parkeerplaatsen , trailerhelling en uitspanning
integrale landschapszones	
15	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Waterland Oost incl rondje
16	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Landsmeer
17	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Oostzaan
18	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Westzaan
19	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Guisveld
20	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Wormer
21	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Wijkermeer
22	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Neck
23	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Zuid-Oost Beemster
24	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Kwadijk
integrale natuurlandschapszones	
25	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Oostzanerveld
26	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Wijde Wormer
27	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Kalverpolder
28	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Forbo
29	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Omzoom oost
30	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Omzoom west
31	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone A8-A9

Kaart concrete projecten B

Nr	Omschrijving
32	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Assum
33	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Heemskerk noord
34	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Limmen-Uitgeest via Limmerkoog
35	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Castricum-Bakkum
36	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Boekelermeer
projecten kano- en vaarnetwerken	
37	Doorontwikkelen kanonetwerk Oer-IJ Zuid
38	Doorontwikkelen kanonetwerk Oer-IJ Noord
39	Doorontwikkelen kanonetwerk Polder Westzaan
40	Doorontwikkelen kanonetwerk Guisveld
41	Doorontwikkelen kanonetwerk Zeevang
42	Doorontwikkelen kanonetwerk Waterland-Oost buitendijks
43	(Haalbaarheidsonderzoek) Ontwikkelen doorvaart De Nes - verbindingdam Marken
44	(Haalbaarheidsonderzoek) Ontwikkelen Pontje De Nes - Almere Pampus
45	Verhogen vaarduiker N247 - ringvaart Buikslotermeer (maatvoering Waterlandse Melkschuit)
projecten fiets- en wandelstructuur	
46	Fietspad Poppendamergouw - Holysloot (incl brug)
47	Fietspad Holysloot - Rijperweg (incl brug)
48	Wandelpad Burkmeer
49	Fietspad Achtersluispolder (incl brug Zijkanaal H)
50	Fietspad A8-Oostzanerveld (deels RWS berm, deels 10 m verwerven in OZV)
51	Fietspad Wijdewormer Burger King (deels RWS berm, deels 10 m verwerven in Wijdewormer)
52	Verbinding Purmerland - Neck (incl gebruik spoortunnel en brugen Veensloot en Ringvaart Wormer)
53	Fietspad Purmerland - Purmerbos (incl brug Water, Kanaal/weg en brug Ringvaart Purmer)
54	Overgang Zeesluis Edam (fiets+ wandel - sluisovergang+aansluitingen)
55	Fietspaden Landgoed Rorik (Zone 10 m incl sloot)
56	Wandelpad Uitgeestermeer
56a	Fietspaden Heemskerk - Uitgeest (Zone 10 m incl sloot)
58	Fiets+ Wandelpad Trambaan Monnickendam (toevoegen wandelpad in 20m brede zone)
59	Groenboog Ring Amsterdam (integratie paden in bestaande groene functies)
59a	Bootverhuur Volendammerweg (voorheen Poort van Waterland)
60	Purmer Ee (wandelpad + bankjes 1x per KM)
61	Purmer Oost (groenzone+ wandelpad)
62	Purmerringdijk Noord (alleen bankjes)
63	Wormerringdijk Noord (bankje plus brug plus spoor)
64	Beemsterringdijk Zuid (alleen bankjes 2x) ook zijde Jisperveld
65	Oostelijke Zaanoever stedelijk (alleen bankjes)
66	Oostelijke Zaanoever landelijk (alleen bankjes)
67	Starmmeerringdijk Noord (alleen bankjes 2x) ook zijde Graft
68	Beemsterringdijk West (alleen bankjes)
69	Schermerringdijk Noordoost (alleen bankjes)
70	Schermerringdijk Noord (alleen bankjes)
71	Verbinding Uitgeest - Limmen (alleen bankjes)

Prioritering projecten

Legenda

- 15 Projecten op te starten voor 2030
- Regio's met prioriteit

Kaart Prioritering projecten Laag Holland

Nr	Omschrijving	Kostenelementen				Eenheden				Kosten per eenheid			Kostenbegroting							
		verwerving	padtype	pad- breedte	brugtype	meubilair	oppervlak in ha	lengte km	in stuks	stuks meubilair	/ ha	/ km	/stuk	/stuk	investering	realisatie beheer & onderhoud /j				
Prioritaire projecten																				
1	Fietspad en brug over Purmerringvaart tussen Purmerend en Volendam. (Zone 20 m incl sloot, vergelijk weilandpad Jisp)	ja	asfalt	3,5	wandel/fiets		2,6	1,3	1	0	€	80.000	€	830.000	€	450.000	€	1.737.000	€	17.370
2	Fietspad met kunstwerken door het Oostzanerveld tussen voormalig station Oostzaan en Wijde Wormer (Zone 20 m incl sloot, vergelijk weilandpad Jisp)	ja	asfalt op schuimbeton, in veengebied	3,5	wandel/fiets		3,8	1,9	3	0	€	80.000	€	830.000	€	150.000	€	2.331.000	€	23.310
3	Herstructurering Purmerbos i.c.m. woningbouwprogramma Purmer Oost. Project van gemeente Purmerend i.s.m. Staatsbosbeheer.																€	-	€	-
4	Fiets- en wandelpaden polder Zeevang (doorsteken aan bestaande landbouwontsluitingswegen).	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets		2,3	2,3	1	0	€	80.000	€	830.000	€	150.000	€	2.243.000	€	22.430
5	Fietspad Poppendammer Gouw - Volgermeerpolder (Gemeente Amsterdam)	nee	asfalt	2,5	wandel/fiets			1,4	1		€	80.000	€	830.000	€	300.000	€	1.462.000	€	14.620
5a	Uitspanning Volgermeerpolder (Gemeente Amsterdam)	nee															€	-	€	-
6	Pontveer Holysloot met aan- en afvoerpaden. (Zone 10 m incl sloot)		boerenpad	1,2	klein			1,2	5		nvt	€	50.000	€	30.000	€	210.000	€	2.100	
7	Noorder IJ-plas en park, aansluiting op groengebied Twiske (Route in zone 20 m)	deels	asfalt	3	wandel en fiets los		4,2	2,1	1		€	80.000	€	830.000	€	450.000	€	2.529.000	€	25.290
8	Hempark op Hembrugterrein.						16				€	200.000					€	3.200.000	€	32.000
9	Fietspad Starmmeer (gemeente Alkmaar). (Zone 10 m incl sloot)	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets		2,4	2,4	2		€	80.000	€	830.000	€	300.000	€	2.784.000	€	27.840
10	Maatregelen watersysteem (in het speciaal in polder Westzaan en IVOT gebied; denk aan aanleggen van dammen, stuwen en dijken).																€	1.000.000	€	10.000
11	Uitbreiding fietspadennetwerk en kanonetwerken (sloten) tussen recreatiegebied de Buitenlanden, woonwijk Saendelft en Sportpark De Omzoom.							5,2			€	80.000	€	830.000			€	4.466.000	€	44.660
12	Parkgebied van ca 150 ha tegen Saendelft	ja					150				€	148.000					€	22.200.000	€	222.000
13	Fietspad Limmer Die-Noordmolen Akersloot.	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets		2	2,0	0		€	80.000	€	830.000			€	1.820.000	€	18.200
14	Lokale verdiepingen en verondiepingen in Alkmaarder- en Uitgeestermeer	nee					250				€	30.000					€	7.500.000	€	37.500
14a	Zwemwater Dorregeest (verdiepingen zitten in project 14)	nee															€	500.000	€	5.000
14b	Oever- en natuurontwikkeling Sakerleidaam	nee					3	5,0			€	30.000	€	10.000			€	140.000	€	1.400
14c	Oeverpark Dorregeest horeca/camperplaatsen/strandhuisjes/botenhelling met opstelplaats trailercombinaties	nee					7				€	50.000					€	350.000	€	3.500
14d	Herontwikkeling oeverpark De Woudhaven tot jachthaven/glamping met horeca en dienstwoning	nee															€	90.000	€	900
14e	Oeverpark Uiterdam: paden, pontplein, parkeerplaatsen, trailerhelling en uitspanning																€	50.000	€	500
14e	Oeverpark Uiterdam: paden, pontplein, parkeerplaatsen, trailerhelling en uitspanning	nee	gravel	2,5				0,5			€	40.000					€	50.000	€	500
Integrale landschapszones																				
15	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Waterland Oost incl rondje	nee	boerenland	1000m/25ha	2x wandel	2xoverstap	523	20,9	42	42	€	1.000	€	1.500	€	250	€	94.420	€	1.888
16	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Landsmeer	nee	boerenland				227	9,1	18	18	€	1.000	€	1.500	€	250	€	40.580	€	812
17	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Oostzaan	nee	boerenland				100	4,0	8	8	€	1.000	€	1.500	€	250	€	18.000	€	360
18	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Westzaan	nee	boerenland				245,5	9,8	20	20	€	1.000	€	1.500	€	250	€	44.820	€	896
19	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Guisveld	nee	boerenland				205	8,2	16	16	€	1.000	€	1.500	€	250	€	36.200	€	724
20	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Wormer	nee	boerenland				96	3,8	8	8	€	1.000	€	1.500	€	250	€	17.840	€	357
21	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Wijkermeer	nee	boerenland				559	22,4	45	45	€	1.000	€	1.500	€	250	€	101.110	€	2.022
22	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Neck	nee	boerenland				49,5	2,0	4	4	€	1.000	€	1.500	€	250	€	9.980	€	180
23	Ontwikkelen droge (agrarisch)recreatieve landschapszone Zuid-Oost Beemster	nee	boerenland				52	2,1	4	4	€	1.000	€	1.500	€	250	€	8.080	€	182
24	Ontwikkelen natte (agrarisch)recreatieve landschapszone Kwadijk	nee	boerenland				454,5	18,2	36	36	€	1.000	€	1.500	€	250	€	81.180	€	1.624
Integrale natuurlandschapszones																				
25	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Oostzanerveld	ja	onverhard				15	0,6	1	1	€	80.000	€	1.000	€	1.500	€	2.350	€	47
26	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Wijde Wormer	ja	onverhard				37,5	1,5	3	3	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	6.750	€	135
27	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Kalverpolder	ja	onverhard				125,5	5,0	10	10	€	80.000	€	1.000	€	1.500	€	22.520	€	450
28	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Forbo	ja	onverhard				72,5	2,9	6	6	€	80.000	€	1.000	€	1.500	€	13.400	€	268
29	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Omzoom oost	ja	onverhard				75	3,0	6	6	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	13.500	€	270
30	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Omzoom west	ja	onverhard				44,5	1,8	4	4	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	8.780	€	176
31	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone A8-A9	ja	onverhard				74,5	3,0	6	6	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	13.480	€	270
32	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Assum	ja	onverhard				170	6,8	14	14	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	31.300	€	626
33	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Heemskerker noord	ja	onverhard				162	6,5	13	13	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	29.230	€	585
34	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Limmen-Uitgeest via Limmerkoog	ja	onverhard				62,5	2,5	5	5	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	11.250	€	225
35	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Castricum-Bakkum	ja	onverhard				211	8,4	17	17	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	38.190	€	764
36	Ontwikkelen natuur- en recreatieve landschapszone Boekelermeer	ja	onverhard				52,5	2,1	4	4	€	120.000	€	1.000	€	1.500	€	9.100	€	182

Tabel investeringsinschatting concrete projecten A

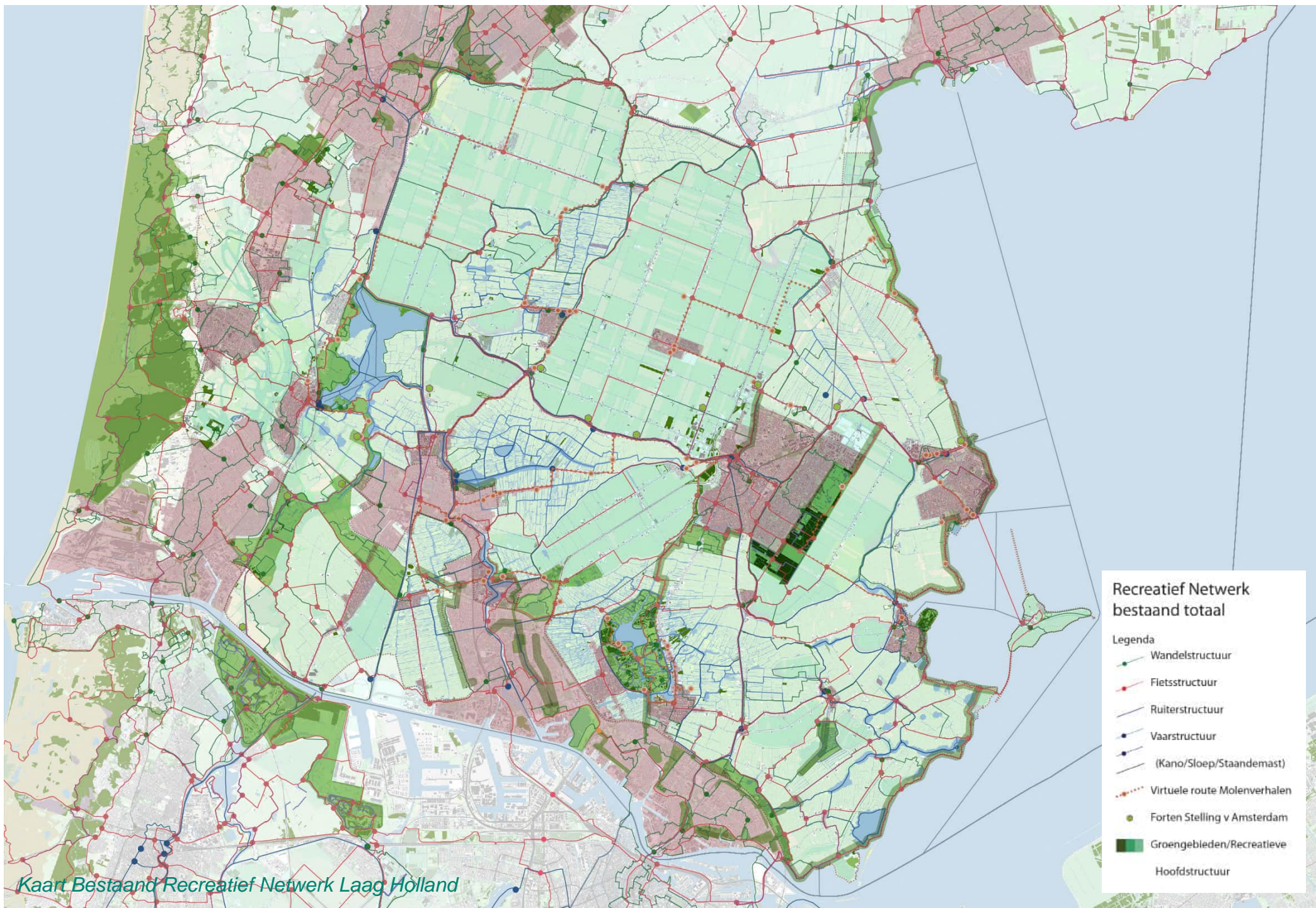
Nr	Omschrijving	Kostenelementen				Eenheden				Kosten per eenheid			Kostenbegroting							
		verwerving	padtype	pad-breedte	brugtype	meubilair	oppervlak in ha	lengte km	in stuks	stuks meubilair	/ ha	/ km	/stuk	investering	realisatie	beheer & onderhoud /j				
projecten kano- en vaarnetwerken						1102,5														
37	Doorontwikkelen kanonetwerk Oer-IJ Zuid												€	20.000	€	1.000				
38	Doorontwikkelen kanonetwerk Oer-IJ Noord												€	30.000	€	1.500				
39	Doorontwikkelen kanonetwerk Polder Westzaan												€	60.000	€	3.000				
40	Doorontwikkelen kanonetwerk Guisveld												€	60.000	€	3.000				
41	Doorontwikkelen kanonetwerk Zeevang												€	40.000	€	2.000				
42	Doorontwikkelen kanonetwerk Waterland-Oost buitendijks		overhalen		Zeedijk + 2x robuuste stijgers				2						€	4.000				
43	(Haalbaarheidsonderzoek) Ontwikkelen doorvaart De Nes - verbindingdam Marken				inschatten kosten haalbaarheidsonderzoek 40k								€	40.000	€	2.000				
44	(Haalbaarheidsonderzoek) Ontwikkelen Pontje De Nes - Almere Pampus				inschatten kosten haalbaarheidsonderzoek 40K?								€	40.000	€	2.000				
45	Verhogen vaarduiker N247 - ringvaart Buikslootermeer (maatvoering Waterlandse Melkschuit)				Actief inbrengen en opnemen in plan vernieuwing N247				1				€	-	€	-				
projecten fiets- en wandelstructuur																				
46	Fietspad Poppendamergouw - Holysloot (incl brug)	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets		1,2	1,2	1	€	80.000	€ 830.000	€ 450.000	€	1.542.000	€	15.420			
47	Fietspad Holysloot - Rijperweg (incl brug)	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets		1,3	1,3	1	€	80.000	€ 830.000	€ 450.000	€	1.633.000	€	16.330			
48	Wandelpad Burkmeer	boerenpad	gras/gravel	1,2		overeenk	0,9	0			€	50.000		€	42.500	€	425			
49	Fietspad Achtersluispolder (incl brug Zijkanaal H)	deels	asfalt	3	wandel en fiets los		1,4	2,8	1	€	80.000	€ 1.245.000	€ 5.000.000	€	8.598.000	€	85.980			
50	Fietspad A8-Oostzanerveld (deels RWS berm, deels 10 m verwerven in OZV)	deels	asfalt	2,5	wandel/fiets		1	5,0	5	€	80.000	€ 830.000	€ 300.000	€	5.730.000	€	57.300			
51	Fietspad Wijdewormer Burger King (deels RWS berm, deels 10 m verwerven in Wijdewormer)	deels	asfalt	2,5	wandel/fiets		0,75	1,5	1	€	80.000	€ 830.000	€ 300.000	€	1.605.000	€	16.050			
52	Verbinding Purmerland - Neck (incl gebruik spoortunnel en bruggen Veensloot en Ringvaart Wormer)	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets		0,2	0,2	3	€	80.000	€ 830.000	€ 300.000	€	1.082.000	€	10.820			
53	Fietspad Purmerland - Purmerbos (incl brug Water, Kanaal/weg en brug Ringvaart Purmer)	RWS	asfalt	2,5	wandel/fiets			1,1	3	€	80.000	€ 830.000	€ 1.000.000	€	3.913.000	€	39.130			
54	Overgang Zeesluis Edam (fiets+ wandel. - sluisovergang+aansluitingen)	HHNK	asfalt/klinkers	2,5	wandel/fiets			0,4	1	€	80.000	€ 830.000	€ 1.000.000	€	1.290.500	€	12.905			
55	Fietspaden Landgoed Rorik (Zone 10 m incl sloot)	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets			1,8	2	€	80.000	€ 830.000	€ 300.000	€	2.238.000	€	22.380			
56	Wandelpad Uitgeestermeer	boerenpad	gras/gravel	1,2	wandel	overeenk	1,4	0			€	50.000		€	70.000	€	700			
56a	Fietspaden Heemkerk - Uitgeest (Zone 10 m incl sloot)	ja	asfalt	2,5	wandel/fiets		4,8	4,8	2	€	80.000	€ 830.000		€	4.368.000	€	43.680			
58	Fiets+ Wandelpad Trambaan Monnickendam (toevoegen wandelpad in 20m brede zone)	ja	gravel	1,5	wandel/fiets		6,4	3,2	1	3	€	80.000	€ 100.000		€	832.000	€	8.320		
59	Groenboog Ring Amsterdam (integratie paden in bestaande groene functies)	nee	asfalt		wandel/fiets			10,0				€	1.000.000		€	10.000.000	€	100.000		
59a	Boortverhuur Volendammerweg (voorheen Poort van Waterland)															€	-			
60	Purmer Ee (wandelpad + bankjes 1x per KM)						0,85	1,7		2	€	120.000	€ 50.000	€	500	€	188.000	€	1.880	
61	Purmer Oost (groenzone+ wandelpad)						1,45	2,9		3	€	120.000	€ 50.000	€	500	€	320.500	€	3.205	
62	Purmerringdijk Noord (alleen bankjes)									5				€	500	€	2.500	€	200	
63	Wormerringdijk Noord (bankje plus brug plus spoor)									8		€	830.000	€ 1.000.000	€	500	€	8.644.000	€	200
64	Beemsterringdijk Zuid (alleen bankjes 2x) ook zijde Jisperveld							8,0	2	16				€	500	€	8.000	€	200	
65	Oostelijke Zaanover stedelijk (alleen bankjes)									5				€	1.000	€	5.000	€	200	
66	Oostelijke Zaanover landelijk (alleen bankjes)									5				€	500	€	2.500	€	200	
67	Starmmeerringdijk Noord (alleen bankjes 2x) ook zijde Graft									8				€	500	€	4.000	€	200	
68	Beemsterringdijk West (alleen bankjes)									10				€	500	€	5.000	€	200	
69	Schermerringdijk Noordoost (alleen bankjes)									5				€	500	€	2.500	€	200	
70	Schermerringdijk Noord (alleen bankjes)									6				€	500	€	3.000	€	200	
71	Verbinding Uitgeest - Limmen (alleen bankjes)									4				€	500	€	2.000	€	200	
Totaalbedrag investeringen en beheerskosten													€	107.735.060	€	977.186				

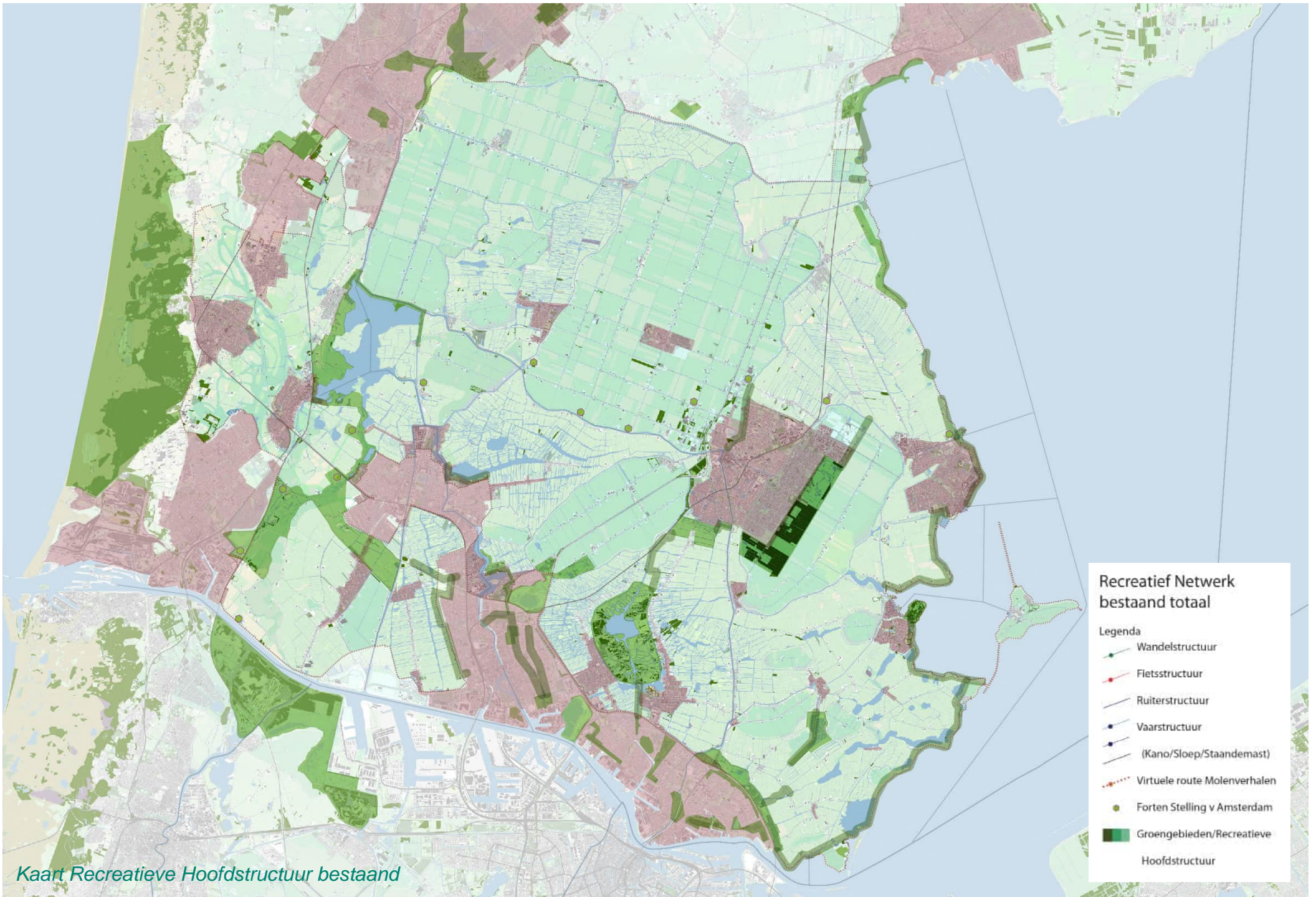
9

BRONNEN

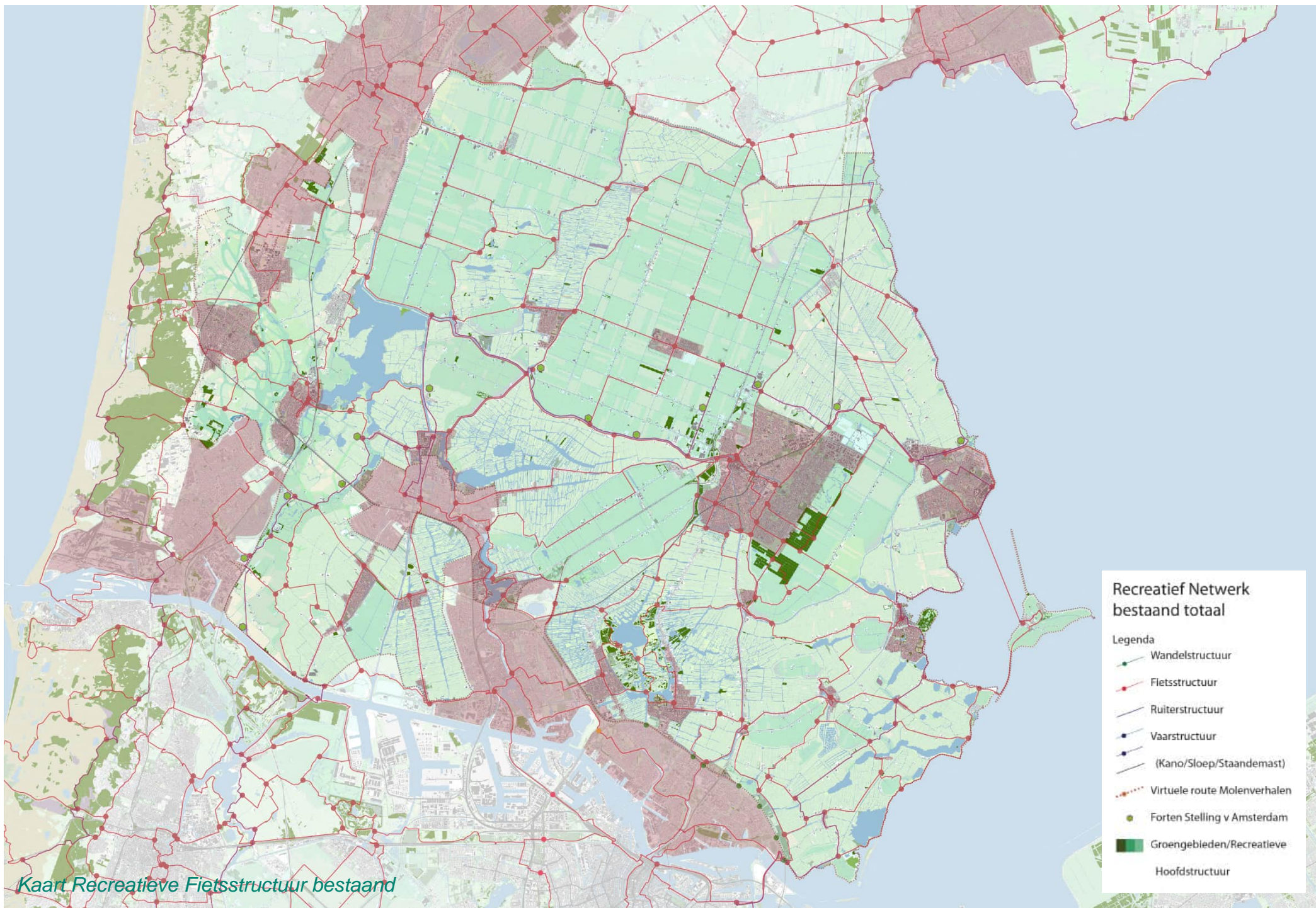
1. Agrarische visie Peerboom eo
2. Faunavisie LTO Noord regio West
3. Agenda Toerisme Oostzaan 2018-2022
4. Wormerland Nota Recreatie & Toerisme 2020-2028
5. Groen_en_Waterplan_Zaanstad_
6. Ruimtelijk Toetsingskader Noorder IJplas 2021
7. Strategienota Recreatie en Toerisme 2017-2020
8. Toeristische visie Edam-Volendam 29-10-2015
9. Toeristische visie Regio Alkmaar
10. Waterland toeristische visies 2015-2025
11. Holland boven Amsterdam – partnerplan
12. Holland boven Amsterdam - regionale-visie-verblijfsrecreatie-NoordHollandNoord
13. MRA Narratief
14. MRA Actieprogramma Toerisme in de MRA_2015-2016
15. Oer-IJ - Aardkundige waarden Oer-IJ gebied
16. Oer-IJ - Beschrijving Icoonprojecten
17. Oer-IJ – Inventarisatie groenbeleid Oer-IJ gemeenten
18. Oer-IJ – Kennisdocument natuur van het Oer-IJ
19. Oer-IJ – Langs de oevers van het Oer-IJ
20. Oer-IJ – Notitie Erfgoedpark voor het RAUM
21. Oer-IJ – OER-IJ taal
22. Oer-IJ – Plan voor museale inrichting houtloods erfgoedpark
23. Oer-IJ – Rapport Uitkijktorens
24. Oer-IJ – Waterroute-uitgeest
25. Groene Combinatie Brief PS; Groene Combinatie wijst nieuwe scope A8A9 van hand
26. Magazine Amsterdam Wetlands
27. Versterking Markermeerdijken - Tekening fiets- wandelverbinding
28. Versterking Markermeerdijken - Tekening visie Ruimtelijke Kwaliteit
29. Provincie NoordHolland Voorstel Amsterdam Wetlands IBP Vitaal Plateland
30. Linielandschap - Feddes Olthof
31. Provincie NoordHolland Voedselvisie PNH 2020-2030
32. MKBA-rapportage N247 Broek in Waterland
33. Provincie NoordHolland Actieprogramma Fiets 2019-2021
34. Advies ICOMOS Hollandse Waterlinies
35. Bijlage 2 Opstellen integraal gebiedsprogramma Laag Holland
36. Bijlage 5 Programmaplan OV-knooppunten 2019 – 2023
37. Provincie NoordHolland Perspectief Fiets
38. Handboek Buitenpoorten
39. Evaluatie subsidies recreatieve verbindingen wandelnetwerk
40. Regionaal OV-Toekomstbeeld 2040 Noord-Holland en Flevoland
41. Regionaal Toekomstbeeld Fiets (concept)
42. Stelling v Amsterdam Tussenrapport Fase 2 - Bouwstenen voor het landschapsplan
43. Uitvoeringsprogr Stelling van Amsterdam-Nieuwe Hollandse Waterlinie 2017-2020
44. Provincie NoordHolland Visie op waterrecreatie in Noord-Holland 2030
45. Provincie NoordHolland Visie openbaar vervoer in 2020
46. Provincie NoordHolland Visie Recreatie en Toerisme Noord-Holland 2030
47. Recreatieschap Twiske-Waterland Uitvoeringsprogr bijlage 1 nav AB 03-12-2020
48. Recreatieschap Twiske-Waterland Beheer wandel- en vaarroutes en TOP's
49. Recreatieschap Twiske-Waterland Alkmaarder en Uitgeester Meer. Naar een duurzame instandhouding RAUM Bijlage
50. Recreatieschap Twiske-Waterland Ambitiedocument Twiske-Waterland
51. Recreatieschap Twiske-Waterland Alkmaarder en Uitgeester Meer. Visie AB aangepast
52. Recreatieschap Geestmerambacht Gab visie rapport
53. Recreatieschap Geestmerambacht Bijlage begroting 2021
54. Recreatieschap Twiske-Waterland Recreatieplan Waterland 2012
55. Recreatieplan Laag Holland - het Nationaal Landschap beleefbaar
56. Visie waterrecreatie Zaanstreek Waterland
57. Provincie NoordHolland Voorstel Amsterdam Wetlands IBP Vitaal Plateland
58. Bijlage 2 Opstellen integraal gebiedsprogramma Laag Holland
59. Projectplan Landvasten Laag Holland 2021
60. PARK Provincie NoordHolland Bosvisie 2020
61. PARK Provincie NoordHolland Gebiedsvisie Groene Long 2022
62. PARK Provincie NoordHolland Publicatie Verbonden toekomst

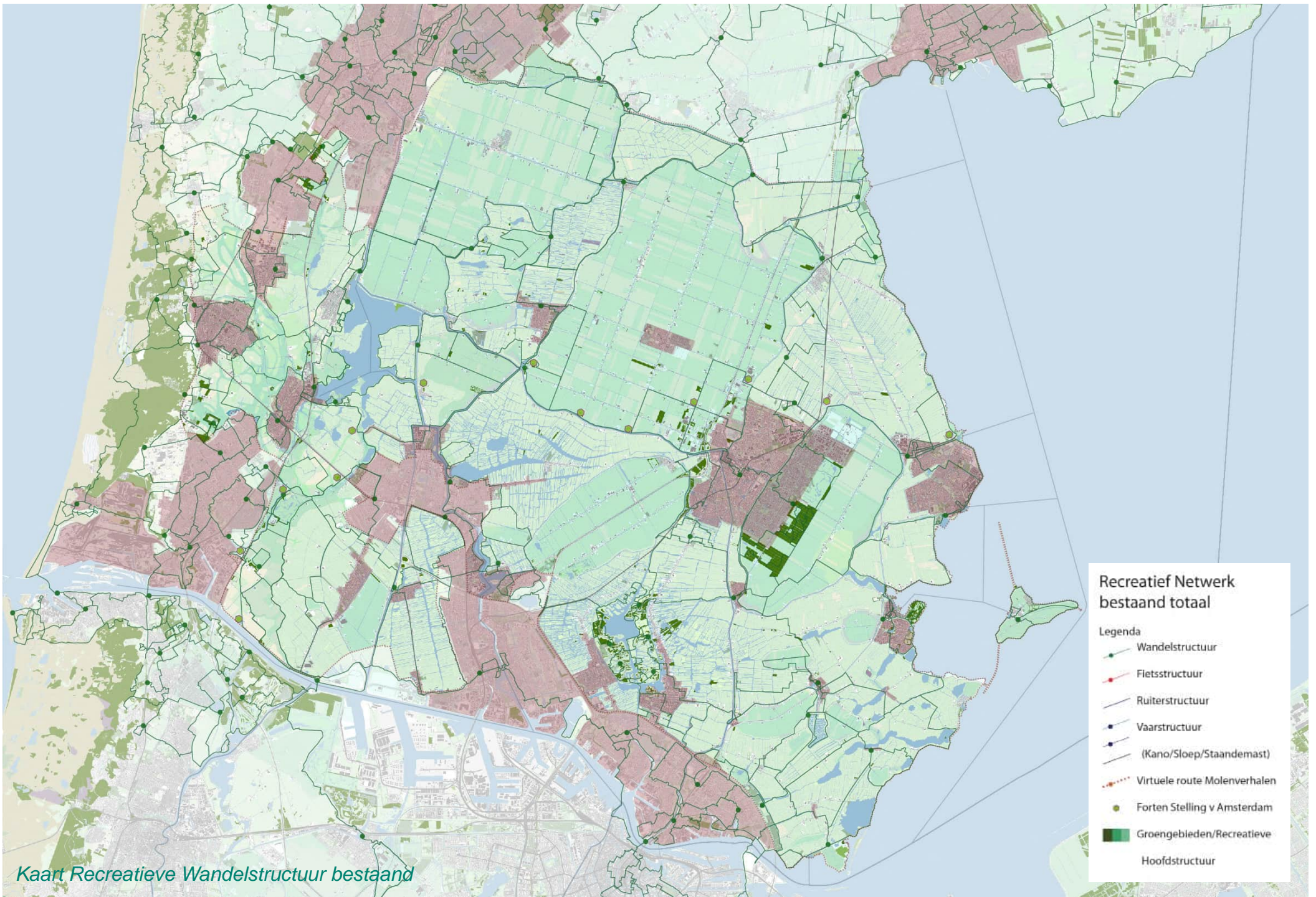

Kaart Bestand Recreatief Netwerk Laag Holland

Kaart Recreatieve Hoofdstructuur bestaand

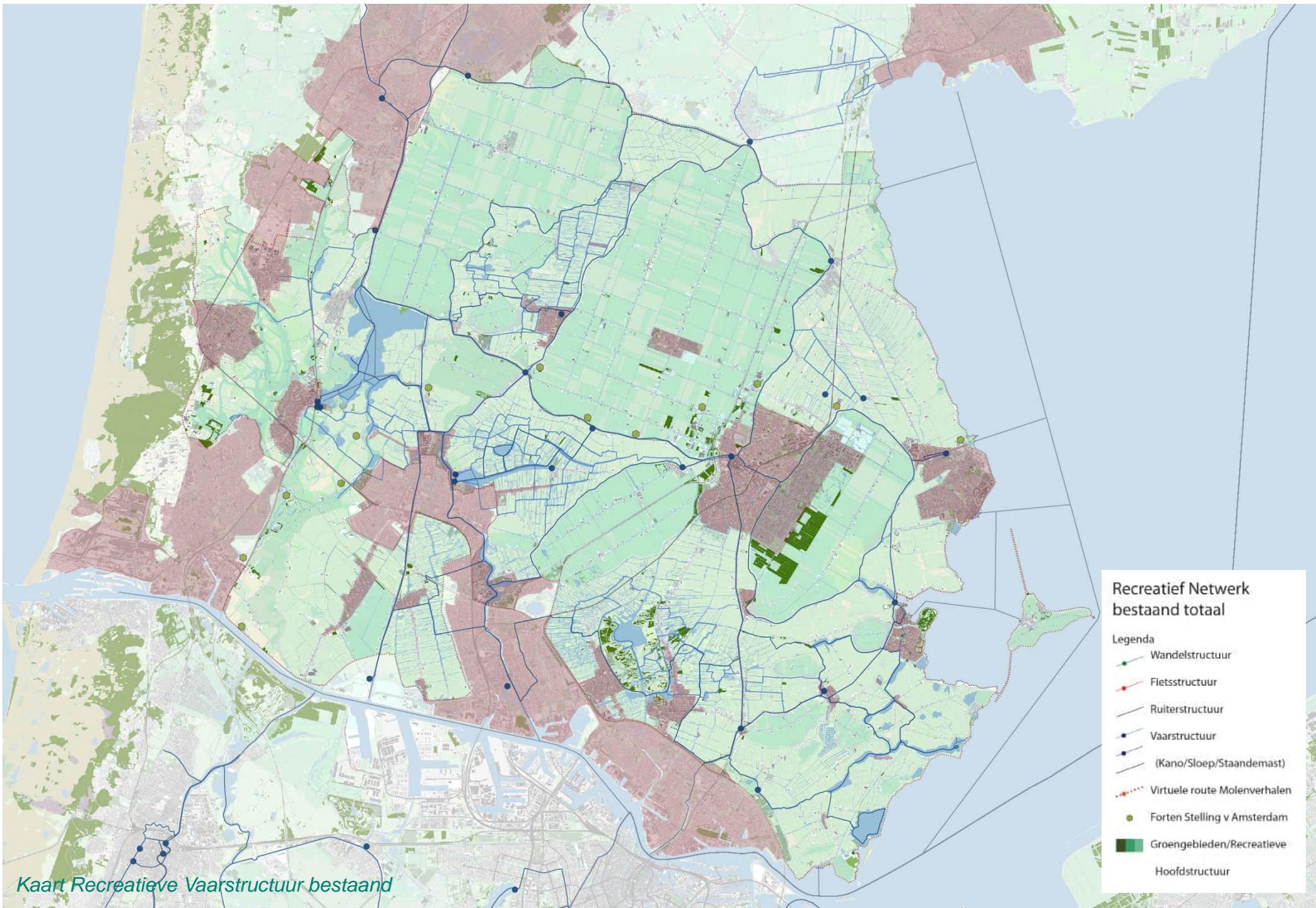

**Recreatief Netwerk
bestaand totaal**

Legenda

- Wandelstructuur
- Fietsstructuur
- Ruitersstructuur
- Vaarstructuur
- (Kano/Sloep/Staandemast)
- Virtuele route Molenverhalen
- Forten Stelling v Amsterdam
- Groengebieden/Recreatieve
Hoofdstructuur

Kaart Recreatieve Wandelstructuur bestaand

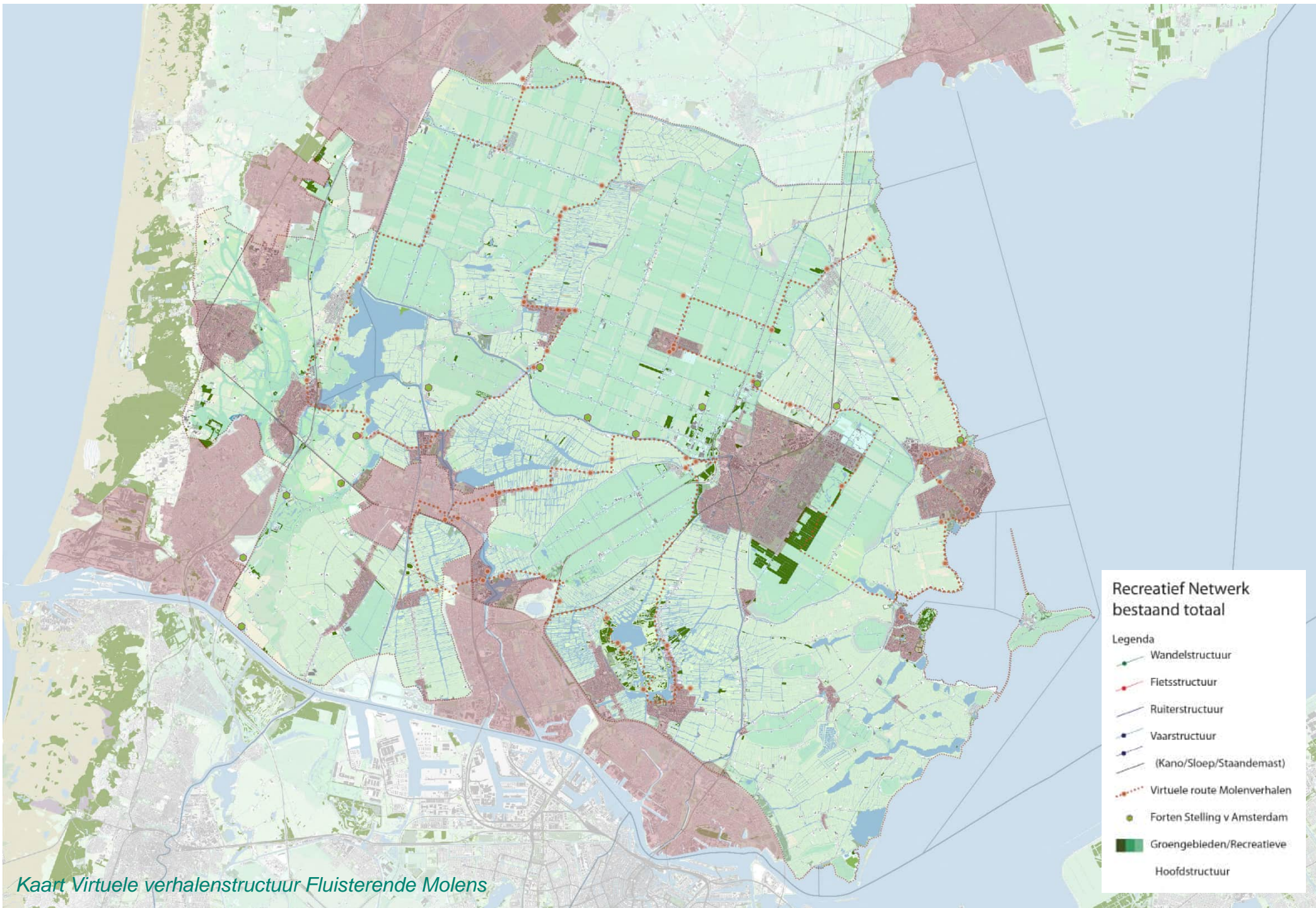

Kaart Recreatieve Vaarstructuur bestand

**Recreatief Netwerk
bestand totaal**

Legenda

- Wandelstructuur
- Fietsstructuur
- Ruitersstructuur
- Vaarstructuur
- (Kano/Sloep/Staandemast)
- - - ● - - - Virtuele route Molenv verhalen
- Forten Stelling v Amsterdam
- Groengebieden/Recreatieve
- Hoofdstructuur

**Recreatief Netwerk
bestaat totaal**

Legenda

- Wandelstructuur
- Fietsstructuur
- Ruitersstructuur
- Vaarstructuur
- (Kano/Sloep/Staandemast)
- Virtuele route Molenverhalen
- Forten Stelling v Amsterdam
- Groengebieden/Recreatieve
Hoofdstructuur

Kaart Virtuele verhalenstructuur Fluisterende Molens

Versterking Recreatief Netwerk Laag Holland

